

DUBROVNIK

CVIET

NARODNOG KNJIŽEVSTVA.

SVEZAK DRUGI.

ZA GODINU

MDCCCL

Na prodaji u knjigarni
Franje Župana
u Zagrebu.

DUBROVNIK

CVIET

NARODNOG KNJIŽEVSTVA.

SVEZAK DRUGI.

ZA GODINU

MDCCCL.

U Zagrebu.
Tiskarnica Dra. Ljudevita Gaja.
1851.

SADÈRŽAJ.

Strana

U V O D.

Ovaj lětopis postankom svojim označio je novo doba u životu dubrovačkom, doba slavjansko-književnoga preporodjenja. Po njem i drugovim njegovim stari naš grad opet postade na južnom slavjanskom primorju središtem književne radinosti, što je i od prě bio; jer dočim se u lětopisu *Dubrovniku* piše latinskom abecedom za Primorce zapadne crkve, u *Magazinu dalmatinskom*, koi se takodjer ovdě uredjuje, piše se azbukom cirilskom za Primorce crkve iztočne, kao što se u dubrovačkim listovima *l' Incerto i L' avvenire* (izdavanim na talianskom jeziku, ali u slavjanskom duhu) pisalo za mali sorazměrno broj, nu broj izobraženjem svojim znamenitih onih Primoracah, koji se pustiše zaněti italianštinom. Čitava ta književna dělateljnost, razprostiruća se na sve razrede žiteljstva našega, započne (izvan samoga Dalmatinskoga Magazina, koi izlazi od dužega vrěmena) godine 1848, kada državnom groznicom zadrhta Europa. Dočim mnoga slavjanska plemena trčahu na oružje protiv tudjinstvu ugnjetavajućemu narodnost njinu, ter poběđom istih svitaše zora velike budućnosti svim Slavjanima, u toj svetčanoj prigodi Dubrovnik nije mogao prešutati; i on podigne glas svoj; ali glas to

biaše mudroga starca, koi, živeći od uspomenah, stade pripovědati svoju prošlu slavu; nu, nadajući se i u budućnost za mladu dětcu svoju, razložiaše takodjer o svim velikim voprosim iste se tičućim. Drugc on videći na bojnom polju za obću sreću, uvěk doslědan sebi, preuzme svoj stari zadatak, zadatak narodnoga izobraženja, tihim putem književnosti. Gori pomenuti glasnici njegovi postaše tim srećnim slučajem, što u obćoj onoj smutnji svi stranstvujući ljudi, koje nezadržavaše kukavna sebičnost ili nadjačna nužda, trčahu k domovinam svojim, ter tako i u ovoj sabra se s više stranah několiko spisateljah, koji, pridruživ se drugima u njoj postojano stanujućim, oživiše književstvo i Slavjanstvo, od padnutja republike malo ne sasvim umrtveno. Imena *Antuna Kazala*, *Orsata Počića*, *Ivana Kaznačića*, i drugovah njinih, koji i od svojega pišu na narodnom jeziku, i brinu se za izdavanje starih spisateljah naših*); a Gjura Puljića,

*) Od mladih Dubrovčanah, koji njeguju narodni jezik spomenut ćemo: Giorgia Bana, Aleksandra Banovića, Stěpana Bradaša, Ljudevita Čurčiu, Pera Franasovića s Korčule (okružja dubrovačkoga), Miha i Marinicu Giorgića, Pera Marinovića, Nika Počića, Antuna Roći, Luku Svilovića, Urbana Stanića, Antuna Šodèrnju, Mata Vodopića i Zafrona s Korčule. Da se ova gospoda više zauzmu za jezik naš; da nieki ostavljajući pěsništvo, za koje nije svak rodjen, odadu se prostoslovju, u kojem svaki učeni čověk uspěti može, Dubrovnik bi imao jednu plejadu narodnih spisateljah, koja bi mogla znamenitim učiniti ovo prvo doba njegovoga preporodjenoga književstva. —

Miha Messi, Iva Galjufa, Luja Seralja i Balda Bizara (kojega na ulazku književne staze smrt pokosi prevrěmeno), kao onih, koji o raznim naučbenim strukam pišu na jeziku italianskom, stoje na čelu ovoga novoga doba naše književne pověstnice. Najprvi se oglasi Bizar sa svojim *Incerto;* pisao ga je stranom narodnim a stranom talianskim jezikom.

Taj početak směšanoga značaja biaše sasvim shodan našim primorskim okolnostima. Ali borba nastupivša medju slavjanskim i talianskim življem nije mu dopuštala dúg obstanak. Svakomu od ovih dvajuh *jezikah* trebalo je osebno polje. Italianski steče ga u *Avveniru,* kojim je Ivo Kaznačić dělovao na potaliančeno gradjanstvo; a slavjanski u ovom lětopisu, prvu svezku, kojega ja sam već izdao pomoćju mojega vrědnoga priatelja, Orsata Počića, koi odlazeći na put za Italiu i Franciu, ostavi mi sgotovljeno gradivo za sav prvi razděl. Lěp prijem, koi je našla na više stranah gorirečena svezka, ohrabri me; ter uredih i drugu, koju eto već izdajem. Počem *L' avvenire* bì udavljen onim istim lancem, od kojega pogiboše i mnogi drugi vrědni listovi u Austrii, to jest, novinarsko-novčanim nametom, samo predstojeći lětopis, polag Dalmatinskoga Magazina, još' obstaje u Dubrovniku. Glavna naměra pri utemeljenju istoga bila

Nika Arbanasa, Miha Benića, Antuna Kaznačića, Saba Frankovića i Miroljuba Radeljevića, kao ljude pripadajuće po svojem značaju prošloj epohi, u ovaj red nestavljam.

nam je, jest i ostat će ta, najprie, da se od propasti sačuvaju, sredstvom pečatnje, pěsnički sastavci starih Dubrovčanah, ter i s te strane i sa svih drugih, da se Dubrovnik tako osvětla, kako bi se š njim Slavjani u svakom obziru točno spoznali; drugo, da se mladim našim spisateljima otvori jedno polje dělovanja, kroz koje bi se narodnost slavjanska u ovim stranama konačno utvrdila. Imajući taj cilj u vidu, podělili smo lětopis naš na dva razděla, opreděljujući prvi za *staro* književstvo, a drugi za *novo*. O novom, koje je plod živećih Dubrovčanah, izostavljam za sada govoriti. Od staroga izidoše u prvoj svezci Bunićeve pěsne, a u ovoj eto izlazi polovina liričkih pěsanah *Giona Palmotića*.

Staviti ova dva pěsnika jednoga prama drugomu, to je bila naročita moja naměra, ne s toga, što su jednovremenici, nego što svaki od njih nosi na sebi svoj različni osobiti značaj, a oba ujedno predstavljaju nam cělokupan lik dubrovačko-liričkoga pěsništva. Pěsništvo svakoga naroda izraz je duha njegovoga; a obrazovatelji toga duha jesu podnebje i obstojeća narav, domaće i družbeno uredjenje, a najposlě okolnosti narodne. Pod najblažim južnim podnebjem, pri veličanstvenom izgledu mora i zemljišta jednoga najvećom pomnjom obdělanoga, u kitnim baštama mirisa i hlada punim, i u dvorma velelěpnim obastrtim zlatom i svilom, a kod najsrećnijega cvětanja cěloga naroda, um ljudski nije mogo drugako nego planuti u světlost, a srdce se od miline razněžiti, ter iz strunah dubrovačkih morao je zvečati romon razbludnih

*

pěsanah; ali s druge strane protipoložena strogost domaćega odhranjenja, tiesnoća družtvenosti, i duboko pobožnosti čuvstvo, kojim sav puk biaše upiven, morahu obratno dělovati na duhove oštrije, ter ih svrtati na polje nebeskih razmišljenjah i čuvstvovanjah. Tako se je i dogodilo. Ljubav zemaljska i božja, eto vam dubrovačkoga života; pěnja ljubovna i pobožna, eto vam dubrovačkoga pěsništva, Bunića i Palmotića, eto vam najznačajniih njihovih predstaviteljah. To sve, budi razumljeno, ja izlažem u obćem jednostručnom smislu. Kod Bunića i svih izpovědateljah njegove misli, koji razkošno provadjahu svoj věk za stolom zemaljske gostbe, morale su naravno uz ljubovne teći i vesele, ili šaljive ili zajedne, ili pastěrske pěsne, kakono drugarice nerazdělime; kod Palmotića pak i njemu podobnih strogih duhovah morale su misli, s neba na zemlju vratjajući se, tražiti po ovoj predmete ozbiljne, prirodi svojoj shodne, a drugamo ih naći nemogahu, nego u pravonaravnosti, ili u narodnoj slavi. Eto dakle na jednoj strani: zemlja, ljubav, čaša, šala ili satira, sve tělesno uživanje; a na drugoj nebo i molitba, ili mudrost i narodnost, uživanje posve duhovno. To je život, to pěsništvo dubrovačko u smislu razgranjenom. Viknut će mi kogod: *Kako tělesnost i duhovnost, epikurajstvo i hristjanstvo uspored! to nije moguće, jer su to sva načela, koja se uzajemno uništuju.* U istinu to je jedinstveno, ali je moguće, počem se je sbilo; i ne samo taj dvonaravni značaj postoji u svekupnom životu i književstvu dubrovačkomu, nego još u životu i književstvu samih

pojedinih Dubrovčanah. Težko ćeš i jednoga medju njimi naći, koi bi bio izključiteljan izpovědatelj tělesnosti ili duhovnosti; pače kod svih gotovo nalaziš tragovah i jedne i druge, a odkud i kako to? to je naravna poslědica saudarajućega se dělovanja podnebne i zemljištne primamljivosti sa domaćom i javnom strogosti; to je plod borbe nutrašnjega života sa spoljašnjim. Isti pěsnik, koi je danas opisivao najživljim umišljenjem ljubav Marunkovu; ili medena usta i lěrove pèrsi svoje Ljubice, sjutra kao poplašen od samoga sebe, skrušenom savěsti, pisao je suze Mandalěnove, ili božje veličanstvo, ili hvalu bogorodici; a opet prekosjutra, zanešen u vrtlogu okostojećih razbludah, sve zaboravljajući, kleknuo bi vèncem ružičnim okolo čela, a guslam anakreonovim u ruci pred lěpoticu svoju. Ko potanko nepozna ondašnja vremena Dubrovnika težko će věrovati takovoga života izvanrednost i mogućnost. Pri svem tom nevalja tako svezati u jedan snop sve pěsnike dubrovačke, nego je uputno, pače nuždno, razděliti ih po gorirečenom smislu na dva razreda, kako se u kojem načelo tělesno ili duhovno nadjačnije pokazuje, i nadjačnije ne toliko brojem koliko valjanostju pěsanah. Po tom, idu na jednu stranu dva Dàržića, Čubranović, Nalešković, Zlatarić, Ranjina, Bunić, Giorgić i ostali, a na drugu Vetranić, Demetrić, dva Palmotića, Gundulić, Minčetić i podobnici njihovi. Ako Ivo Bunić i Giono Palmotić nijesu upravo kolovodje ovih stranakah, jesu doisto, kao što već rekoh, najznačajnii njihovi predstavljatelji. O Buniću govorio je Or-

sat Počić u uvodu prve svezke; ja ću u ovoj na kratko označaiti Palmotića.

Genium u čověku jest zlato u zemlji. Ostaviš li bezbrižno u zemaljskim nědram zlato, ono leži bez koristi, slědovateljno bez cěne; ako ga izvadiš na běli dan i staneš obděljavati, ono dobiće važnost obděljanju sorazměrnu, a samo počem ga mnogom pomnjom oddvojiš od inorodnih živaljah s kojimi je spojeno, izčistiv ga kroz oganj živi, ono steče svoju lùku i cěnu podpunu. Takvim uslovjama i ljudski genium, ovo zlato umne naravi, podstoji. Ako Bog tu iskru svoju baci u duh jednoga čověka družtveni krug kojega tako je těsan da mu nedopušta nikud se okrenuti, iskra božanstvena u njem zatinja, pak se navěk pretaji; je li pak onaj odabrani čověk u srećnijem stanju, tada neizbiežno dogodi se jedan od od dvajuh slučajevah, da on, ili zadovoljan obilnostju svoje umnosti malo se potrudi da ju usavrši, no polobděljanu razmeće ju potrošno na sve strane; ili da, ljubeći trud i izvrstnost, štedi ju najprie dok nerazvije sve njene sile, pak jih za tim skupi, i u savršenstvo slije. Poslědni, bio on pěsnik, bio likopisac ili kiporezac, bio skladopisac, bio ma kakvoga krasnoslovja ili krasnotvora věštak, uzme sav svoj mah, ter silnim poletom izpenje do najviših obitalištah *geniuma*; a drugi, nedorasli oral, samo obleta po nižim okruzim, preko srednje visine ne ideći. U red takvih ljudih spada i Giono Palmotić. Narav doisto biaše postavila u duh njegov ne mali pěsništva plamen; ali plamen taj ako nije bacio veću světlost, tomu je

mnogo kriva Palmotićeva velika nevĕrojatna lakoća pĕsnovanja, i ona zapuštenost koja naravno odatud proizhodi, ter se dugim sviknutjem u prirodnost pretvori. Misli lĕpahne ali obične tako su mu same od sebe na um dolazile, jezik tako se je meko uvijao pod perom njegovim, *rima* tekla mu je takom lakoćom da on nije tražio, pače se kao uklanjao od svega onoga što bi iziskivalo većega truda i umnoga napinjanja; on bi se pustio predobiti umilnim romonom toga medenoga potočića, ter bi u cvĕtju zadrĕmao, zaboravljajući visinu, ili drugima ostavljajući da tamo po svĕtlosti plove. Istina da kadkada i iz njega sĕkne koji blisk, ali to su samo iskrice, to su najviše fosforni po vozduhu plamenčići, koji upale se i ugase. Ako se kadgod Palmotić i upinje, ne upinje za to da bi se u vis dignuo, nego da bi našao širega prostora. Tada oteže svoje misli, i jednu suče iz druge nekom tankoumnosti koja bi bolje pristala u kakvom hladno razloženom prostoslovju nego li u pĕsništvu. Pročitajte *pĕnje o svetoj Katarini;* tu ćete viditi Palmotićevi duh kano u jednom ogledalu: tu njegovu obilnost, njegovu lakoću i zapuštenost, njegovo tankoumno sukanje mislih, (koje osobito u ovakvom pĕnju, gdie samo najdublje čustvo carstvovati ima, manje nego igdĕ doliči) tu njegovu vitkost jezika i samotečnost *rime;* tu, jednom rĕči, sve poročnosti i krasote njegove; krasote tihe kojima često, da bi živim plamom planule, drugo ne manjka nego jedan polet malo viši. Ali dočim to primnećujem, nemogu s druge strane ne označiti osobiti ures

onoga pěnja. Kako je ono u rajskom cvětju sve obraslo! koji nebeski miris iz nega diše! ko ne osěća krasotu onih ulomakah u kojim se Isus opisuje gdě slazi s nebesah, otvara čiste grudi děvice, srdce joj diže, i tim sladkim plěnom k nebesam opet odleća; tu ga na novo měsi věrom, uhvanjem i ljubavju, i čisti ga kroz oganj živi prsih svojih, ter ga opet u děvičine grudi postavlja; a ova izvan sebe od ljubavi, od radosti, od udivljenja, nezna nemože da govori, nego ćutjenje svoje izražava samo pogledom i uzdahom; dok na svrhu, povrativ se malo k sebi, pušta tek svojim rěčma, u kojim izlivajući sva čustva prenemaže se u naručju svojega nebeskoga ljubovnika? kako je to sve naravno, sve krasno, sve něžno, sve milo! Někima će se učiniti da je ljubav Katerinova preveć upečatljena zemaljskim zanešajem. To se u prvi mah i meni učinilo na někim měštam; ali poslě to je mněnje palo pred razmišljenjem kako je žestoko bilo u prošlim vrěmenam čustvo k božanstvu, koje je mnoge svetice do tolike uzhitnosti dovelo, da su one čućele u krajnoj měri sve zanešenje zemaljske ljubavi, izuzimajući putnost, a odviše to zanešenje užestočeno udivljenjem sbog božanstvene veličine, harnostju sbog božanstvenoga požrtvovanja za čověčanski rod, i uhvanjem budućega věčnoga uživanja. — Drugi plodovi ovoga pobožnoga pěsnika, ovdě ne pečatani, jesu: *Pěsan spasova* izvedena je na podob crkvenih pěsanah. Veličina božija tu se věšto pripěva u visprenim stvorim naravi, i u čudesam redom izvadjenim iz crkvene pověstnice sve do

Isusovoga uzpetja. — 2. Prevodi, *Pater et Ave,* — *Nunc dimittis,* i *Magnificat,* izloženi su onom obširnostju kojom je Palmotić, prevodeći *Hristiadu Jera Vida,* učinio joj narastěti od šest pěnjah na dvadeset i četiri. — 3. Pěsan o porodjenju gospodinovom; 4. pěnje koje, u kratko slaveći děla božija, počinje s postankom svieta, a svèršuje na strašnom sudu; 5. Pěsan na Židove, kojom, koreći ovaj narod sbog Hristovoga stradanja, umietno opisuje stradanje isto; 6. pèsan spasitelju. U koliko ja znam, to su svi njegovi lirički izvorni umotvori na našem jeziku; a preveo je, izvan pěsanah u ovoj svezki izvedenih. *Veni sancte spiritus,* i pěsnice sv. Benedikta. — Struna Palmotićeva zvečala je ne samo pobožnim no i domorodnim zvekom. Bog na nebu, a narod na zemlji, to biahu dva ognjišta njegovih mislih. Suvremenik Gundulića i svih prvih pobuditetjah narodnosti slavjanske morao nam je ostaviti koji spomenik te ljubavi svoje prama istoj; i doisto ostavi ga u dvojim dramam, prvi *Danicà,* drugi *Pavlimir i Captislava,* a osobito u svojem pěnju *Glas;* koji je u ovoj svezki pečatan. To pěnje u obziru pěsničkom slabe je važnosti; (izuzimajući jedino to, što u njem pěsnik, pobrajajući znatnije muževe od kolěna slavjanskoga, svakoga mimogredno u malo rěčih ali čestokrat dosta srećno označuje) ali ono u obziru narodnom važi mnogo, jer dokazuje kako se u Dubrovniku slavjansko čustvo odma pri postanku svojemu počelo široko razvijati. — Na svrhu Palmotić kao Dubrovački književnik, to jest, topli obožatelj grčke i latinske kla-

sičnosti, posrbio je Sofoklovoga *Edipa*, i Donatovu *Sveviju*; a izvorno sastavio drame, *Otetje Jelene*, *Akila*, *Isipila*, *Atlantu*, *Prepirku medju Ajaćem i Ulisom sbog Akilovoga oružja*, *Silazak Enejov k Elizima*, *Rinalda i Armidu*. K tomu treba dodati na latinskom jeziku pisano pěnje „Panegyris“ jednu odu Bargiokiu, i jedan lěp epigram Ivu Vučićeviću. — U ovom, što ja znam, sastoji se sve pěsništvo Giona Palmotića. Ocěnujući ga ukupno, ime njegovo, ako se nemože usporediti sa imenom Nika Bunića, Gundulića i Giorgića, zauzima ništa manje prevažno město medju pěsnicim drugoga reda, i zaslužuje da bude označeno ljubavi i počitanju potomakah njegovih. Suvremenici kako su o njem mislili, to nam svědoče razne pěsne u njegovu hvalu sastavljene, medju kojema iznosim slědeću od Nika Vučićevića, Ivanovoga sina.

Zaiskaše dikle znane
Jezika nam slovinskoga
(Koi se od naše stere strane
Čak do mora ledenoga)

Od Febove divne vlasti
Pievaoca glasovita,
Da Slovina bojnih časti
On razglasi preko svita.

Začu Febo svoga roda
Molbe tople i snižene;
Posla Giona, komu poda
Silu lire svoê medene.

On romonom visokime
Slovinskoga svog jezika
Ljudih vríednih poslavi ime,
Bí čast grada Dubrovnika.

Nu na više zaletí se
Slavna pamet puna uresa,
Ter u piesnam oglasí se
Kralja hvalećim nebesa.

Višnji začu svog slavnoga
Sina pievat slavna dîla,
Koja od znanja umàrloga
Viek se n'iesu dohitila.

Ter u mnogoj kliče slavi:
Ovaj piesnik dostojno je
S angelim se da postavi,
I s njim pieva piesni svoje.

Ove lire tak se medno
I visoko romon čuje
Da umàrle sve ujedno
Spievaoce pogàrdjuje.

To veleći njega uznese
Na vàrh neba, ter nastaní,
Da s nebeskim natieče se
Pievaocim piesnik znani.

Već ne boj se, Dudrovniče,
Zemljotresne strašne sile;
Nova gradja tebi niče
Uz glas lire toli mile.

Slavniji ćeš bit od *Tebe,*
Jer Amfion njega umèrli
Piesnim sgradi, a sad tebe
Gradi piesnik neumàrli.

Dočim ga Vučićević jednom pěsnom svestrano označajava, Ferić, koji je živio jedno stolietie poslie, slavi ga u dva epigrama latinska kao pobožnoga i kao domorodnoga pěsnika po napose. Evo jih oba:

In laudem Junii Palmotae
de Poemate S. Catharinae Sen.

Ut cordis pertaesa sui Catharina petebat
Cor, in quo terae portio nulla, foret,
Audiit omnipotens, puroque ex aeteris igne
Cor dedit, in medio supposuitque sinu.
Haec Palmota volens miracula scribere, succo
Intinxit calamum, res nova, nectareo;
Et bene cessit opus, tanta dulcedine manant
Carmina ut in superis scripta fuisse putes.

De poemate famae (Glas).

Tu, Palmota, brevi cecinisti carmine famam,
Te grata aeternis vocibus illa canet.

Ovaj uvod, kojim sam htio na kratko označiti zoru nove dubrovačke književnosti, a malo osvětliti staru u Gioni Palmotiću, završujem značajnim rěčma što nam je o njemu ostavio napisane, *u domaćem obziru,* Stiepan Gradić, kako bi ga svekupno, i kano književnika i kano čověka, čitatelj spoznao. *Sed nulli virtutum suarum, quæ plurimæ clarissimæque fuere, magis indulsit, nullaque tam impense delectatus est quam intenta i deum ot superos pietate; cujus*

ille assiduo et religioso cultu, (si de mortali ita loqui fas est) gratiam acceptis divinitus tot et talibus naturæ bonis retulisse videri potuit. Nulla siquidem pars ejus vitae a texendis vario carmine Dei, Virginisque Deiparae, ac Celitum laudibus vacua fuit).* —

U Dubrovniku 3. kolovoza 1850.

Matija Ban,
urednik.

---

*) Prepisujući umotvore Palmotićeve, u ovoj svezki izvedene imao sam dva rukopisa pri ruci; jedan po svim znacim biaše mnogo stariji od drugoga; pak u njem jezik čist i pravilan tako da mu ja nijesam ništa popravio, okrom razliku što sam učinio izmedju p r i i p r e; izostavljene predložke o d, u roditeljnom padežu; promènu, gdè god se mogla izvesti, zaimena kî, kâ, kê, u koji, koja, koje; i nekoliko neznatnih rěčničkih preinačenjah. U noviem rukopisu ne samo što je jezik nagrdjen, nego su mnoge stare književne rěči zaměnjene bez ikakvoga razsudka někimi koje se običnije čuju u ustam puka, ali koje su ondě bez ikakvoga udešaja umetnute. Šta više u rukopisu noviem, izvan jezika, i sami sastavci mnogo su pretrpili. Tamo gdègod od jednoga četverostiha napravljena su dva črez naplesanje golih rěči; gděgod umetnut je jedan četverostih, (koji se očevidno vidi da nije od spisatelja, jer opetuje malo različnim rěčma smisal četverostiha predjašnjega) gděgod koja rěč ili čitav stih ili čitav četverostih manjka; gděgod

rěči, a i sami četverostihovi premešteni su To se sve ima pripisati samovolji, neopaznosti, ili gluposti prepisnika. Svaki je popravljao po svom ukusu, tako da tečajem više stolětia, kroz tolika prepisavanja i popravljanja dubrovački stari umotvori preko svake měre preobrazili su se, i mnoge su izgubili od pèrvašnje svoje vriednosti. U Glasu Palmotićevom godoslovni (kronologični) red iz prva je sačuvan, a pri svršetku u svakom je rukopisu drugačiji. Ja savršeno uvěren da je spisatelj s jednoga kraja na drugi bio sasvim doslědan, opet sam sve, koliko mi je bilo moguće, u red godoslovni povratio. Dakle oni koji se bave izdavanjem klasikerah dubrovačkih neka ne primaju svaki rukopis za čisto zlato; no neka više njih, i to iz raznih epoka, saberu, sravne, pak iz svakoga ono uzmu što je kritiki shodnije, kao što su se vladali u Zagrebu izdavatelji Gundulića. — U ovoj svezki upotrebio sam čisto novi pravopis, cěneći da se imamo u svem onoga hvatati što nas k sjedinjenju vodi.

I.

STARO KNJIŽEVSTVO.

I.

Sveta Katarina iz Siene.

Pienje.

Dieve Bogu posvećene,
Kojih duše steru krila
K raju, prem da obučene
Odiećom su ljudskog tila;

Jak plam koi, zasve da je
Sklopien tiesne sred dubine,
Nikako se neprestaje
Podizati u visine:

Dočim božje vi ljubavi
Bitje i narav razbirate,
Ter se od misli', koe nepravi
Sviet sadàrži, uklanjate;

Vašim duhom pomno sada
Podignutim put nebesa'
Nečuvena jošt' nikada
Čujte u pienju mom čudesa.

Katarina svim hvaljena,
I dostojna svake ciene,
U svietlosti porodjena
Sred liepoga grada Siene;

Majka, od koje čistih dieva'
Bogu mili red izhodi,
Koje biela odieća odieva,
A čistoć im snieg nadhodi.

Cieć ljubavi žarke i viere
Božjem' sinu kú nosjaše
Užežena preko miere
Česte uzdahe podizaše;

Govoreći: gledaj, mili
O Jezuse, moj životu,
Kak' se moja volja sili
Ljubit rajsku tvú dobrotu.

Kako s tobom, o moj Bože,
Željno se íštem sjediniti,
I ako se jošte može
Sva se u te preobratiti.

Nu ako te vierna duša
Uživati toli žudi,
Sàrdce, dušu, vaj nesluša,
No zle u meni misli budi.

Drumom Adama griešnoga
I umàrle slabe puti
Ide narav tiela moga,
Potištene želje čuti.

Ja ga k tebi često upravljam,
Má ljubavi stanovita,
I nukat ga neostavljam
Da se prodje ovog svíta;

Nu tegota sva naravna
Zanosi ga u dubine,
Da, sliedeći zla nestavna,
Izgubi se i pogine.

Njemu ja se prečim tada
Da na poraz svoj nesàrne
Tako gorkog da od jada
Skončava se i sve tàrne;

Ter da bude prosto od grieha,
Koi mu ljubav tvoju otima,
U vietarac da izvieha
Kuša vrućim uzdasima;

I obratit jošt' u suze
Sve što ima puti ohole,
Da se na zlo s nje nepuze,
Da ne njori s njom niz-dole.

Nu zla želja, koja biesna
U njemu se svedj ponavlja,
Što razčinja bolest sviesna
Gradi opet i ponavlja.

Kud da miso má se obrati?
Da l', o sàrdce ti nevierno,
Branit ćeš mi uživati
Višnje dobro neizmierno?

Užežena duša hàrli
K Isukàrstu, u razbludi
Da stopljena njeg' zagàrli,
Ti se opireš nje požudi?

Iz mojih se dieli pàrsi'
Sèrdce kleto, da te nije,
Kada mojoj jesi svàrsi
Neg životu mom' želnije.

Sàrdcem ljubit kad nemogu,
Prem da k Njemu hlepi volja,
Bez sàrdca ću momu Bogu
Ljubovnica biti bolja.

Kud se má rieč uputila?
Tko bez sàrdca ljubit more?
Sried koga je postavila
Ljubav zlatne svoje dvore?

Ljubovnik ti svemogući
Samo sàrdce ište s gara,
Nemareći, nehajući
Drugog imat kakvog dara.

Šta da učinim dakle? što ću,
Gospodine moj izbrani?
Ja te vierno ljubit hoću,
Ali sàrdce to mi brani.

Ti vèrh mene, moj ljubjeni,
Svemogućtvo prostri tvoje,
Drugo sàrdce daruj meni,
A uzmi mi ovo moje.

Veleć ovo čista dieva,
Vierna božja ljubovnica,
Česte i tople suze lieva
Niz sniežana svoja lica.

Na isti način staše ona
Kako stoji rusa rana,
Prie neg noć je usiona
Svetla od sunca iztierana;

Rusa, blaga kú nebesa
Goje rosom sgar veselom,
Da punija pak uresa
Pozdravi se s zorom bielom.

Ova molba toli mila,
Njene čiste plod pameti,
Put nebesa prostre krila,
I u rajske dvore uleti.

Polet svete svoe ljubavi
Bez kàrzmanja ikakvoga
Po sried krila zaustavi
Ljubovnika neumàrloga.

On ju primi blag u sebi,
Ter kažući vedro lice,
Razgovorit side s nebi
Tugu svoje ljubovnice.

I da sasma mirna ostane
Svoju ruku k njoj obrati,
Ter joj poče s lieve strane
Čista pàrsi otvarati.

Koja tiho kad otvori,
Njoj (ah čujte stvar zamiernu!)
Sàrdce izvadi, a neumori
Tim izetjem ljubu viernu.

Duša od sàrdca razdieljena
Ni se tuži, ni procvieli,
Tak bi sladka božanstvena
Ruka od njega ká ju oddieli.

Bog odleti s dragim plienom
U nebeska miesta sveta,
S vele liepšom ter promienom
Doći obeća k njoj opeta.

Dievi čuda od velika
Rieč iz usta' neizlazi;
Ova diela svakolika
Kao van sebe ona pazi.

Očutiela nebi víku
Da joj nije sàrdca svoga
Gledajući rajsku sliku
Spasitelja ljubjenoga;

Ali kada vidie da je
Od nje pošo Jezus mili,
Nepokoje čuti i vaje,
Opet uzdiše, opet cvili.

O presveti gospodine,
Dušu moju koi gospodiš,
Slike tvoje zrak jedine
Gdie ti kriješ? kud odhodiš?

Bez sàrdca bi ja na svieti
Mogla moje dni provesti,
Nu bez tebe, vaj! živieti
Ja nemogu, rajska česti.

Što mi dušu niesi odnio
U nebeska miesta ugodna,
Počem sàrdce razdielio
Od svojeg si stana rodna?

Kó bih srećna bila, da me
Malo prie smàrt umori,
Raj čestiti bivši uza me,
Pače onaj, koi raj stvori!

Ah, neka se k meni vrati,
Bože, svietlost tvog obraza;
Koi za pokoj meni dati
Nedostojnoj blag se ukaza.

Samo meni da blaženi
Zrak lieposti sine tvoje,
Pak nehajem da se meni
Bude vratit sàrdce moje.

Siena dušo, koja zvaše
Težko sàrdce tvé do sada,
Ter se gnjevna nanj prečaše
Da pod plahim mislim pada.

Kako tàrpiš da si od njega
Predobita u bàrzini,
Ono k dvoru da Višnjega
Prie tebe svoj put čini?

Kako u pàrsim ti pribivaš
U kojima sàrdca nije,
Nit se tužna spomenjivaš
U njem rodni stan da ti je?

Tim kad tvoj se stan oddili
K svietlim dvorim nebeskima,
Usili se i ti usili
Što hàrlija poć za njima.

Srećno sàrdce nada svima
Srećam duše ucviljene;
Ona velje muke ima,
Ti radosti božanstvene.

Koliko ti ja zavidim
Na čestitom tvomu putu,
Nastanjena čim te vidim
Svieh razkoša' u skutu!

Ali tužna ja u komu
U kom' ufam bit pokoju
Momu ako sam sàrdcu istomu
Nenavidna za čest svoju?

Ako meni čudne odveće
Prikazni se dogadjaju?
Bez tielesne su odieće
Duh na zemlji, sàrdce u raju!

Ah! blaženo sàrdce sveto,
Koja od desnice izbrane
Gospodina moga uzeto
Kod njegove siediš rane.

Može biti da joštera
Posred božjih tebe pàrsi'
Neprimierna čest dotiera
Ranom njenom da te omàrsi.

U njegovo sveto krilo
Ti se uljesti uslobodi;
Tu odabraj stanje milo,
I već nikad ne izhodi;

Pače hàrli u blaženo
Jezusovo sàrdce, i s njime
U ljubavi sjedinjeno
Živi sladko za sve vrîme.

Odviše ćeš ludo biti
Ako u skut moj opeta
Želja te se povratiti
Na laštine segaj svieta.

S kojom stojiš ljubi sreću
Ti kraljevstva nebeskoga
A na umàrlu, màrzi odieću
Potištenog tiela moga.

U koliko gori u raju
Ti uzivaš viečne česti,
Neću ni ja ovdie u vaju
Neću sva bit u bolesti;

Od mene će pače uteći
Vas gotovo jad nemio
Na nebu se nahodeći
Moga tiela bolji dio.

Tvâ, Jezuse, rieč besiedi
Naše blago gdi ê skroveno
Da i sàrdce naše siedi
Tu sa blagom sadruženo:

Pak ak' ti si svekoliko
Blago, i dobro mê svakoje
Ne, ni čudo niê veliko
Da je s tobom sàrdce moje.

Dobrovoljno već umàrla
Ja sam svietu i sama sebi;
Već sam želje sve satàrla
S kîh mi dosad mira ne bí.

Pokli u tvoje predah ruke
Sàrdce, koje ti mi ustrielí,
Moje stavne jesu odluke
Da se od tebe vik ne dieli.

A u ljubavi ljudskoj ako
Ono uzdisat opći i želi,
Kak' je običaj svieta, i kako
Tvâ dobrota, Bože, veli:

Nebeskoga sred veselja
Čim se ono mi nahodi
Nebeska ima svaka želja
Bit u meni, kâ se plodi.

Daleko će tako od mene
Sve izprazne misli stati,
I požude nepoštene
Neće u meni miesta imati.

Evo t' moje pàrsi gole,
O svietovna zla ljubavi,
Sgadjaj, trati striele ohole,
Sàrdce u raju moê boravi.

Plahi mladci, kê zavodi
Svoju u mrežu ljubav sliepa,
I liepota kâ prohodi
Želja vam je i pohlepa;

Ter velite da prilika,
Vašu mladost koja smamí,
Siluje vas mriet bez lîka
I da sàrdce grabi vami;

Put ranjenog moga krila
Stravjen pogled obratite,
Da gledate nova dîla
Velje čudo da spazite.

Mâ ne vaša rieč je istina;
Isukàrst je moj ljubjeni
Miso i želja mâ jedina
Ugrabio sàrdce meni. —

Dočim svomu spasitelju
Koji sluša nju od s' gara
Ove rieči u dreselju
Čista dieva izgovara,

Jezus čudnim načinima,
Goreć rajskoj u ljubavi,
Na novo se nad-a-svima
I zamierno dielo stavi.

On tvoritelj koji istini
Neizrečenih jest čudesa
Čiste od puti stvor učiní
Liepe slike, svietla uresa;

Ter ga uzamši svete u ruke,
Koîm stvorenje sve se vrieži,
Unj, znamenje svoje muke,
Svete rane zabilježi;

I za čudno dielovanje
Smieša kroz vlast svemoguću
Stavnu vieru, pravo ufanje,
Čistu ljubav i goruću.

Od tog svega sàrdce stvorí
Proč svietovnim kriepko trudim,
Ne podložno da izgori
Zlih požuda' plamom hudim;

A na svàrhu da iz njega
Van tegotu svu izvadi
Ljudske puti, od koje ga
On utvori i sagradí,

Sred peći ga čiste i vruće
Svojih svetih pàrsi' staví,
I ukriepí kroz goruće
Plame rajske svoê ljubavi.

Počem stavnog po sred krila
Kreposti mu dá tolike,
Podje gdieno ljuba mila
Svetih suza' roni rîke.

Veleć sladkim njoj riečima
Razgovornik božanstveni:
Katarino, straha ne ima',
Ja sam s tobom, tvoj žudjeni.

Zaboravi tuge tvoje
    Koîm život si skončala,
    Evo ti evo sàrdca, koje
    Od mene si zaiskala.

Govorenje vàrseć ovo
    Dá joj moći neizrečene,
    I postavi sàrce novo
    U nje pàrsi zatvorene.

Osta duša zapanjena
    Na velikom daru tada,
    Kojim krepost božanstvena
    Obujmí ju iz nenada.

Novu ljubav i slast nebi
    Po svem tielu svomu čuje,
    Ter radosti ona u sebi
    Izvanmiernom se raduje.

Svako čustvo nje ponase
    Pliva svetoj u radosti,
    Svaka miso kano da se
    Raztopila u sladosti.

A medju tim oganj sveti,
    Svu ju obuzev, neprestaje
    Čistu dušu njoj gorieti
    Čistim plamom na sve kraje.

Uzela bi govoriti
    Od veselja nu velika
    Ne može usta otvoriti,
    Rieč joj sakne sred jezika.

Samo u miesto govorenja
Užeženi su pogledi,
Njeni glasi su ćutjenja,
Ter za jezik plač besiedi.

Nu kad osta na sve strane
Rajska ljubav dobitnica,
Ter odahne nenadane
Izpod radosti dievica;

Već ne samo da ljuvezan
U veselom plaču izhodi,
Neg besiedom takom svezan
Svoj glas ona oslobodi:

Dal', o Bože moj ljubavi,
Ovakim se načinima
Porad mene red naravi
Sad prevàrnut, smesti ima?!

Svim umàrlim samo dava
Jedan život tvá đobrota
Samoj meni dopuštava
Nedostojnoj dva života?

Ako u sàrdcu život stoji,
I ja vierna raba tvoja
Kroz tvû milost, kâ me goji,
Imala sam sàrdca dvoja,

Za dva sàrdca dvaš dàržana
Ja se u vieke tebi čujem;
Tebi, nado moja izbrana,
Dva života ja dugujem.

Pače ti mi, moj ljubjeni,
Rodno sàrdce dignú iz krila,
Čii život 'gori meni
Bjaše neg je smàrt nemila;

A u pàrsi moje staví
Rajsko, živo sàrdce tvoje,
S koîm ću živiet' život pravi
Bez bolesti već ikoje;

Za to ako sàrdce ovo
Nije moje osobeno,
Nego mi si ti darovo
Sàrdce tvoje božanstveno,

Ovaj život koí boravim
Na vremenom semu svieti
Razlogom se ima pravim
Ne moj život, no tvoj rieti.

Živieti ću tvoîm životom
I njim mirne dni provesti,
Ljubit ću te tvôm dobrotom,
Punim sàrdcem, i svom sviesti.

Sav viek ću te moj dvoriti
Ljubovnica ja sàrdčana;
Duša će mi s tobom biti
Viečnim vezom zavezana.

Tvojim sàrdcem nadarena,
Tvoîm, od tebe il stvorenim,
Kako ne bi zaljubjena
Bila s tobom, tol željenim?

Ti si vazda, Bože mili,
Moj ljubjenik vazda bio,
Tim sad kad mi sàrdce udilí
Kakvono si ti hotio,

Imam cienit cieća tega
Da za ljubav mû veliku
Udieljo si po sred njega
Slavnu strielom tvoju sliku.

Sliku, koju ja pazeći
Imam tebe svedj željeti,
I svaki čas plamen veći
Svoje ljubavi ćutjeti.

Zaisto i ćutim da mi duša
U blaženom uživanju
Tvoju u sebi liepost kuša,
I vàrti se svedj uz-a-nju.

I svedj tako nju razgleda,
Tvoje obličje ter uživa,
Isto kako da te gleda,
Moj Jezuse, u njem živa;

Tim veselja od veljoga
U svom krilu više krati
Ne svoê sàrdce, neg istoga
Cieni tebe uživati

Pokli nama sàrdce dîli
I duh i kàrv svemu tilu,
I duh i kàrv, Bože mili,
Tvé kreposti prima silu;

Tim načinom da, gubeći
Ja po malo istu mene,
Grom nevidno hip mieneći
Naravne mi slike obćene;

Jur, što drugim san se čini,
Tve ljubavi višnja sila
Svu me u tebe, moj jedini
Ljubovniče, preobrazila.

Eto plama tvoga s nebi, . . .
Tvoje rajske et' svietlosti, . . .
Grabi me ona samoj sebi . . .
Višnjom puni me radosti.

Duša moja u visine
K tebi grede, k tebi hàrli;
O moj mili gospodine,
Ti ju primi, ti zagàrli.

Dalje u radu neizmiernomu
Rieči zavàrći nemože;
Neg na rukam nebeskomu
Ljubovniku iznemože.

II.

Piesan spasova.

Svi se puci veselite,
Radujte se svi narodi,
Spasitelja ter slavite
Na nebesa koi uzhodi.

I vi ribe, ptice, zviri
Sa svim skupom živućime,
Gore, briezi, rieke, viri,
Svi hvalite božje ime.

Pune slave i veselja
Vodo i zemljo svakolika,
Pojte vašeg stvoritelja,
Pojte ljudskog slobodnika:

Kao početka nije njemu,
Kao viek njegov ne svàršuje,
Kako otcu previšnjemu
Bogu jednak Bog kraljuje;

Kao njegova veličina
I božanstvo svud se stere,
Čiem uresu niê načina
Ni mogućtvu naći miere.

Kako stvorí od ničesa
Svemogućtvom svoê pameti
More, zemlju i nebesa,
I živuća na svêti.

I razdieli zemlju od mora,
A od zemlje nebo odlučí,
Pak vàrh svega toga stvora
S redom bitje kako slučí.

Nebeskima dá dàržavam
Sunce, miesec, zviezde sitne;
Žitom, lozjem, dubjem, travam
Zemlje učini plodne i kitne

Tobom, bože, sva borave;
Ti vladalac svemu jesi;
Tebe nebo, tebe slave
Vode kê su na nebesi';

Tebe vietri, tebe oblaci,
Tebe morski vali čuju;
Mraz, vrućine, tmine, zraci
Tebe hvale i poštuju.

Iztok, zapad, siever, podne
Tvoje slave puni jesu;
Sàrde pakla neugodne
Pred tobom se boje i tresu.

Ti na krilima oblaka'
Po nebeskoj hodaš strani;
Zemlju sred ajera laka
Kô podnožje ti nastaní;

Ti sam vladaš nje tegotom
U ajernoj nekrepčini;
Svi različni, tvom dobrotom
Stuhaji su svi jedini.

Vrieme kîm gre sve na manje
Podložno je tvojoj moći;
Pred tobom je sve sadanje,
Što biaše, što će doći.

Isti miesec mnogom cienom
Hàrle konje k sebi stegnú,
I bàrzinom svôm općenom,
Jasnih zviezda' kolo uzpregnu.

Isto sunce na čast tvoju
Svoj uzmače tek naravni
Dok ohole kralje u boju
Predobie vitez slavni.

Pak i oganj svoje vàrle
Sile mnokrat s tebe ustavi,
Da ne žegu, da ne pàrle
Jàk je običaj njih naravi.

On po tvojoj zapoviedi
Na sramotu kralja kleta
Ni najmanje ne uvriedí
Tebi vierna tri dieteta;

Koi kreposti tvê moguće
Žto izgoriet njim ne dahu
U veselju sred goruće
Strašne peći pripievahu.

Sred cèrljena mora plaha
Razdieljena na dvê strane
Ići učiní ti bez straha
Po suhoći tvoje izbrane.

Bàrzi Jordan, rieka slavna,
S tebe napred teć' ne slîdi;
Tvojom voljom voda spravna
Iz kamene teče hridi.

Na silne se tvê pozore
Zapanjena zemlja trese;
Zamne trepteć stavne gore,
I do neba tja dime se.

Svemogućtvu vlasti tvoje
Svi kraljevi čast podaju,
I kraljevske krune svoje
Snižno tebi poklanjaju.

Gluhim davaš ti čuvenje,
Sliepim dieliš svietlost dragu,
Niemim vraćaš govorenje
Nemoćnima zdravlje i snagu.

Silu smàrti ti dobivaš,
I grieh koji sviet raztrová;
Na življenje ti zazivaš
Ljude màrtve iz grobova'.

Tebe zla smàrt ne prepade
Ni vàrlina zle čeljadi
Ni paklene strašne sgràde,
Svete duše odkle izvadí.

Tere dočim ti gvozdena
Vrata pakla razbiaše,
I s dobitkom liepa pliena
Na bieli se dan vraćaše,

Tamnih jama kralj ognjeni
Sa svom družbom svôm nemilom
U najdublje jaze i sieni
Pred tvojom se sakrí silom.

Sad u skupu prem čestitu
Blaženijeh duša' gori
Slavu uživaš viekovitu,
Sreću davaš svem' što stvori

Tamo višnje ti pun dike
Vedrim čelom raj veseliš,
I ponavljaš duge vîke
I umàrlim udes dieliš.

Zdrav svih stvari' stvoritelju,
Naša željo stanovita!
Zdrav milostni spasitelju!
Zdrav ufanje tužnog svîta!

Zdrav, o čija smàrt raztvori
Rajska vrata umàrlima,
Ter tvoj otac višnji gori
Blag se od tada kaže njima.

Sve stvorenje rajsko i ljudsko
I pakleno nek' te časti;
Zemlja, more, nebo usko
Neizmiernoj je tvojoj vlasti.

III.

Pater noster, Ave Maria.

O naš čajko, svemogući
Stvoritelju svieh ljudi,
Koî na nebu kraljujući
Svoê mogućtvo stereš svudi;
Čas imena slavnog tvoga
Posvećena budi u vîke;
Nas kraljevstva nebeskoga
Oj, učini udionike!

Sve stvorenje da te uzdvori,
Da ti izpuni volju svetu,
Kako u rajskim stranam gori
I na ovom tako svietu.
Svakodanji kruh, premila
Koji nama jeste hrana,
Milostno nam udielila
Tvá dobrota segaj dana.
Zlo nam prosti što činimo,
Niti s njeg se na nas gnjivi,
Kako praštat i mi obćimo
Onim, koji nam su krivi.
Izbavi nas od napasti;
Od svih zala' oslobodi
Tvóm milosti, tvojom vlasti,
Gdie se svaki liek nahodi.

Zdrava, o puna svih milosti',
Koju dvorit raj uživa!
S tobom gospod svih kreposti'
Nahodi se i pribiva.
Ti bì srećna i blažena,
Pak i bit ćeš u vík víka';
Vàrh dievica' svih i žena'
Ljudska i božja ti si dika.

O blažena dievo, koja
Kraljica si svega svieta,
Blažen i plod koji tvoja
Čista rodi utroba sveta.

Božja majko, sladka nada
Ti si svieh nas griešnika';
Ah moli se za nas sada,
I pri svàrsi našeg víka!

IV.

Magnificat anima mea Dominum.

Duša moja u veselju
Veličanstva božja poje,
U mom dragom spasitelju
Raduje se sàrdce moje.

On s nebesa' blag pogleda
Na me slugu poniženu,
Čim narodi unapreda
Svi će mene zvat' blaženu.

Čestitu me toli učini
Da nije druge čestitije,
Onaj moći i svetinji
Čioj slike nigdie nije.

Od plemena do plemena
Božju milost uživaju
Čeljad sàrdca umiljena
Koji od Boga straha imaju.

Svemoguće njegve desne
Vlas bezmierna, ká sviet stvori,
Glase ohole i obiesne
Poplesane na tle obori.

Mogutnike usione
Sa gospodstva smače i dignù,
A snižene i priklone
Na mogućtvo pouzdignù.

Ubogima jošt' udieli
On dobara' svakih množtvo,
A bogatih družbu ucvieli,
I dovede na ubožtvo.

Najposlie sina svoga,
Od kog stvari draže neima,
Za odkup sužnja svieta ovoga
Hotie poslat umàrlima.

Milosàrdje neizrečeno
I ljubav ga vruća usili
Izraelovo da koljeno
Darom rajskiem pomili.

On Adamu, slugi svomu
Sreće obeća podat ove,
I svem rodu čestitomu
Kí je od kàrvi Abramove.

V.

Nunc dimittis servum tuum, Domine.

Svieta ovoga, u svom krugu
Koi trude uzdàrži i smeće
Oslobodi tvoga slugu
S obećanim mirom veće;

Jer vidieše oči moje
Zdravlje, ko'e nam poslo jesi;
Svim umàrlim on došo je
Pokazati drum nebesi'.

Narodu će ter svakomu
Bit u tminam svietlost prava;
A svem puku izraelskomu
Viekovita čast i slava.

VI.

G l a s.

Ja sam vriedni *Glas* čestiti,
Čije moći krepost stavna
Neda ležat u zabiti
Slavnih ljudi' diela slavna.

Eto k tebi, Dubrovniče,
Vodim svietle care i bane,
Imenom se čiim diče
Slovinske nam ove strane;

Da na diela i ti vriedna
Dignut' budeš miso svoju,
Poznajući krepost jedna
Da dobiva stvar svakoju.

Ovi uresom slave svoje,
Koja u sebi sja velika,
Neumàrlu čast dostoje
Vàrh inieh svih bojnika';

Jer njihova dika mnoga,
Jakno sunce sa nebesi',
Zemlje roda slovinskoga
Svojom sjajnosti uresi.

O vi, moje dvorkinjice,
Ime *Hvala'* što nosite,
Zategnite zlatne žice,
I njih piesnom uviečite.

Hvala I.

Tvé čestite zapoviedi
Oslužiti sve smo spravne;
Pravedno je da svedj sliedi
Viečna slava ljude slavne.

Onaj, bojnoj kog' u slici
Sja vitežtvom obraz vedri,
Tries mu gori u desnici,
A britki mu mač o bedri,

Jest *Lehsander*, car veliki,
Predobitnik svega svita;
Uzrok što je on toliki
Bì smionost stanovita.

Hvala II.

Filip ono je pred žinom,
Što već velje carstvo sniva;
Ili srećom, il hitrinom,
Samo da se predobiva.

Ali njemu svietlja slava
Jest Lehsandra što porodi
Neg da car je svih dàržava'
Koja sunce svietlo obhodi. —

Gledajte uzanj *Pira* kralja,
Gdie jošt' kaže da ležeći
Miran rodnih sred zemalja'
Čoviek nemože slave steći.

On krepčinom svoje ruke
Rimske vojske dobi silu;
Tierajući mnoge odluke
Za neživiet' u tamnilu.

G l a s.

Kralja *Pira* i *Filipa*
Ko da nezna od znanih ljudi'?
Lehsandrova diela lipa
Svietlja od sunca sjaju svudi.

Nu slovinska zemlja njima
Samim nije da se hvali;
Kažte njene care Rima
Koji sav su sviet vladali.

Hvala III.

Onaj, koji stasa ohola
U carskoj se družbi gizda,
Kako miesec po sred kola
Izabranih svietlih zvizda'.

Dioklecjan car je znani
Gdie god ovo sunce grije;
U slovinskoj rodjen strani,
Sred hrabrene Dalmacie;

Nu njegova protiv zlobi
Čast se sasvim neutvàrdi;
On junačtvom krunu dobi,
Nemilostju pak pogàrdi.

Hvala IV.

Justinian ono s njime
Jest premudri cesar oni,
Kí nemàrlo steče ime
Jer s njim živu svi zakoni.

O *Justine*, tvoje časti
Zviezda víku nezapada;
Ti uživa' carske vlasti
Sred svietloga Carigrada.

Mnogo ovoga posred skupa
Jest careva' slavske kàrvi;
Zrake al' njihove zastupa
Svietlost onih, kí su pàrvi.

Dosta 'e vidiet' koi dio
Bistrim okom sviesti znane:
Car *Maksimin*, car *Dečio*,
Slovinske su porod strane.

Kud ostavljam *Proba* i *Kara,*
Kojih ime toli svietli?
I ostalih mnogo cara'·
Koji neće víku umrieti?

Ko da broji neizbrojni
Broj kraljeva' punih hvale
Što vladaše narod bojni,
Slave, Gote i Vandale?

Junačke im prem da slike
U množtvu su zakrivene,
Pravedno je njine dike
Da su piesnom pohvaljene.

Hvarski Dmitar čast podpunu
S krepostnieh dobi diela';
Ter kraljevsku njemu krunu
Rim postavi vàrhu čela.

Vàrlih Gota' kralj *Totila*
Neumàrlom dikom siva;
Izbrana mu bojna dila
Jošt' Rim stari spomenjiva.

Hvala II.

Gelimire, kud ostaje
Sàrdca tvoga veličina,
Koi reče slava da je
Kano prazna sien taština?

Čovieku je ures veći,
Čast mu veća jest na svíti
Neizgubit' se u nesreći
Neg li oružjem predobiti.

Hvala III.

Tri brata eno plemenita,
Kojim čast leti sve na više,
Tri naroda gdieno svita
Svojim imenom uresiše!

Čeh naseli svoim junaci'
Bojemiju, zemlju novu;
Od *Leha* su svi Poljaci;
Od *Rusa* se Rusi zovu.

Hvala IV.

Sunce čisto svete víre
Kralj *Svatopluk* pàrvi gàrli.
Oj, tvoj život, *Vladimire*,
Dobrotom je neumàrli.

Hvala I.

I *Dobroslav* viečne vience
S *Krešimirom* slavnim steče;
Ovaj dobi bojne Niemce,
Onaj hitre Gàrke izsieče.

Svi bi ovi slavni dosti
Jak sunčani zraci sjali,
Da su u doba svoje imali
Ko da hvali im kreposti.

Hvala III.

Plemeniti *Paulimire*,
Kad da tvoja čast odstupi?
Iz dubrava' u ove mire
Ti razsutu čeljad skupi*).

Uspomena tvog imena
U vieke će da se slavi
Vàrhu ovih oštrih stiena'
Koje prie se zvahu Lavi.

Hvala IV.

Ista narav jošt' je njima,
Prem da se ime to promieni,
Čim se bojnim i tvàrdima
Sgradam viečnoj vise u cieni.

G l a s.

Dalje, dalje, vile moje,
Vašim glasom medenime;
Jedan vitez jošt' ostò je
Kog je slavno nad svim ime.

*) Paulimir kralj, koi prolazeći iz Rima kroz Dubrovnik za svoju kraljevinu, sazida prvu dubrovačku tvrdjavu.

Hvala III.

Car je *Stiepan*; svietlost živa,
U kojoj se vík nestara;
On junačtvom nadobiva
Lovor slave, krunu cara.

Hvala I.

Knez je *Lazar* za njim pàrvi;
Žalostno ga piesne slove;
On je turskoj suproć kàrvi
Kupio sàrbske vitezove.

Uzanj junak čina plaha
Kobilić je *Miloš* vriedni;
Tvàrde odluke jest, bez straha,
Nedàrže ga trudi niedni:

Za ukazat on Lazaru
Kako čast se viera ljubi
Život uze turskom caru,
Svoj nemareć da izgubi.

Hvala II.

Sandalj Hranić k nebu uzlazi
Kroz hàrvanja svá kreposna;
Mnoge vojske on porazi
Koim sharana biaše Bosna.

Svud on dielom hrabrenime
Siva u družbi sej gospode,
Jer Dubrovnik dá mu ime
Velikoga vojevode. —

Viečnu hvalu smionstvom steče
Petar, vitez izabrani,
Čim potieran cio dub sieče,
Veleć: *dovle, o Rašani.*

Slovio bi se pozne u víke
I *Harvoje*, ban od Splieta,
Da mu nije bojne dike
Potamnila gruba osvieta.

G l a s.

Dosta ste ih spovidieli;
Sad pievajte hvalu onima,
Diela' kojih, slavna vele,
Jošt' se vidiet mogu očima.

Hvala III.

Nut nam *Gjurgja Skender-bega!*
Grozni junak slabo mari
Za miesečnog silu stiega
Koim se gorde turski cari;

Pače njima on ukazà
Da se u sablji nesadàrži
Sila junačkog poraza,
Neg u ruci, ká ju dàrži.

Hvala IV.

Ko *Sekula Sestričića*
Da zabude ime slavno?
I *Mihalja Sviloevića*,
Na sve trude sàrdce spravno?

Uz njih *Despot Vuk* postupa,
Vuk junačtvom neumàrli;
Koga kružeć vàrve skupa
Sitarovi mnogi vàrli.

Hvala I.

Slavni Janko vojevoda,
Ime tvoje svud se stere,
Čim oružju sav se poda
Za obranu svete viere.

Sin *Matijaš*, od dieteta
S tobom vojujuć zajedno,
Slavan leti preko svieta
Kroz dielanje svoje vriedno.

Koli krati vode čiste,
Koim romoni Dunaj ríka,
Càrnom kàrvi zamutiste
Izsiečenih neviernika'!

Kralj *Ljudevit* svú do vieka
Obstojeću kažo slavu;
Ne, nemože sila prieka
Predobiti krepost pravu.

Svak *Žižmana* zna *Batora*,
I *Mihalja* vojevodu,
Koi slovjaše vriedno skora
Nad hrabrenu svu gospodu.

Ah, kako bi srećni bili
Ko počeše da su paka
Istom svàrhom dovàršili!
Stvar se svàrhom hvali svaka.

Hvala II.

Necienite, liepe vile
U narodu da ovemu
Jošt' se nijesu nahodile
I bojnice vriedne u svemu.

Amazone plemenite
Od ovih su strana' svieta,
Medju kojim jasno svite
Jake druge *Visna* i *Teta*,

Visna vojske vladalica
Gospodstvom se jošt' ponosi;
Teta, njena drugarica,
Stieg u ruci bojni nosi.

Hvala III.

Kraljica je s njim *Teuta*,
Koja krajeve ove vlada;
Ona sile rimskog puka
Ni malo se neprepada.

Kud kreposti tvoje izbrane
Vierni jezik moj obhodi,
Mačedonska o *Ćinane*,
Koja jake vojske vodi.

Neka zviezde broč nebesa
Ko slovinske brojit želi
Vitezove pune uresa
Koji se k slavi jesu uzpeli.

Koi god je ove žedan
Nek se izgleda njina u diela;
Samo trudom čoviek vriedan
Steče lovor okol čela.

Kolo junaka.

Mi smo družba plemenita,
Plod slovinskih mi smo strana',
Preko svega slavni svíta,
Kroz dielanja naša izbrana.

Uzrok slave nam su bile
Bistra pamet, bojna ruka,
Vedra pomoć sreće mile,
Krepko sȁrdce i odluka.

A nada sve glas neumȁrli
I diedovah slavni čini;
Kroz to vriedan čoviek hȁrli
Tam gdie nije stana tmíni.

Kroz junačko mi hàrvanje
Sliedili smo krepost pravu,
A kreposno dielovanje
Nama donie viečnu slavu.

Ter i krunom Glas premili
Višnje časti nas nadari;
Kolici su od nas bili
Svietli kraljevi i cari!

Jedan junak.

Mi za taku slavu steći
Neštedismo naše kàrvi;
Krepki u boju, bistri u smeći,
Na sve trude vazda pàrvi.

Niedne od sile, niedne od vlasti
Neimasmo nikad straha;
Nas nemogne vík prepasti
Huda sreća, ni smàrt plaha.

Tim se krepost naša ukaza
Svedj bež ljage, nad svim jača;
Strašna al čista svud obraza
Kano svietlost naših mača'.

Drugi junak.

Za to pravo nam se resì
Slovinska nam zemlja rodna,
Ká bì s nami pod nebesi'
Mirna, slavna i slobodna.

Sad ju plešu lavi i zmije
Otrovnoga pune jeda
Vaj! čovieka u njoj nije
Da se u krepost našu izgleda.

Ovaj samo grad slobodan,
Čim robuju svi ostali,
Drag kraljima, Bogu ugodan,
Slobodom se viečnom hvali;

Koju kogod skvàrnit hoće
Silnim pretnjam hitre sviesti
Najposlie sred svoe zloće
Sám će sebe ljuto smesti.

Jer slobodna sàrdca odbiru
Patnje i svaka trudna dila
Za grad rodni i za víru,
Koja svakomu jest mila.

Treći junak.

Neumàrlo čoviek ime
Nedobiva koi netrudi;
Slava s trudom hrabrenime,
A trud s slavom grede svudi.

Za podignut se do neba,
Iznad oblaka zabitja
Uz stàrmo se penjat treba,
Neležati posried cvítja.

Svàrha.

II.

NOVO KNJIŽEVSTVO.

ZRCALO
POVESTNICE DUBROVAČKE.

Od

Matije Bana.

III.

Razdělak zakonoslovni.

Uvod.

Malo se u obće zanimaju pověstnici zakonoslovjem naroda', kojih poviestnicu pišu, premda je zakonoslovje jedna mnogovažna pověstnička struka, koja odkriva ne samo druževni osnov jednoga puka, no i měru njegove prosvěte, njegove slobode, njegovo u tom obziru koračanje, jednom rěči, duhovni sav njegov život, od početka do svrhe. — Zakoni, koji su u svojem postanku čist izticaj prvobitnoga narodnoga duha, postaju vrěmenom u rukama vlade orudje odhraniteljno, kojim ista probudjuje u duhu narodnom i podpomaže razvijanje jedne ili druge sposobnosti prama zemaljskim ili privrěmenim okolnostima; i kao što te zemaljske i privrěmene okolnosti jesu vrelo gdie valja tražiti naravne i, da tako reknem, tielesne

uzroke, iz kojih je jedan narod postao ono, što jest, tako zakoni jedino su vrelo, gdie se imaju tražiti umstvena sredstva, kojimi je onaj narod to postao. Dakle prvorodni duh svekupnoga naroda u děvičnosti svojoj najprě *aktivan*, proizlvori nekoliko temeljnih i svoj prvi značaj izražavajućih zakona'; ali na skoro ti zakoni razvieni od pojedinih ljudi' lučom obćega čověčjega razuma, i prama raznim okolnostima naroda previeni, preotmu *aktivni* mah, ter na duh narodni obratno dělujući, i obražavajući ga po svojoj volji, stěraju ga na *pasivnost*. Kroz to, Rimljani dužni su mudrini i strogosti svojih prvih zakonodavaca' za onu duševnu i državnu veličinu, koja jih je divnim učinila, i činit' će u svako vrěme; Turci odkle su pocrpili nego iz korana, svojega crkveno-državnoga zakonika, onu fanatičnu zanešenost i ustrojenost tvrdu kroz koju postaše gospodari velikoga děla světa, ali u isto doba i robovi svoje državne vlasti? Nije li Kromvel svojim zakonima o pomorstvu povod dao ter su Angliani sada prvi pomorci světa; zakoni u Francii za izobraženje probitačni, i zaštita koju je tamošnja vlada uvěk prostirala nad književstvom, učiniše ovu državu središtem evropejskoga izobraženja; Prusia kroz zakone svoje postade sěminištem vojničkim; a da s velika sidemo na malo, Dubrovčani uslěd načela' uměrenosti, kojih se njihova vlada svedj pridržavala, ostaše kroz 13 stolětja' malašnji i slabi; ali u toj malašnosti i slabosti svojoj biše izvrstnostju otačbenih zakona', jedan izmedju najprosvećenijih, najslobodnijih, najbogatijih i najmoralnijih naroda' što spominje po-

věstnica. — Iz rečenoga svak uviditi može koliko je važno za poviestnicu u obće izpitivanje zakona', i koliko ćemo istim dubrovačku razjasniti.

Nije čuda što se slavjanski drevnoizpitatelji nijesu do sada zanimali dubrovničkim zakonoslovjem, počem je isto jošt i sada sve gotovo u rukopisu. Inostrani književnici, koji su ga hvalili, poznavahu ga ili po čuvenju, ili što su živili u Dubrovniku. Medjutim može se slobodno reći da je ovo zakonodavstvo starije nego ikoje drugo slavjansko; jer premda je prva knjiga njegova sabrana samo u drugoj polovini 13. stolětja, ništa manje poznato je da zakoni u njoj nahodeći se postojahu jur od mnogo stolětja' u oděljenim svezkam, i biahu pověreni kao neko skrovište starěšinama republike, da po njimi upravljaju Pověstnici već na svršetku desetoga stolětja spominju zakone dubrovačke. Ali da i nijedan o starini njihovoj dokaz nepostoji, bi li bilo razložito misliti, da jedan narod koi je već u stolětju devetom imao na moru mnogo brodova', a vodio znatnu trgovinu po suhu, čiji ljudi biahu daleko razglašeni sbog političnoga ii svakojakoga znanja, taj narod da je bio u isto doba bez propisanih zakona'? to se ni predpostaviti nemože.

Po Appendiniu Dubrovnik jošt od postanka svojega imaše osobito zakonodavstvo. Istoga ostanci izgiboše najprě u požaru god. 1023, pak u drugom jošt većem god. 1297. Ali jur 25 godina' prě toga Dubrovčani biahu za knezovanja Marka Giustiniani

vnetića ujedno skupili mnoge od tih starih zakona', ter u nečem jih preinačiv a nešto dodav jim, potvrdili jih u velikom věću pod imenom: „*Liber statutorum civitatis Rhagusii.*“ — Ovdě je město oprovrgnuti jednu neistinitost koja se o ovoj knjigi uvukla u pověstnicu, naime, da ju je sam Giustiniani uredio, slědovateljno da je to bilo vnetačko dělo. Appendini, premda dobar Italianac, nesmie to tako prěčimice presuditi, nego veli: *Giustiniani ili iz svojega pobudjenja, ili nastojanjem Dubrovčana' uredi statuta.* Nu ja mislim da Giustiniani niti se je očutio na to pobudjen, niti jih je uredio, nego je to bio čísto dubrovački poso. Morao jih je na poso taj pobudjavati najprě duh zakonodavstveni onoga stolětja, koi se javljaše po svoj Italii, Germanii i Anglii, koi je pobudio Ariga u Švedii, Alfonsa u Kastilji, a Ljudevita u Francii na ustanovljenje zakona'; kroz koi *Pravda Ruskaja*, osnovana od velikoga kneza Jaroslava Vladimirovića jošt u početku XI. stolětja, bi onda mnogo obširnije i razumnije preuredjena; a *Konradovo pravo* potvrdjeno, a *knjiga Radosavljeva* napisana. Ali izvan toga spoljašnjega nagona, Dubrovčani morali su se požuriti da utvrde zakonodavstvo i sbog nutrašnje preke nužde. Videći da knezovi, koje uzimahu iz Vnetaka', prisvajaju sebi prava nepripadajuća jim, oni su se imali pospěšiti da jasnim opreděljenjem svačije vlasti preprěče napredovanje takovoga prisvajanja, i obezběde svoju slobodu, kao što su to učinili i Poljaci, jedno stolětje docnije, kada po smrti Kazimira velikoga, poslědnjega Piastovića, pozivajući na poljski

prestol inostrane knezove, ustanoviše svoja *pacta conventa.* Pak ako su knezovi došavši iz Vnetaka', po svědočenju povėstnice, bili u prkost učinjenim uvėtima sebi sasma pribavili pravo sudjenje, ja pitam, kako bi oni sami sebe lišili toga mnogovažnoga prava, ili nagovorili Dubrovčane, da jih liše, utvrdjujući zakonom da sudejska struka pripada samo věću i sudiama od istoga postavljenim? to nikako nedopušta zdrav razum; no na protiv po zdravom razumu ima se zaključiti, da knezovi iz Vnetaka', kao naravni nepriatelji dubrovačke republike, imali su nastojati, ne da nju obširnim zakonima utvrde, nego da ju oskudom istih u věčitoj smutnji održe, a tim ostave sebi uvěk otvorena vrata na dalje preotimanje vlasti, što bi na svrhu proizvelo konačno republike upropašćenje. Í kada je došlo do uredjenja *statuta'*, a pri uredjivanju do one točke, da se knezovima oduzme preoteto sudejsko pravo, imalo je za cělo biti velikoga prepiranja izmedju Dubrovčana' i Giustiniania. Ovaj dakle doista je učastvovao u zakonodavstvu dubrovačkom, ali ne za drugo, nego da bi svojim uplivom isto što bolje sklonio k vnetačkim interesima; to jest, on je tu bio više od škode nego od koristi. A ako su *statuta* izišla pod njegovim imenom, drugačije nije moglo ni biti, počem je knez bio glava izvršujuće vlasti. Isto tako su i mnogi docniji zakoni, uredbe i uvěti sa dvorovima inoštranim išli pod imenom knezova', za čijih knezovanja biahu ustanovljeni. Duže govoriti o točki ovoj izlišno bi bilo, jer s koje god ju strane promotriš, jasno uvidjaš, da se je imalo sasvim protivno dogo-

diti, nego što pripovědaju neki pověstnici; to jest, uvidjaš, da su Dubrovčani sbog koristi svoje imali najživlje nastojati, kako bi što prè svoje zakonodavstvo utvrdili, a Vnetčići opet sbog koristi njihove, da Dubrovčane u tom smetaju koliko, god mogu, a kada neuzmogu, da jim zakone k svojim interesima priklone. Korist jedini je promicatelj politike, i nemože se dopustiti, da je kadgod koi narod vidimice radio protiv koristi svoje, ako neizuzmeš redke priměre velikodušja, koje doista Vnetčici nijesu nikada Dubrovčanima pokazali.

Posle *statuta'*, za koja veli Appendini, da služe na čest umu čověčjemu i stolětju, u kojem pastodoše, Dubrovčani god. 1315. napisaše drugu knjigu: *le riformazioni;* god. pak 1358. treću, koju svezav u zeleno, *zelenom* i prozvaše; najposle god. 1462. još jednu, koju od žutoga poveza nazvaše *il croceo.* Ovima se imaju dodati *le parti dei pregati*, to jest, odluke věća, učinjene većinom glasovah. Osim toga Nikola Bun. Vučičević napisao je *praxis judiciaria* prigodom velikoga zemljotresa. Ova i zakonik pomorski jedine su knjige, što biše pečatane.

Po navedenom Appendinovom mněnju dubrovačka republika imala je jošt od svojega postanka jedno *osobito* zakonodavstvo. Nije težko dokučiti, kakvo je to moralo biti. Budući da su porodbine poběgše iz razrušenih naselbina' rimskih u Dalmacii osnovale Dubrovnik, posve je naravno misliti, da su one na tom novom priběžištu slědile i dalje upravljati se

po svojim starim *rimskim* zakonima; ali počem, malo vrěmena za tim k njima se pridruže i mnoge slavjanske porodbine, naravno je i to, da ovaj novi živalj, podosta ojačav, morao je do nekle u sve, pak i u zakone, prodrěti. I doisto onaj osobiti značajni obrazac proiztvorte rimsko-slavjanske směse, koi su Dubrovčani u svem imali, uvidja se jasno i u njihovom zakonodavstvu. Ja ću gledati da dokažem tu osobitost kroz sav kratki tečaj ovih površnih primnětba'; a počinjem od državnoga ustrojenja.

1. Ustrojenje državno.

Nije sumnje da su se Dubrovčani demokratno upravljali, dokle god su živěli oddvojeni od suhoga zemljišta u maloj obćini, i svi medju sobom ravni bili. Ali počem se medju njih doselilo svakojakoga ljudstva, i od toga se napravio niži red, ovaj kao pridošal, i u izobraženju neprikladno najzadnji, nije mogo ni smio zahtěvati, da učastvuje u upravljanju sa prvobitnim stanovnicima, i tako, bez ičijega upinjanja, samim naravnim tečajem stvari', stvori se upravljanje aristokratno. Ali znakovi prvobitne demokratnosti ostaše neizgladimi u statutima, gdě se pri pojedinim zakonima često nalazi da biše stvoreni *„cum laudo populi"*; *laudo* toliko znači koliko *„sententia"*; ovaj izraz, koi u docniim zakonicima izčezava, očevidno posvědočava nekadašnje svega ukupno puka udionstvo u zakonodavstvu. Ali kako god to bilo u postanku,

ja ću započeti moja primněčanja od vrěmena' pověstničkih, kada se već aristokracia biaše ukorěnila.

Sav narod biaše poděljen na tri reda; na *vlastelu,* na *pučane,* i na *sebre;* vlastela imala je izključivo zakonodavnu i izvršiteljnu vlast; pučani mogli su polučiti samo neka drugoredna zvanja vlasti izvršiteljne, ali bili su po pravu baštinici koliko god i vlastele. Dakle red vlastelski nije bio poděljen na dvoje, na veliko i malo plemstvo, kao što biaše u drugih Slavjana', nego je neprovrědjenu uvěk održao svoju prvobitnu obću jednakost. Ustanovljenje pučana', to jest, *gradjanskoga reda,* (tiers état) iztiče iz daleke drevnosti, a možda da je i najstarije u Europi; ali, što je više, ovaj red, odmah čim stupa na polje pověstničko, vidi se obdaren takvim povlasticam, kakvim u Europi ne bí traga mnogo vrěmena poslě njegovoga zavedenja.

Ono što su bili kod drugih Slavjana' obći sabori, biaše kod Dubrovčana' *veliko věće;* to jest, skup sve vlastele sastajuće se porad državnih poslova'. Svaki vlastelin, ako nebi bio izključen sbog nedostatnosti razuma ili zloga vladanja, ulazio je u věće veliko počem bi svršio dvadesetu, a u docnija vrěmena samo osamnaestu godinu. Upravo pri tom věću stojaše vrhovna vlast, sirěč, pravo zakonodavanja i činodavanja, pravo života i smrti, mira i rata, uvětovanja i neopozivajemoga sudjenja. Ali da bi se ti važni poslovi odpravljali onom praktičnom věštinom i tišinom, koje težko da se nadju u mnogočislenom sboru ljudi' svakojaka uz-

rasta i nejednake sposobnosti, bì u lonu velikoga věća sastavljena jedna sabornica od 45 najzrelijih vlastela', kojima je rečeno věće pověravalo sve one povlastice svoje, kojih odpravljanje zahtěvaše osobitu državnu izkusnost ili tajnost. Ta vlastela zvahu se upravo veliko-*větnici*, (tal. pregati) i služiahu za života, ali pod uslovjem svakogodišnjega potvrdjivanja. Velikovětnici dakle biahu jedan uvěk obstojeći odbor velikoga věća, pravo predstavljateljstvo njegovo, koje je stvaralo zakone, rěšavalo rat ili mir, i sva važna děla politike inostrane, pregledalo račune državne, i na prizivu (appello) neopozivajemo sudilo. Ustupiv predstavljateljima svojim te važne povlastice, veliko věće zadrži sebi, pravo potvrdjivanja zakona' od velikovětničkoga odbora učinjenih, pravo imenovanja svih skoro važnih činovnika', i pravo pomilovanja. Za te poslove ono se je imalo skupljati jedan put svaki měsec, a u prosincu dva puta. Odbor velikovětnički pak skupljao se je za prvih vrěmena' četiri puta na tědan, a za docnijih samo dva puta, i kad god bi nuždno bilo. Dakle sva sjajna spoljašnost vrhovne vlasti stojaše pri velikom věću, čitave vlastele stěcištu; a jezgra te vlasti pri velikovětničkom odboru (pregatima), cvětu vlastelske mudrosti i neporočnosti. Lěpo providjenje!

Izvršiteljnu vlast imalo je *malo věće*, najprě iz devet s docnije iz sedam malovětnika' sastavljeno, pod predsědateljstvom kneza. Oni su se měnjali svake godine, okrom knez, koi od druge polovine 14. sto-

lětja u město svake godine měnjaše se svakoga měseca. Njihov poso bio je davati na izvršenje zakone, dopisivati sa vladam inostranim uslěd rěšenja pregata', i primati inostrane poklisare; imenovati male činovnike, slušati tužbe zemaljskih vlasti', primati sve prošnje upravljene na veliko věće, i sve sudejske prizive, napokon rěšavati sve malovažne državne, gradjanske i sudejske stvari; jer považnije spadahu u područje velikoga věća, ili njegovoga odbora. Knez kao glava izvršiteljne vlasti i prvi zvaničnik republike živio je mnogo sjajno; obitavao je sa svojom porodbinom u kneževskom dvoru, imao svoje dvorjane skoro kao neki kralj, sědao u věću na uzvišenom městu, izlazio vanka uvěk praćen od svih malovětnika', tajnika', velikih pisarnika', od svoje tělesne straže, sastojeće se iz 24 *zdura* obučena u crvenoj čošici, i od svirbe. Njemu se je svud velika čest činila; ali povlastice njegovoga čina biahu neznatne. On je samo sazivao jedno i drugo věće, i tamo voprose za věćanje predlagao; ali pri rěšavanju imao je kao i svaki drugi věćnik samo jedan glas*); podpisivao je sve državne ugovore; čuvao pri sebi važna pisma, pečat republike i ključeve grada. Jedina znatnija povlastica bila mu je ta, što je mogo sam presudjivati u dvoru do neke

*) U docnija vrěmena ako bi sědalo u věću više članova' jedne porodice, glasovao bi samo najstariji; drugima biaše dopušten govor, ali ne glasovanje; a to da nebi više mnogobrojnih porodica' sdruživ se u jedno, napravile stranku, koja bi u državnim poslovima otimala mah.

opreděljene količine novaca' onima, koji bi pritekli k njegovomu sudu.

Do zakonodavne i izvršiteljne vlasti stojaše treća, ne manja od njih, a to biaše *veliko nadgledateljstvo republike*, sastojeće se iz tri člena, koji se svake godine měnjahu. Oni su imali pravo slobodnoga *veto*, to jest, mogli su obustaviti izvršenje svakoga zakona, ter narediti da se iz nova pretrese, i rěši shodnije pravici, ili koristi gradjanskoj. Izvan toga imali su motriti da se ništa nebi uradilo proti ustanovljenomu redu, da se zakoni svi i svudě točno izvršuju, da činovnici zlo neupotrebe svoju vlast, ter narod uztrpi s njihovoga nasilja. Ono dakle što su bili kod starih Rimljana' *censores i tribuni populi* biahu ujedno kod Dubrovčana' *veliki nadgledatelji.*

Tako su u Dubrovniku bile uredjene vrhovne oblasti. Čověk nemože inako nego stanuti poudivljen pred ovom državnom gradjom, da iz bližega razgleda věšto razměrje koje svud u njoj vlada. Vlast je bila i svud i nikud, ili, svud je bila u tolikoj mèri koliko je potrebno za postiženje njenoga cilja, a nikud u tolikoj da bi njena pretežnost mogla nahuditi obćoj slobodi. Nijedan pojedini čověk, nijedan pojedini skup ljudi' nebiaše toliko obvlašćen, da bi mogo izključivo po svojoj pameti i volji razpolagati obćom sudbinom; ovaj sveti zaklad stojaše u rukama čitavoga vladajućega sbora, gdě ni ličnim mněnjama', ni osobenim koristima, ni strastima, ni tajnomu izdajstvu nije moglo města biti; nego je uvěk morala preotimati mah mu-

drost prava, i čisto rodoljubje. Svaka oblast biaše tako uredjena u sebi, a sve skupa postavljene medju sobom u takvo ravnověsje, i tako sgodno udešene, da nijesu mogle doći do onih burnovitih soudara', iz kojih u sadašnjim ustavnim državam sèkne toli često iskra bune. Osobito je dostojno izpita ustrojenje izvršiteljne vlasti, koja je u naše doba tako uredjena da mora silom biti kamen nemira, izvor věčitih buna', uzrok državnih razrušaja'. — Sada vladatelj i ministri, koji obavljaju rečenu vlast, imaju najprě takvu platu kakvu jim država nebi imala davati ni iz financialnih ni iz političnih uzroka'. Okrom plate imaju tu preważnu vlast děliti činove; a svak zna kako se pri tom postupa. Čestokrat najsposobnijim ljudima, kojimi bi se doisto država mogla okoristiti, predpostavljeni su budale ili iz priateljstva ili iz partajskoga načela. Okrom plate, velike i činodavne povlastice, oni jošt rukovode svu diplomaciu. Pri tom rukovodjenju mogu, budi iz nevěštine, budi iz sebičnih prizrenja', zaplesti državu u rat, zadati joj takvih rana' da jih bude čutjeti dugo vrěme; mogu, jednom rěči, dovesti ju i do propasti; pak u tom nezadržava jih ništa do jedine odgovornosti. Ali, pitam ja, ta směšna odgovornost, i pedepsa koja joj može slědovati, koliko će oporaviti državu od učinjenih joj zala'? Sreća njena o toliko tankoj dlačici visi? Pedepsati zlo, to je nuždna ali drugoredna stvar; a predupređiti ga, to je prva i glavna. Poviše svega toga, trajanje izvršiteljne vlasti u istim osobam nije opreděljeno. Sbog toga ljudi vlastoljubivi, nalazeći se u mogućnosti da ju poluče

ali u neizvěstnosti kada će ju polučiti, svakojaka sredstva upotrebljuju i na saborima i u narodu da ministra obore. Ako dodje do soudara oružanoga, vladatelj i ministri tada zovu vojinstvo *njima podvrgnuto* u pomoć; pak ako padu, čitav se prevrat u državi dogodi, ako nadvladaju, a oni svoje protivnike raztěraju ili utamniče, ter svemu zakonodavnomu tělu samovlastno diktiraju. I u prvom i u drugom slučaju ili sreća ili sloboda državna mnogo postrada. I ovo je najveća pogrěška u sadašnjem uredjenju izvršiteljne vlasti; jer staviti nju u takov položaj prama vlasti zakonodavnoj; dati ovoj zapovědništvo, ali joj uskratiti nuždnu podporu tělesne sile; a onu odsuditi na slušanje, nu ostaviti joj silu oružja i s njom mogućnost da neposluša, to je gotova buna. Pobrajajući ove glavne poročnosti u ustrojenju sadašnjih izvršiteljnih vlasti' ja sam izreko najlěpšu pohvalu ustrojenja dubrovačkoga, u kojem su sve te poročnosti srećno obidjene. Tamo je knez imao tako malu platu da istom nebi mogo svedj doskočiti troškovima sa njegovim dostojanstvom skopčanim, sbog čega mnogi bi željeli da nebudu izabrani; malovětnici pak, ministri njegovi, nijesu nikako ni plaćeni bili. Čin prvoga trajao je samo jedan měsec, a drugih jednu godinu; oni dakle nijesu imali ni sredstva ni vrěmena da se u vlasti utvrde, i kakav državni prevrat predugotove. Dělenje zvanja' zavisilo je od velikoga ukupnoga věća; slědovateljno ni simpatie, ni antipatie, ni osodeni računi nijesu u tom imali upliva, nego se samo uzimahu u obzir sposobnost gradjana', poštenje njihovo, zasluž-

nost, korist obća; slědovateljno nikakvo nadležateljstvo, nikakvo pojedino lice nije moglo dělenjem zvanja' sebi stranku pripravljati. Diplomatični poslovi i oružana sila biahu pri zakonodavnoj vlasti; jer Dubrovčanima nije ulazilo u glavu kako da se dade jednoj oblasti pravo zapovědanja, a drugoj oblasti njoj podložnoj, mač u ruke; oni su prostie nalazili na oružati slugu proti gospodaru, nego metnuti na jednu istu stranu i zapovědanje i mačevanje. Da je izvrstna ta osnova, svědoče nam 12. stolětja' protekavših Dubrovčanima u podpunom miru, bez ikakve proměne korěnite u formi vladanja, uspěhom najlěpšim toliko u nutrašnjoj koliko u spoljašnjoj politiki., Sve će teorie biti lěpe, ali ovo je praktika dvanaestolětnim blagopolučjem odobrena.

II. Policajno uredjenje.

Najmladji član izvršujuće vlasti biaše poglavar policie. U njegovo je područje spadalo nadziranje ne samo moralno no i materialno grada, kao što su državne gradje, njino održavanje, popločenje i čišćenje ulica', i tako dalje. Svake godine izdavalo mu se na te troškove više tisuća zlatnika', o razhodu kojih imao je dati točan račun. *Dizdarima* biaše pověreno čuvanje tvrdjava' u gradu i vanka. *Gospari noćni*, kojih je bilo šest, obilazili su obnoć grad, da predupredе požare, kradje, ubistva, i svaki nered. Njihova je dužnost bila gledati da se krčme za rana pozatvo-

raju, a sami su morali u naznačeno doba zatvarati i otvarati gradska vrata. *Zdravohranitelji* brižno su čuvali puk od kuge. Ustrojenje ovoga nadležateljstva tako je savršeno bilo, da drži jedno od prvih města' medju instituciam dubrovačkim. *Nadziratelji mlinica' i vode* brinuli su se da iste nikada ne ponestane u gradu. *Pravnici* bili su dužni motriti da se stvari, a osobito jestiva uzprodavaju puku zdrava, pravom měrom, i cěnom od njih opreděljenom. Okrom toga imali su paziti da se pogodbe i prodaje medju trgovcima nečine prevarom, ili neshodno postojećim pravilam. — Manje policajne vlasti izostavljam. — One su sve u obće zakonito i blago postupale; ali odpor njihovim naredbam biaše najstrožije kaznjen, tako da jih je narod i poštovao i bojao jih se. Odpravnici policajni mogli su ubiti svakoga, koi bi izpred njih běžao; pravo koje je sada poděljeno *žandarmeriji* (oružanicima). Na taj način jedan najprostiji policajnik, poslan iz grada u najdalje město, mirno i lako sam je ono odpravljao, za što sada valja češće upotrebiti oružanu silu. Ali dočim protivljenje zakonima biaše tako strogo kaznjeno, život čověčji, osobna sloboda, i domaća sigurnost biahu najvećma zaštićene. Sudie koji bi krivca na smrt odsudili bez znanja maloga věća biahu i sami smrću kaznjeni; ko bi čověka kupio ili prodao, platio bi to mrzko dělo glavom; ko bi se u tudju kuću obnoć potajno uvuko, ako i nebi ukrao, bio bi za godinu dana' utamničen. — Policajna sila sastojaše se iz dvě čete *sodata' i barabanata'*. U prvu su se uzimali ljudi iz najprostijega gradjanstva

da straže po redu u *Luži*; oni koje nebi bio red stražiti, radili bi za svoj račun, a svi su imali nešto malo plate. Ovom četom zapovědao je jedan načelnik sa dva sebi podčinjena poručnika. U četu barabanata' dolaziahu na izměnice ljudi sa sela; ali nijesu imali nikakve plate, izvan onih medju njima koji bi htěli navěk ostati u službi. *Karaula* njihova bila je u kneževskom predvorju. — Osim rečene dvě čete, postojala je četa *krajišnika'* u dva odsěka, jedan krajišnika' primorskih, koji su neprekidno obale čuvali; a drugi krajišnika' suhozemnih, koji su stražili na granici turskoj okolo tabora' trgovačkih. Na svrhu svi gradjani, izuzimajući težake, imali su po redu obnašati policajnu službu sa Dizdarima i Gosparima noći. — Čitavo ovo uredjenje gradjanskih četa', kao i *upisnika'*, vojnika' selskih, koji su se morali stavljati pod oružje na svaki poziv svojega *Kaznaca*, (selskoga poglavara) mnogo nalići na sadašnju obće-evropejsku instituciu *narodne straže*. — Iz svega što je navedeno, vidi se da je policia dubrovačka jošt u stara vrěmena bila u svim razgrancima svojim tako razvijena i usavršena, da ako se spodobi sa sadašnjim najizvrstnijim neće u ničem imati da se zastidi.

Pedepse policajne sastojahu se ponajviše u globi i tamnici. Ko bi krivo měrio, ili nezdrava jestiva prodavao, izgubio bi trgovinu, i jošt globu platio; ko bi psovao Boga ili ljude, bio bi zatvoren, i nekim tělesnim kaznam, ali ne lupanju, podvrgnut. Ko bi ukrao više od 100 perpera', padao bi pod kriminal, i

bio oběšen. Ruka se sěkla svakomu, koi bi drugoga tako ranio da bi onaj morao jedno udo izgubiti; ko bi lako ranio, imao je platiti ranjenomu 100 perpera' i stati 6 měseca', ili i više, u tamnici. Ako bi se ranitelj skrio, i poslě tri dana javnoga pozivanja nestupio pred sud, udvostručila bi mu se toliko novčana koliko tamnična pedepsa. Za život uzimao se je život; ali pogubljenje jednoga čověka biaše redak slučaj, koi bi *epohu* napravio.

III. Financialno uredjenje.

Nad financiom, koja biaše poděljena na mnoge struke, stojahu dva vrhovna nadležateljstva, jedno *velikih blagajnika'*, a drugo *petorazložnika'*. Prvih bilo je tri. Oni su primali sve državne prihode, i njimi razpolagali po naredbam velikovětnika'; davali su pod najam praviteljstvene zemlje; i brinuli se, kako da umnože državno blago. Nadziravali su i blago crkveno, ter kod njih su stali ključevi bogatoga dubrovačkoga moćišta. Najposlě imali su se brinuti kako da koristnije uložе novce ostavljene od pojedinih osoba' na siromaške zavode, kojih je u Dubrovniku mnogo i svake vrsti bilo. O svem morali su voditi najtočniji zapisnik, i pokazati ga kad god bi jim odbor velikovětnika' za to poslao svoje izaslanike. Ali prava i postojana kontroleria bila je kod petorazložnika', nadzirateljstvo kojih prostiralo se nad svom financialnom instituciom. Bilo jih je pet, kako jim samo ime

kaže, i proměnivali su se svake godine. — Sve druge struke financie bile su osobitom opreznosti ustrojene. Novcokovnica, narodna blagajna (banka), mitnica, sve samoprodaje, imahu svoja osobita nadležateljstva. Mitnicom, koja je bila razděljena na pomorsku i suhozemnu, upravljali su četiri mitničara. Ovi su u isto doba presudjivali sve mitničarske i trgovačke parnice.

Vredno je malo progovoriti o prihodima i razhodima republike. Ova nije znala ni za glavarinu, ni za kućarinu, ni za zemljarinu, ni za pečatarinu, ni za druga izmišljenja, kojimi sadašnja praviteljstva muzu nemilostivo narod. Izvori prihoda' bili su: *poklon trgovački*, kojim su se u stara vrěmena obvezali svojevoljno trgovci, da će podpomagati vladu davajući joj jedan na sto od svoje dobiti; *mitnice*, koje su u dobrim godinam prinosile do 80,000 zlatnika', i *samoprodaje hlěba*, *vina*, a osobito *soli*, (dohodak koje bio je ogroman, jer sami Dubrovčani mogli su sol unositi u Tursku, za cěnu koja je jednom za svedj bila opreděljena, a bez mitničkoga poreza). Sol, koja se pravila u Dubrovniku nebudući dovoljna, svaki brod, kada bi se vraćao sa svoje trogodišnje karavane, morao je doći pun soli. Pěneznica državna platila bi sol, ali brodarina išla je mukte. Okrom gorirečenih financialnih izvora', *novčana kovnica*, *novci uloženi u različne banke*, *najam državnih zemalja'*, *domova'*, *razne globe*, *i ostavci* (legati) *rodoljubivih ljudi'* prinosili su dosta blaga u pěneznicu. — Prem da u Dubrovniku nijesu postojala ona dva duboka ponora koji proždiraju u naše doba veći děl državnih prihoda', to

jest, *vojska i činovništvo pod platom**) ništa manje troškovi republike bili su znameniti; a išli su ponajviše na gradjenje tvrdjava', vodovoda', i drugih obćinskih gradja', kojih je i mnogo i veličanstvenih u državi bilo; pak na poklisarstva uvěk velesjajna, na trgovački poklon sa sultanima ugovoreni, i proča. Pri svem tom okolo svrhe 15. stolětja bilo je u zaštednoj pěneznici sedam miliona' zlatnika'.

IV. Uredjenje sudejsko.

Dubrovčani su pokazali državnu věštinu pri uredjenju svake praviteljstvene struke, koja věština jošt više udivljava sbog vrěmena u kojem je do tolike zrelosti dospěla; u uredjenju pak sudejskom ista je bacila najlěpšu světlost, tako da jim je u Italii zaslužila taj laskavi naziv: *„doctus populus, doctusque senatus“* i taj doisto nije pretěran bio ako se promotri i mnogobrojna sudejska razgranjenost, i divna sistema po kojoj se sudilo. O jednoj i o drugoj napose ćemo govoriti. —

---

*) Samo oni činovnici, čiji su zvanični poslovi bili tako prostrani i izključivi da jim nijesu ostavljali vrěmena paziti svoje domaće interese, biahu nadoknadjeni sa nešto plate. Takvi su bili knez, arhiepiskop, pisarnici, tajnici, i svi oni, koji bi išli služiti daleko od svoje kuće, kao poklisari, okružni knezovi, kapetani itd. Sudie su dobivali neke takse od parničara'.

Za gradjanske veće parnice postojalo je *gradjansko sudilište*, a za krivnične *sudilište krivnično.* Pri svakom bivalo je po šest sudia', koji su se birali svake godine u velikom věću. Zakon nije nikada dopuštavao da se dva sudie uzmu jednovrěmeno iz jedne iste kuće; na njih nije imao dělovati niti krvi nit ikakvih zajedničkih interesa' upliv; imali su biti u svakom smislu jedni od drugih moralno nezavisni, u svojem mněnju iztičućem iz najsověstnije uvěrenosti samostalni. *Prizivno sudilište* i za gradjanske i pa krivnične parnice postajalo je kod odbora velikoga věća, ili pregata, koi bi za svaku parnicu imenovali izmedju sebe uzakonjeno čislo zakletih sudia'. — Za manje parnice, koje god vrsti bile, postojao je *sud malověštnika'*, a samo za policajne *sud pravnika';* zapisnik o njih morao se voditi na narodnom jeziku, dočim svi drugi vodiahu se na latinskom ili italianskom. Knez je rěšavao sam sa krivičnim sudiam parnice, koje su se těrale izmedju Dubrovčana' i susědnih Slavjana'. — Izvan toga postojaše *sudilište radinosti*, *sudilište trgovačko*, *i sudilište pomorsko.* Prvo bi zavedeno, počem se radinost sukna u veliko razvila. Ta je struka imala biti mnogo važna, počem zeleni i žuti zakonik sadrže množinu uredba' nje tičućih se. Sudilište trgovačko bilo je pri mitničarima, a pomorsko sačinjavaše osobito nadležateljstvo. Dubrovčani su najposlě znali i za *preki sud*, izvanredna vlast kojega davala se je zdravohraniteljima samo u vrěme kuge.

Značajne črte sudejskoga postupanja biahu *ustmenost*, *javnost i kratkoća.* U staria vrěmena sudilo

se je češće u preddvorju kneževskom pred svim pukom, na način starih Slavjana'; ali docnije parnice su se vodile u jednoj velikoj dvorani, gdě je svakomu bilo slobodno doći. U parnicam važnim postupalo se je veličanstvenim obredom. Zakoni su najobstojateljnije propisivali sve točke toga postupanja. Mi ćemo samo najznatnije navesti. Tužitelj izložio bi ustmeno ili pismeno svoju tužbu sudejskom pisarniku, koi bi ju odma zapisao u javnu knjigu. Zatim jedan *zdur* pozvao bi u ime zakona obluženika, koi bi došo i saslušao tužbu. Posle malo dana' oba parničara stojali bi pred sudiam. Tada bi se gledale tako nazvane *kompetencie*, po kojim svaki parničar mogaše odbaciti one sudie, koji su srodnici (budi medju sobom budi sa njegovim protivnikom), ili osobiti priatelji, ili s njim imaju kakvih interesa'. Ako bi okolo toga nastalo prepiraka', malo věće imalo jih je rèšiti, ter izključene sudie zaměniti sa svojim članovima. Zatim bi se postavilo pitanje *„praeceptum bene stare?“* to jest, da li je tužba uměstna, i parnica pravilno zavedena. Tu bi se podigle nove prepirke, koje bi takodjer malo věće rěšilo. A tada bi stoprv parnica upravo započela. Presuda, koja bi se izrekla, bila bi onda zapisana u javnu knjigu. Sudie po boljem razmotrenju mogli su presudu svoju preinačiti, ali samo u slučaju, kada bi odsudjenik apelirao na velikověćnike, a prě nego bi ovi preduzeli prizivno sudjenje. Ko bi htio apelirati, imao je o tom izvěstiti malo věće za 8 dana' po izrečenoj presudi, koja bez toga ostajaše sama po sebi odobrena. Malo věće pak za drugih 8 dana' imalo

je podněti apeliranje velikovětnicima, kojí u petero budućih zasědanja' *najdalje* imali su svu parnicu pregledati, i rěšiti da li je izrečena presuda pravedna, predtečno pozvav sudie da jim navedu i opravdaju uzroke, iz kojih su ju onako izrekli. Ako bi se našlo, da su uměstni ti uzroci, presuda bila bi potvrdjena; inače poslala bi se natrag sa primuětbam. Ako prizivatelj nebi došo na sud, počem bi bio dva puta pozvan, presuda prvostupnoga suda biaše potvrdjena, ter sudjenje prizivno nebi imalo mèsta; ako pak nebi došo prizvanik, ili zastupnik njegov, tada gorerečena presuda, učinjena na njegovu polzu, biaše uništena. Koi god bi parničar dobio, morao je zakleti se, da nije nikakvu prevavu učinio, no da je u savěsti svojoj sasvim uvěren, da ima podpuno pravo. Ta zakletba tako se kosnivala duha bogobojazljivih Dubrovčana', da se vidjalo mnoge u velikim a sumnjiteljnim parnicam tražiti mněnje iz Rima, Napoli, i drugih města', gdě su najslavnija onda pravoslovna zavedenja postojala, da li imaju pravo; ter ako bi primili odricateljni odgovor, zabaciti svaku korist svoju, i parnicu istoga časa prekinuti. Isto tako i sudie tražili su mněnje od rečenih pravoslovnih fakulteta', kad god bi kakva velika parnica preveć zamršena bila; (prem da su mogli proći se toga, jer sve gotovo presude njine biahu kao najpravednije odobrene). Zapisnik tih presuda', koi je postojao od 14. stolětja, biaše onda slavno razglašen po svoj Italii, gdě ako se sbog državne věštine govorilo o Dubrovčanima', da su *mudri narod i mudro věće*, moglo se je takodjer sbog prečiste savěst-

nosti njihove rěći: *sanctus populus sanctusque senatus.*

Izvan prestolnoga grada, po okružjam, sudili su knezovi okružni i kapetani; (jer sve zemljište biaše na *knežine i kapetanie* poděljeno). Ali na ostrovima *Mlětu i Lastovu* narod je sam birao svake godine izmedju sebe svoje sudie zaklete, a knez bi jim predsědavao, nu bez ikakve dějstviteljne vlasti. — *Porota* je takodjer postojala, ali ćemo o njoj obširnije u osebnom članku govoriti. — Najposlě za naselbine dubrovačke u inostranim zemljam, knez bi iz Dubrovnika izabrao tri osobe, istoj naselbini prinadležeće, bile od vlastelskog ili sebarskoga roda, jednoj konsularsku a drugima prostosudcjsku dajući vlast. Ako ta naselbina nebi bila tako važna, da bi imala svoga konsula, tada bi se za svaku parnicu naročiti konsuli i sudie birali. Okrom toga svake godine kada bi poslanici nosili obični poklon u Carigrad, oni su rěšavali uz put sve podnešene jim parnice, na priměr sadašnjih pokretnih sudia', koje Anglia drži. Parničarima u naselbinam, koji nebi bili zadovoljni presudom ondě izrečenom, bilo je slobodno apelirati u Dubrovnik.

V. O poroti, i obćem jemstvu.

Ni u *statutam* ni u knjigi *le reformazioni* neima, u koliko mi je poznato, spomena o poroti; ali tragovi ove čisto slavjanske institucie u rečenim zakonicima uvidjaju se. Porota nije drugo, nego sbor sudia' za-

kletih, i izbranih od naroda, da izreknu svoj sud nad jednom parnicom. Sudie dubrovački biahu birani od sve ukupno vlastele, i zakleti, na jednu godinu. Parničari imali su pravo odbaciti svakoga sudiu, koi bi jim podozriteljan bio; zakletba, ova glavna porotoznačajna črta, obuzimala je najširi prostor na sudu dubrovačkom, jer okrom zakletih sudia', zaklinjahu se predtečno i svi svědoci, pak, kao što je kazano, po izrečenoj presudi, i sam parničar koi bi dobio. Toga za cělo nije bilo u rimskim instituciam, nego je to plod dobro udešene směse njine sa slavjanskimi. Ali ako su Dubrovčani načinili takvu směsu samo za sebe, dok su premalo zemljište imali, oni su održali čistoslavjanske sudejske običaje u svim zemljam, koje su poslě dobili pod svoju vlast. Kroz to porota izlazi na sredu u 15. stolětju. Da je ona bila isto uredjena kao i kod drugih Slavjana', to će se uviditi iz slědećega zakona koi od rěči do rěči izvodim iz poglavja 433. zelenoga zakonika.

Ordo pro porotis — Eodem anno (1453), die vero 7. Aplis in majori consilio, etc.; consiliariorum 129 captus fuit per 108 contra 24. Perche' i conti nostri di Stagno, canali e terre nuove, ed il capitano di Tèrsteniza per diversi modi amministrano la ragione a quelle persone le quali placitano avanti loro, e massime nel fare delle porote togliendo i porotnizi da diversi luoghi e ville, la qual cosa per più rispetti non è giusta né ragionevole. Per tanto pare che da mo avanti nel torre i porotnizi si debba provvedere in questo modo cioé: che i conti di Ca-

nali e terre nuove non possano torre i porotnizi da nessun altro luogo, salvo di quella Kaznačina, della quale sarà quella persona a cui verrà domandata cosa alcuna da altri; e se la lite sarà di perperi 100 in giù, possa esso Conte ovvero Capitano, avanti il quale si agiterà, torre da sei porotnizi in giù; e se la lite sarà di perperi 100 in sù sino a perperi 200, possa torre da 8 porotnizi in giú; e se la lita sarà di perperi 200 in sù, possa torre da porotnizi 12 in giú, come a quello che amministerà ragione, parerà; ed in tutte le altre cose fare e seguir debba secondo gli ordini e le usanze. I ovaj izraz, da se najprě slěde predpisane naredbe, pak narodni običaji, a to u onim slučajevima, koji nijesu u naredbam predvidjeni, vrlo se često u zakonima nalazi. To je bio postojani pravac vlastele, koja narodni živalj nije htěla ugušiti, dapače njegovala ga je, i istim oduševljavala zakone svoje. Kroz to obstade u cělosti svojoj *porota,* kroz to *obće jemstvo.*

O lěpoj ovoj institucii, koja je postojala i kod drugih Slavjana', ima više zakona'. Takovi su: *Ordo vrastoe* napisan godine 1422 i 1423; *ordo pro damnis astareae* god. 1425; *ordo pro incendiis et damnis commissis per astaream* u zelenom zakoniku, poglavju 328. god. 1441; *ordo super acquaeductis fontanae quod non frangantur* u pog. 341, god. 1443; *ordo super furtis et robariis Canalis* u pog. 348, g. 1444. Da bi se ponjalo, kako je obće jemstvo bilo uredjeno, evo izvodim zakon godine 1441, koi ovako glase: „*Ordiniamo che il quartiere della Kaznačina sotto tenute e pertinenze del qualle il danno*

fosse stato fatto (essendone portato lamento da colui che lo dovrà fare fra 8 giorni, secondo vogliono gli ordini sopra di ció) sia tenuto dal di che gli sarà fatta la denunzia dal Kaznaco per la signoria fino a quattro mesi prossimi futuri aver trovato con verità il malfattore, il quale, se sarà incendiario scientemente, debba essere impiccato. Ma se pure non scoprendosi il reo, allora passato esso termine di quattro mesi, il rettore ed il minor consiglio abbia libertà di stimare tal incendio, e per esso condannar la Kaznačina secondo a loro parerà il danno. Dopo ciò il vero colpevole venendo in mano della signoria istessamente sia impiccato; ma se sarà fatto furto od altro danno, non trovandosi il colpevole, abbia libertà il sig. Rettore e suo consiglio condannare la Kaznačina a pagare da 50 perperi in giù, secondo la loro conscienza.

U zakonu za konavle *sobćina* morala je samo za dva měseca dati krivca ili platiti štetu. Ako bi nestalo stoke u paši na planinam, tada su plaćale štetu one kuće, kojih je stado na onim planinam paslo. Ali počem su neki počeli zloupotrebljavati obće jemstvo, i izmišljavati kradje, koje jim se ne dogadjahu, bi uzakonjeno, da se neće priznati kradje, koje se ob dan u kućam sbiju, okrom ako ove nebi bile očevidno odozdo prokopane, ili jim krov odkriven.

VI. O sebrima (de plebeis).

O vlasteli i pučanima govorili smo. Sve ostalo žiteljstvo spadalo je u treći, to jest, sebarski red.

Njihova osobna sloboda u ničem se nije razlikovala od slobode predhodnih redova'. Svi Dubrovčani, izuzimajući zvanični krug, imali su ista prava; pred zakonom bili su jednaki. Vidjelo se rukodělaca', koji su imali svojih kuća' i zemalja', pak je vlada to mimohodila, prem da, u strogom smislu, pravo baštinstva pripadaše samoj vlasteli i pučanima. Tegobe dubrovačkih sebara' ni u sěni nijesu naličile tegobama, koje snosjahu sebri kod ostalih Slavjana'. Gradjani morali su samo redomice grad obnoć čuvati, pak i od toga biahu izključeni oni, kojim sbog tegotne dnevne radnje neobhodimo je nuždno noćno počivanje. Nalazim samo na jednom měslu tu naredbu, da gradjani izkopaju šanac okolo grada; ali to je bila izvanredna tegoba, koja se samo jedan put slučila; inače svaki obćinski rad bio je plaćen. Seljaci pak, okrom stražarenja u *barabanskoj* četi i okolo tabora' na granici turskoj, morali su i dužnost knjigonoša' (nazvanih teklića') odpravljati, idući svaki teklić ne dalje nego koliko je razstojanje od jednoga konaka do drugoga. Dostavi neke male poklone, koje su činili knezu i arhiepiskopu mesari, ribari i drvari, pak je tu sve. A kada se uz te neznatne tegobe primněti, da se nije plaćalo nikakva poreza, da je izmedju seljaka' i prostih rukodělaca' izlazilo neprestano bogatih trgovaca', fabrikanta', pomorskih kapetana', krasnotvoraca', sveštenika' svakoga odličja udostojenih, spisatelja' nagradjenih, kada se sve to pomisli, ja pitam, kojemu je ikada narodu lakše i lèpše na světu bilo nego dubrovačkomu? Pak koje čudo ako Dubrovčani čista srdca, a

uma neobmaglenoga kukavnom demagogiom, jadikuju za onim stanjem, i obožavaju tu velikodušnu vlastelu, koja u vrěme sveobćega feudalnoga robstva znala je dotle poštovati u svojim podanicima ljudsko dostojanstvo, i ljubiti jih toliko, da jih je do najviše i nikada već nepolučime sreće dovela.

VII. O baštinstvu.

Fideicomis i prvorodstvo biahu temelj, na kojem je ležala sva gradja družtvena a i praviteljstvena. Da su se zemlje mogle cěpati, sve vlastelske obitelji bile bi na svrhu osiromašile, ter nebi već mogle služiti bezplatežno državu; a nad tim, da su se zemlje i prodavale, bile bi malo po malo postale svojina prostoga puka, koi se je svaki dan više obogaćavao plovitbom i trgovanjem. A počem bi jednom i zemlje i bogatstvo zapalo sebrima u ruke, korěniti prevrat morao bi slědovati. Dakle prava fideicomisalno i prvorodstveno, prem da nepravedna u sebi, bila su neobhodimo nuždna za obstanak vlastele i vlade njihove. — Zemlja se dělila na *carinu i polovništvo*. Ona polja zvahu se carina, koja je baštinik za sebe držao, obradjujući jih o svojem trošku; a polja polovnička biahu data u najam seljacima, pogodbom da jih oni obradjuju, pak od ploda jednu polovinu za sebe uzmu, a drugu dadu baštiniku*). Dužnost je ovih bila sa-

*) Od vina i ulja baštinici uzimahu polovinu, a od žita samo jednu četvrtinu.

graditi i obdržavati polovnicima kuću, a okolo kuće ustupiti jim jedan vrt za njihove kućevne potrebe; polovnici pak imali su za kuću raditi gospodaru na carinskim zemljam 90 dana' na godinu, a za vrt davati mu jedan kozlić, dve kokoši, dva pileta i deset jaja'. Kada bi radili, imali su od baštinika hranu, koja je bila zakonom propisana; to jest, dva kutla vina na dan, dvadeset unača' hlěba, i jedan kutal sočiva sa uljem; one dane, u koje nebi mogli raditi sbog hrdjava vrěmena ili drugoga uzroka, primali su samo polovinu te hrane, ako bi baštinik htio odpustiti jednoga seljaka (kmeta), morao bi mu izplatiti sva poboljšanja, što mu je isti na zemlji učinio.

Okrom polovništva, postojalo je i uvětništvo, koje je bilo mnogo koristnie za seljake. Dati na uvět zemlju, značilo je dati ju pod najam za jednu izvěstnu količinu žita ili vina, a da seljak u nju slobodno sěje, što god hoće i misli da će mu više koristi priněti. Ako bi baštinik htio razbiti uvět, morao je prě seljaku sva učinjena poboljšanja izplatiti.

Svak je mogo pásti svoja stada, gdě god zemlja nebiaše obdělana, ili gaj ogradjen; jer ograde bile su odredjene samo za stado one kaznačine, gdě se je ograda nalazila; takodjer svačijemu stadu bio je slobodan pristup k občinskim lokvam, i slobodno svakomu sěći drva izuzimajući želudna, i ona koja stojahu okolo lokva' za hladovanje životine u lětno doba. — Glavne o tom naredbe nalaze se izložene u poglavju 337. zelenoga zakonika, od godine 1442. „*Ordo divisionis plauinarum canalis.*

Da nebi bilo nikakvih prepiraka' medju baštinicima o granicam njihovih baština', bio je već u davno doba *kadastar* ustanovljen.

VIII. O ženitbi i prćiam.

Prvobitni temelj svakoga obćinstva jest obitelj; ova ima biti krěpko osnovana u svakoj dobrouredjenoj državi. Izvor životni obitelji jest ženitba; ako je taj izvor čist, sav obiteljski život čist i srećan teče. Ova načela ponjavali su dubrovački zakonodavci; i bolje su jih u nečem ponjavali stariji nego li pozniji. Oni, uvěreni da ondě samo kuća cvětati može, toliko u materialnom koliko u moralnom smislu, gdě je savršenoga sklada medju mužom i ženom, biahu uzakonili, da se čověk nemože oženiti prě 20 godina', a děvojka udati prě 14*). Ali u žutom zakoniku taj mudri zakon drugim je zaměnjen, koi dopušta mladićima ženiti se po svršetku 14., a děvojkam udavati se po svršetku 12. godine. U tom uzrastu niti je um razvit, niti je srdce utvrdjeno; a odatle mogu proizteći vrlo zla slědstva, za jednu i drugu stranu, pak slědovateljno i za čitavu nadolazeću obitelj.

Da bi ženitbe srećno izpadale, okrom dovoljnoga uzrasta, trebalo je još da iste nepostanu predmetom

*) Ova naredba bila je toliko važna pred očima zakonodavaca', da su odsudili predstupnike na znamenitu globu i odviše šest měseca' tamnice. Vidi zelenjak, na pogl. 975, godine 1358.

špekulativnim, koi je najgori crv bračnoga života. Sbog toga nalazimo više zakona', koji su vrlo ograničavali kolicinu prćie. Najprě vrědnost ove nije mogla biti veća od 2300 perpera', a naíme 1600 u pěnezu, a 700 u haljinam. Docnije vrědnost haljina' bi povišena do perpera' 1000, a najdalje do 1040. Toliko roditelji koliko vènčanici morahu se zakleti, da nijesu prestupili taj zakon; a za prestupnike biaše odredjena globa ne mala, i šesteroměsečno utamničenje.

Otčina vlast bila je velika u domu, ali svedj medju granicam praktične pravde zadržana. Otac je mogo oženiti malolětnoga sina, a i punolětnoga, ako bi se ovaj privolio, pak i prćiu od žene mu donešenu u trgovinu uložiti; ali, ako bi se tomu sin protivio, vrativ mu prćiu mogo ga je zajedno sa ženom odpraviti iz svoje kuće. Otac je takodjer mogo zabraniti sinu da se neženi, dokle god mu se sestre neudadu. Ali da toj udaji nebi na put stala otčina tvrdoća, ćudljivost, ili što drugo, stojalo je u zakonu, da zaručnik ima javiti otcu děvojčinomu šest měseca' napred dan věnčanja, kako bi ovaj za to vrěme mogao prćiu pripraviti; koju ako nebi pripravio, okrom što bi morao platiti znamenitu globu, bio bi jošt i zatvoren, i nebi iz tamnice izišao, dokle god nebi izpunio obećanje svojevoljno učinjeno. Ali budući da se je moglo dogoditi nepredvidjenih slučajeva', sbog kojih otac bi se našo u istinitoj nemogućnosti, da za ono vrěme izplati prćiu, tako zakon mu je doizvoljavao i drugi i treći rok šesteroměsečni, ako bi se zet sklonio. Ako bi pak

zaručnik uzeo napred prćiu a neoženio se u naznačeno vrěme, morao je biti na to prisiljen, a nehtěvši nikako, platiti u državnu pěneznicu polovinu čitave prćie. Taj zakon bi posle zaměnjen s drugim oštrijim, po kojem okrom globe od 500 perpera', zaručnik imao je biti zatvoren šest měseca', i za 8 dana' vratiti svu prćiu; a ako ju nebi vratio, u město šest imao je stati u tamnici 12 měseca'.

Novac prćie davao se je mužu; a žena čuvala je kod sebe sve haljine, zlato, srebro, i ostalo što bi doněla, nu nije mogla ništa prodati bez odobrenja svojega muža. U obće načelo prćiine nepovredimosti prodire iz svih zakona' za istu učinjenih. Tako zadužitelji nijesu mogli svoj dug naplatiti od ženinih novaca'; a ako bi se njena prćia sastojala u stadu, brodovima, zemljama i podobnim stvarima, te stvari niko nije mogo prodati, okrom ako bi to sama žena dopustila, ili ako jih je već bila ustupila mužu.

Zakoni su se mnogo zanimali sudbinom žena', zaštitavajući njihovu ličnu slobodu, ali uz to održavajući jih svedj u onoj podčinjenosti, koja je neobhodno nuždna miru i sreći obitelji. Tako mati mogla je darovati kćerima okrom prćie, sve ono, što je njena nezavisna sobstvenost bila, pak to i proti muževoj volji. Udovica, ako se nebi udala, uživaše sva dobra pokojnoga muža, osim ona, koja bi on na zadušnice oprеděliо, (a na iste mogo je opreděliti samo jednu četvrtinu). Ali ako bi se udovica udala, nije mogla drugo odnieti sa sobom nego prćiu svoju, i ono, što

joj je muž u zavěštaju ostavio, ili prě smrti darovao. Mati udova mogla je poslati oženjenoga sina iz kuće; ali ako je držala pri sebi prćiu njegove žene, istu mu je morala vratiti, a neimajući odkle, bilo joj je u tom jedinom slučaju dopušteno prodati jedan děl svoje otčevine. — Koliko se je pazilo, da ženska osobna sloboda nebude povrědjena, dokazuje nam slědeći slučaj. Godine 1458 bi ustanovljeno, da udovice, koje su se često črez slabost svoju puštale da špekulanti s njimi upravljaju na štetu rodbine, nemogu ustupiti nikakvo dobro svoje bez doizvoljenja maloga věća; ali taj zakon odviše je ugnjetateljan bio, premda iz najpohvalnijega pobudjenja, ter buduće godine bi zaměnjen drugim, kroz koi rečeno doizvoljenje maloga věća zahtěvalo se samo za dobra naslědjena od muža, i za njenu prćiu. Tim načinom poštovalo se je naravno pravo u ženi, a zaštićali su se interesi rodbine, koliko god je nepovrědimost rečenoga prava dopuštala. I tako ko god čita zakone dubrovačke, uvidja nekom nutrašnjom nasladom kako su se isti tečajem stolětja' preinačavali u pojedinim častima (ostajući gotovo svedj pri istom korěnitom načelu), kako su se dopunjavali, ter najposlě, kroz dugo izkustvo do savršenstva dolazili.

IX. O priběžištam i dužnicima.

Običaj priběžišta' biaše zakonom odobren kod drugih Slavjana', po kojem krivnik, poběgav u crkvu ili u naručja svoje žene, biaše nevrědim. U Dubrov-

niku zdrav razum nije mogo to odobriti; nikakvo sveto město nije moglo služiti krivini za zaštitu; zakon je jasno i neumitno govorio: „*krivac neka se uhvati, gdě god bude*“. Medjutim ima običaja' tako u narodnjem mněnju krěpko ukorěnjenih, da često moraju pred njima i sami zakoni od svoje neumitnosti popuštati; a takav je bio običaj priběžišta u Dubrovniku. Crkva, Orlanda, na kojoj se viaše stěg slobode, a kadgod i vlastelski domovi zaštitiše krivce. Vlada je to trpila više puta' u dělu, ali u načelu nije nikada htěla priznati. —

Za dužnike město priběžišta biaše *Cavtat*, (stari Epidaur). Tu jim je zakon doizvoljavao spokojno živěti, i iskati sredstva, kako da izplate svoje dugove. Sedam dana' prě prazdnika svetoga Vlaha, gradskoga svećara, i sedam dana' poslě istoga prazdnika, mogli su dužnici i u sam Dubrovnik bezbědno doći, da se tu sporazumiu sa svojim zadužiteljima. Ko bi poběgo izvan države, da dug neplati, bio bi proglašen za izdaicu, i podpadao bi pedepsi buntovnika'.

X. O pravam crkvenim.

Dubrovčani biahu najpobožniji narod na světu; ali s toga upravo što su srdačno i prosvětno pobožni bili, nehotiahu dati popovstvu, *carstvo kojih nije od ovoga světa*, nikakve světovne vlasti, nehotiahu nad ostalim žiteljstvom uzvisiti one kojima je naredjeno razglasivati *jednakost svih ljudi' pred nebeskim otcem.*

Jošt u statutima, knjigi trećoj, proglašen je zakon: *clericus in foro seculari procedit a pari cum laico;* a godine 1446, u zelenjaku, na poglavju 371., bi uzakonjeno, da crkvenjaci sbog gradjanskih prestupaka' mogu biti osudjeni na izgnanstvo, ili na jednogodišnje i dvogodišnje utamničenje preko svojega poglavara; a ako poglavar nebi htio izvršiti naredbu, tada i on da mora biti prognan. — Vlada se je měšala i u crkvena dobra. Tako nailazim u zelenjaku na jedan zakon, po kojem nadstojatelji crkveni morali su davati svake godine malomu věću spisak računa', i svega rukovodjenja crkvenih imanja'. Iz poglavja 303. istoga zakonika vidi se, da je vlada davala u najam dobra frančeskana', a iz poglavja 375. da je takova dobra u konavljima prodavala. Ali da bi se čitatelj malo obstojateljnije upoznao sa duhom, koi je u tom obziru vladao kod dubrovačkoga praviteljstva, evo izvodim u kratko zakon stvoreni godine 1359. za samostan Lokrumski. Tu se kaže, da će opatu manastira malo věće šiljati poslě svaka dva měseca tri izaslanika, da se uvěre izpunjava li opat propisana mu uslovja. Tim izaslanicima opat morao je izručiti 200 perpera', koi novac oni su imali, s njim u sporazumljenju obratiti na obradjivanje manastirskih zemalja', i popravljanje domova'. Izvan toga *Abbas teneatur, ac debeat, ut promisit, de reditibus et proventibus conventi subvenire et manutere tot pauperes quot assignabit ei, et videbitur minori consilio secundum possibilitatem introituum et redituum dicti monasterii in victu et vestitu, juxta consuetudinem et statuta antiqua civita-*

tis Racusii. Dakle samostani nijesu služili samo da goje nekoliko bezposlenih a zdravih ljudi'; nego su imali i taj sveti zadatak, da hrane ljude, koji kroz tèlesne svoje nedostatke, ili ostarělost, nebiahu već u stanju hlěb svoj dobivati. (Taj lěpi običaj još i sada, premda mnogo slabo, obstaje kod naših manastira'). Ali da broj kaludjerah nebi preveć narastao, stoji u istom zakonu malo dalje: *Dominus Abbas teneatur tenere in dicto monasterio tot monacos, quot videbitur domino Rectori cum Minori consilio posse comode tenere secundum possibilitatem dicti monasterii.*

A da se sama manastirska dobra nebi preko měre umnožala, zakoni nedopuštahu nikomu, da preko jedne četvrtine svojega imanja ostavi na zadužnice. Bi li pak otac ili mati ostavili svojoj kćeri, *dumni*, kakvo dobro; ova uživala bi ga samo za svojega života, a po njenoj smrti isto dobro neidjaše manastiru, nego najbližim rodjacima. Vidi 4. knjigu statuta.

Dubrovčani nijesu nikada učastvovali u mahniti fanatizam, koi je nakvasio Europu ljudskom krvlju, prolivenom bezbožno u ime milostivoga Boga. Već sam kazao, da u isto doba, kada su poglavari crkveni na konstanskom saboru pržili žive ljude sbog věrozakonskih mněnja', světski ljudi u Dubrovniku, kao da bi svečano protestirali proti tomu barbarstvu, zakonom su proglasivali *religioznu toleranciu.* Osim toga valja znati, da su ti isti ljudi zabranili u svojoj domovini uvedenje *inkvizicie,* kojoj bolje je pristojao naslov hudobske nego li svete. Papu, koi jih je htio sbog

toga prokleti, znadoše hitro utažiti, i tako, ostajući pri svojem, ukloniše od sebe tu buriu, koja je onda strašna bila u očima zaslěpljenoga světa, a sada je sprdnjaria, jer orudje sebičnih strasti', izraz směšnih a ne polučenih zahtěvanja', dokaz nemoćnosti. —

Dakle sva velika načela (politična i religiozna), koja je medju ljude posiala filosofia 18. stolětja, biahu već oživotvorena od više stolětja' u Dubrovniku, slavjanskom gradiću, ovoj maloj skoro neopazimoj točki světa. — Opis ovaj, kojim sam preduzeo na viděło izněti glavne karateristične čerte njegovoga zakonodavstva, izradio sam, sbog oskudosti vrěmena, dosta površno; obsěko sam ga, kao što je rěč, sěkirom. Ostavljajući sebi taj budući zadatak, da ga obširnije i sistematičnije razvijem, tim se za sada zadovoljavam, što ću na njega povući pozornost slavjanskoga světa. Tankoumni čitatelj providit će u ovom smetnutom materialu više zakopanih misli', kojim bi se ustajuća slavjanska plemena mogla koristno poslužiti pri svojem državnom uredjivanju. Nama netreba u tom poslu slěpo slěditi europejsko-zapadne narode; mi drugim putom moramo udariti, putom zakonotvorstva dubrovačkoga, u kojem je sabrano i u jednu kitu svito cvětje latinskih i slavjanskih institucia'. To cvětje nakalamimo samo na korěn demokratnosti, da izraste posve shodno prosvěćenomu duhu sadašnjega věka čověčanske podpune jednakosti, pak ćemo biti srećno i slavno svršili svoj zadatak.

ŽIVOTOPISJE

ZNAMENITIH DUBROVČANA'.

Prevod

Giorgia Bana.

Tal che in mirarli in me stesso m' esalto.

Dante.

I.

Domo Ranjina.

(Spisao talianski Ivo Galjuf, Dubrovčanin).

Teklo je šestnaesto stolětie. Knjižestvo dubrovačko ukrašeno jošt od predjašnjega světlim imenama, biaše se obrazovalo po grčkom; u njem zračilo je naravno a izućno čustvovanje, svěžina i romon; bilo je ukrašeno prostim, čistim i sjajnim izražajem, a obogaćeno od Vetranića', Tuberona', Lampridia', Zlatarica', i drugih, lěpim prevodima, iz kojih ukus grčki dihaše. To nije bilo stolětie sedamnaesto, koje nam je ostavilo *Osmana*, *Kristiadu*, *Suze sina razmetnoga*, i druga děla, o domašaju kojih ovdě nije město govoriti; nego je bilo stolětie u kojem klašično odhranivanje oblagorodjavaše duhove, tražiaše pěsništvo u čustvam obnovljenim na izvorima starim, i zauzdavaše smělost *fantazie*, ne sěćajući se da tim posvečuje samo věštinu, da ugrěva srdca na tudjinskom oltaru i uz tudjinski plam, da podražavanjem odnemaže sobstvena nadahnutja, i zaměnjuje. S toga, čitajući spisatelje ovoga vrěmena, duša se zaplěnjena čuti, nu sladko počiva, očarana svojstvenostju jezika, lěpotom sloga, naravnostju misli', i čustva' prostotom; s toga zakoni i

običaji ondašnji, u kojima se pojavljuje književna težnja; odatud jednoličnost medju obće gradjanskim duhom i onim izobraženjem, zrakom latinskoga, koi, prodrěv kroz maglu gluposti okolostojeće, lěpši zasvětli s epidaurskoga neba na ovu *oaz* u pustinji.

Jedan od najznatnijih muževa', koji predstavljaju ovo doba jest Domo Ranjina. Rodjen godine 1536. od vlastelskoga plemena u Dubrovniku, takim se je usrdiem jošt děte učio da su ga učitelji predstavljali kao ugled drugovima njegovim; i nebiaše jošt navršio dvadesetu godinu, a već kao valjan pěsnik bi proglašen. Nu otac njegov, više obmamljen željom, da umnoži svoje imanje nego li dražestju pěsama', pošlje ga u Mesinu, da bi se tamo trgovanjem zanimao. Posluša mladić, i uputi se iz Dubrovnika; ali s njim putovahu i muze. One su mu těšile duh umoren neugodnim trudom; a kada se, po otčinom zapověsti, iz Mesine preseli u Firencu, tamo ga slědiše, gdě je mnogo lěpih pěsama' napisao. — Srdce onake prirode moralo je očutěti silu one ljubavi, koja oblagorodjuje načine, upražnjava um, čisti dušu od svakoga nizkoga čustva, a podiže ju k visokim zamišljajima. Odatle su iztekle pěsme, kojima je on pěvao Liviu iz Mesine, Ružicu iz Firenca, i Cvětu Zuzorkinju, ono čudovište umnosti i lěpote, čija kuća, stěcište svih onovrěmenih književnika', dihala je mirisom grčkih sastanaka', jednom rěčju, prava Aspazia dubrovačka. Lěpe kakvoće srdca i uma, uljudnost obhodjenja, koje je u Dubrovniku bilo odvěka najplemenitije, (a kod književnika'

ono što se čini pritvorena divljačnost više je puta' divljačnosti izricaj i zavěsa) pridobiše mu blagonaklonost velikoga vojvode Kozima. Postade vitezom svetoga Stěpana, ter u svim težim poslovima uvěk se iskao njegov sovět, kojim bi svak zadovoljan bio, i uz njega pristao; toliko bi blagorazumno svedj zvečala njegova rěč.

Ali domovina pozove ga k sebi, ter on ostavi Italiu, koju biaše svu preputovao, zemlju onu, koja ga svetim čustvama biaše osrečila, a iz gusla' njegovih izvukla jedan romon, koi neće izčeznuti.

Srećna su vrěmena onda tekla Dubrovniku; on je bio počitovan, mogućan, bogat; tri stotine svojih velikih brodova' gledao je ploviti sa stěgom sv. Vláha po svim morama světa; njegove galie oružane troškom pojedinih ljudi' dělile su sa Špancima sve pogibelji kod Tuniza, Algera, Tripoli i Lizbone, bijući se s Anglianima, Olandcima i Francuzima u ratovima Karla V. u Filipa II.; njegovi sinovi proslavljahu se junaštvom svojim na sredizemnom, Manškom i Indianskom moru; Mažibradići, Dolići, Martoloži, Okmučevići, i toliki drugi biahu milovani, čestima odlikovani, i uzvišeni na dostojanstvo španskih velikaša'; véće dobivalo je povlastica', hvala', a što je najviše vredilo, trgovačkih preimućtva' od kraljeva' katoličkih; dubrovačke naselbine, nastanjene u Sarajevu, Novom Pazaru, Biogradu, Vidinu, Silistrii, Sofii, Bukureštu i Jedreni, upravljale su se kao nezavisime obćine zakonima sobstvenim posred neizobraženih naroda', ter su sipale u

skut njegov neizměrno bogatstvo, plod obrtnosti svoje. Takav biaše Dubrovnik, kada Ranjina bi pozvan na njegovo upravljanje, koje je bilo uvěk toliko blagorazumno, da su ga vlastela sedam puta' za kneza izabrali. Vladajući mudro i promičući narodno blagostanje on je dokazao, da se pěsnik neuklanja izpred ozbiljnih i težkih zabava'. Sve vrěme, koje bi mu preticalo od javnih i domaćih poslova' posvećavao bi Muzama. Ako je u mladosti ljubav pěvao, docnije slavio je priateljstvo, i krepost, pak pokušao je i pobožno pěnje, a, da bi svoju preuzhodnost pokazao, i šalivim se pěsmam poigrao; od latinskih pěsnika' preveo je nekoliko iz Tibuta, Propercia i Marciala, a od grčkih iz Filemona i Moska. Njegove *pěsne razlike* biše slovopritěštene ujedno sa prevodima u Firenci, kod Lorenca Forentina, godine 1563, a prepečatane godine 1634. u Mlětkam od Marka Ginami u dva svezka, jedan od kojih sadržava pěsni ljubovne, a drugi pobožne, pravonaravne i šalive. Niko bolje od njega nije uspio da nakalami na ilirski korěn grčko i latinsko pěsništvo, kiteći ga sobstvenim jezikom, čistim i odabranim, u kojemu je tako věšt bio, da se Ardelio Delabela u svojem rěčniku oslanja na vjegovu važnost pri izbiranju rěči' i izražaja'. Da mu je bila blagonaklona i italianska muza, nije o tom sumnjati uslěd onoga štc čitamo u *razgovorima o stanju republika'* (8. dana) pisanim od Nika Počića: „Svak zna koliko je izvrstan u toskanskom stihu moj vitez Ranjina, i koliko on s mnogim drugim božanstvenim duhovima u jeziku našem raznobrazan. Isto potvrdjuje

Mavro Orbin, na stranici 186: „živi sada Ranjina, vitez sv. Stěpana, i glasovit pěsnik ne manje na italianskom nego na slavjanskom jeziku.“ Ali samo nešto malo toskanskih epigrama' ostaje nam od njega.

Njegovo ime bilo je u tolikoj cěni, da mu je Frano Baldello posvetio svoj prevod *Komentara' čezara*; a Pavle Labadessa prevod petero prvih pěsama' Iliade; a Flavio Eborense svoje dělce o vitežkim redovima.

Insignes auro phaleras et lucida fraena
Attulerat nuper Ragnia tuscus eques,
Ragnia solemnes Stephani juratus ad aras
Assiduam Cosmo sub Duce militiam:
Ille quoque arguto laudat si carmine, dulces
Evocat ascroeis saltibus Aonidas,
Quae ripas, Sebete, tuas, quoque antra Sibyllae,
Et vicina colunt littora, Parthenope.

On umrě godine 1607, a sedamdesete prve svojega života. — Bio je klikovan od lěpe čete světlih i mudrih priatelja', od Nalješkovića, od Monaldi, od Gučetića, od Zlatarića, od Orbina, Lukarića i Bobalića, s kojimi je dělio sladost miloga učenja. Učenje biaše jedna potreba duši, kao što su drugima tělesne potrebe; osoba označavaše okolo sebe jedan krug, kojim bi se preduhranila od svakoga poganoga doticaja, i blažena bi živila duhovnim životom. Drugako nebi se moglo razuměti kako je Dubrovnik dao toliko književnika' bez poticaja koristi, vlastoljubja i slavoljubja; budući državica těsno ograničena, jezik slav-

jauski jošt nedogladjen, i samo ondě obradjivan i razumjen, a slava preko granica' obćinstva neprostirućn.

II.

Marko Kaboga.

(Spisao talianski Ivo Galjuf, Dubrovčanin).

Gděgod se pojavi ljudi' žestoka i nesvladajema duha, koi sadržava u sebi sěme velikih kreposti', ljudi' duha nemirna nu snažna, prostrana i preduzetna, kojemu, da se razvije trebaju velike okolnosti, a bez ovih, budući pritisnuta njegova opružnost, on izgubi višnji blisk *genia*. I ako koi od takvih ljudi', uzkoleban silom urodjenom i suvišnjom, pusti se, više nagonom svoje prirode nego volje, zaněti na grěšenje, mi ga u tim zanešajima njegovim nemamo suditi, jer njegova nijesu ona mala zločinstva, (toli obična ljudima sebarskim, i iztičuća iz podlih duša', u kojema je volja svedj s računom skopčana) nego su munje, koje osvětljuju jame jednoga blagorodnoga no uzmutjenoga srdca. On popravi svoje prestupke stotinami plemenitih děla', a jednim životom punim požrtvovanja. To je rěka, koja mutna i ključava iztiče iz ponora, nu udaljujući se, bistra teče svojim tokom tihim i veličanstvenim. Takav čověk biaše Mapo Kaboga.

Rodi se od vlastelskoga koljena u Dubrovniku 5. sěčnja 1830. Brnja Kaboga i Maria Bunić biše njegovi roditelji. Jošt děte ostade bez njih, sbog čega bi zanemareno njegovo odhranjivanje, on na sama sebe spušten; a prekonužno biaše, da njegovi srodnici obrate svu pomnjivost i brižljivost svoju na onu silovitost života, koja se u njem za rana i žestoko pojavljaše, ter da ju zauzdaju; ali neučiniše.

Učio se je u svojoj domovini. Budući pověreno sve imanje njegovo jednomu rodjaku, ovaj služeći se opako svojim zadatkom, izdavaše věru u njega položenu razsipajući jedno imanje, koje Marovi roditelji biahu cvětajuće ostavili. Budući s toga pozvan pred kneza, podrugivaše se mladićem pred svim věćem i narodom tu skupljenim (jer onda javno se sudilo u predvorju), ter da bi i dalje ostao pri svom poslu, javi Mara nesposobnim za upravljanje svojih dobara' i lažnim sramotam spopadne njegov način domaćega življenja. U jedan trenutak mač zablista, ter bezstidnik padne mrtav od Marove ruke. Ona gnjevna duša nebi bila pohitila na krvavo dělo, da joj je grabcžnik do poslědnjega novca oteo, ali neokaljao najlěpši dio njene naslědbine, poštenje. Ljudima onakve čudi nepoznato je računanje; ali neoprostime su kod njih neke uvrěde; kada jim se na poštenje cilja, sva duša kao od munjavoga doticaja jednim mahom odskoči, ter baci se kao trěs iz oblaka'. U to doba nije imao više od 25 godina'. Bi zatvoren u tamnicu dvorsku, gdě je ostao 12 godina', ne mogav biti na smrt od-

sudjen, budući je pribĕgo u crkvu sv. Frana, iz koje svojevoljno podje u tamnicu uslĕd učinjene mu zakletve da po preimućtvu i običajima onoga vrĕmena neće biti straćen. U tĕskobi maloga zatvora, pod tegobom žalostnih uspomena' duh njegov nije pao, kao što se dogodi ljudima uma i srdca manje uzvišena; nego se je priporadjao čitanjem *Biblie*, iz koje ne samo crpiaše utĕhu, pokrĕpljenje i pokoj, no kroz uzvišenje pobožnoga čustva čistiaše se i približavaše k Bogu, šetajući se, uzdignut tako, povrh zemaljskih bĕda'.

Tu se je našo kada je velika trĕsnja 6. travnja 1667. oborila Dubrovnik. Razori se dvor kneževski, ter jedan zid padajući biaše zasuo vrata tamnice; a on polzovajući se jednim prozorom k luci obrnutim, provuče krozanj na jednom štapu svoju košulju, dajući tim znak, da je ostao živ. Kako to neki opaze, prokrče prolazak kroz razvaline, i izbave ga.

Lĕpi i cvčtajući Dubrovnik, budući pao, zapalio se, a nad tim i opljačkan od pograničkih Turaka', vidjaše blizu svoju propast. Ali Maro pri svem tom neizgubi duha. Skupiv nekoliko odvažnih gradjana', raztèra *barbare*, i odbaci jih preko granica' njihovih planina', spasi blagajnicu državnu, ugasi požar, izvuče izpod razvalinah polužive, i sam se kao čudom sačuva od tolikih pogiba', kojima se biaše svojevoljno za domovinu svoju podvrgnuo u tako strašnom prevratu. Medjutim poslĕ tri dana skupi se veliko vĕće u tvrdjavi Revelinu, da bi providilo obćemu poredku.

Gord republikanskom strogosti jedan věćnik izjavi njega nedostojnim da medju drugima sědi, jer se biaše zločinstvom okaljao, neobzirući se na ondašnje okolnosti i na plemenito odkupljenje njegovo. Ali odma obćim uzklikom bi pomilovan. Od to doba do godine 1677. sav se odade blagostanju domovine, neumornim toliko u preuredjivanju nutrašnjemu iste, koliko u věštom rukovodjenju njenih poslova' kod inostranih dvorova', braneći ju velikim državnim oprezom od Mletčića', čije grabežljivosti onda je lako mogla postati plěn.

Ali najlěpše doba kada zasjaje gradjanske kreposti Marove bi godina 1677.

Velike obće nesreće biše u svako vrěme i kod svakoga naroda označene plemenitim priměrima domorodne ljubavi, a takvih priměra' pověstnica dubrovačka prinosi u tolikom broju, da se pred njom gotovo zastide najslavniji narodi. Budi da neprekidni tečaj sreće utiša u srdcu one zamašaje, koji odcěpe čověka od svake osobene koristi i pouzdignu ga više svakoga čustva manje čistoga i manje svetoga nego što je domorodno; budi da javne okolnosti proizvedu i razviju sěme vitežtva u srdcam na to priugotovljenim domaćom i narodnom odhranjenostju, nije sumnje da se najsjajnija děla rodoljubja, požertvovanja i državnih mučenstva' ne dogode za onih vrěmena', koja su najplačevnija u životu jednoga naroda. Imena Mara Kaboge, Nikole Bun: Vučičevića, Mara Gučetića, (a da tolike druge nespominjem) jesu najlěpši dragokameni

epidaurske krune. I doisto trebalo je onda Dubrovniku tako vrědnih sinova'. Budući izginule u trešnji čitave obitelji, veliki vezir Kara Mustafa, ljuti nepriatelj imena hristianskoga a osobito Dubrovnika, koi je htio izbrisati s lica zemlje, zahtěvaše, da pripadnu porti njihova izostavša dobra, iznoseći na polje gospodarsko pravo, koje je on (da bi prekrio svoje hudo nasilje) pripisivao Mahometu IV. nad Dubrovnikom. Pak ni tim zadovoljan, tražio je da se povrati blagajnici turskoj sav tridesetolětni iznos mitničnoga poreza, koji su plaćali podanici turski provozeći svoju trgovinu kroz zemljište dubrovačko. Uslovja o tom biahu ustanovljena 160 godina' prě nego su se Turci nastanili u Evropi, kada republika jedinstvenom osětljivostju predvidjajući njihovo uveličenje, i sudeći, da joj je potrebito njino priateljstvo porad obezbědjenja svojega u iztoku trgovanja, biaše poslala svoje poklisare Orhanu moleći ga za zaštitu, a za istu plaćajući mu 12,500 godišnjih *ongara'*; poklon, koi poslě bi od nekih prozvan *porezom*, premda to ime nenosi u nikakvom javnom *aktu*. Dubrovnik dakle, kao nezavisna država, imao je sve pravo uzimati provozni porez. On onda nije mogo dati okrom razvaline i grobove, a Mustafa iskao je 350,000 talěra'. U takvoj krajnosti domovina osloni svoju sudbinu na Mara Kabogu, koi, uzimajući sebi za drugara Giura Buču, odide u Carigrad, gdě stigne 8. kolovoza 1677. Iz prva protivostajao je nasilju najtanjom hitrinom, jer drugih sredstva nije imao da bi se borio sa nadvladnom silom. Nu čini se da je mletački poslanik Bailo lukavo po-

oštravao u duhu vezira prirodno na okrutnost naklonjenom, mrzost prama Dubrovniku, kako bi se tim Mletčići okoristili u naměri svojoj, da razprostranu njine granice preko dubrovačkih obala'. Ali ničim nije se moglo ublažiti ili bar na umitnije misli dotěrati onoga okrutnika, ni razlozima izloženim svom državnom hitrosti, ni molbam, ni žalostnim izlaganjem nesreća' pod kojima stenjaše Dubrovnik od 10 godina'. Dana 13. prosinca Maro bi utamničen sa svojim drugom. Medjutim Mustafa izdavaše zapověst Ahmetu, bosanskomu paši, da napade i uništi Dubrovnik. Tada se pojave druga dva plemenita Dubrovčana, koji podnoseći svoj život na oltar domovine, odoše k strašnomu Ahmetu, da ublaže njegov gnjev; ali budu okovani, i poslani u Silistriu, gdě u jednoj groznoj tamnici izide veliki duh iz slobodnih i neoskvrnjenih grudi' Nikole Bun. Vučičevića.

Medjutim otvoraše se onaj pametodostojan rat, u kojem hrabrost Austrianaca' i Poljaka' nadvlada nebrojene čete Musulmana', ter Leopoldovi oral podigne se na toliku visinu. Maro još prě vezirova odlazka bi preměšten u Baba-Giaferovu tamnicu. Grozno je čitati opis, od istoga njega ostavljeni, svih zala' što je tu pretrpio. Bačen sa drugom svojim medju gomile okuženih tělesa', imao je za odar tvrdu zemlju, za hranu malo hlěba, slušao je proklinjanja izdišućih ljudi', pak pri svem tom nimalo nepopuštaše od svoje krěpoće i postojanosti. Sredstvom jednoga Čifuta, koi dolaziaše u tamnicu kao preprodavalac, i jednoga

věrnoga sluge od kuće Aletino on je pisivao věću, da se neupusti u nikakve pogodbe; da uztraje u odlukam svojim, jer sveta biaše njihova stvar; da se nesmiluje suzama njegove rodbine, ali da providi za hristjansko odhranjenje njegovih sinova', koje ostavljaše kao zalog republiki; da život svakoga gradjanina ima biti posvećen domorodnomu blagostanju, i za to da je podlost dvoumiti pri žertvovanju istoga; da je on veseo što mu je tolika slava u dio pala; da nezahtěva od svojih sugradjana' sažaljenja nego slědbenika'. On, koi se naloziaše u krajnoj ljudskoj bědi, těšio je i nagovarao svoje na predanost; da mu nezavide slavu što umire za domovinu; da uzpočestvovaju njegovu uspomenu pokazujući se dobri hristjani i gradjani, da se za državu odreknu svih dobara' svojih, ako bi nepriatelj, kao što je sav izgled bio, na istu napao, da ju brane dok jim uzostaje u žilam do poslědnje kaplje krvi, jer strašna bi sramota bila istu preživiti.

Dugo bi bilo navoditi ulomke pisama', što je on napisao budući slobodan ili u okovima. Iz njih dišu čustva, koja oduševljavahu velike gradjane grčke i rimske kada su ove države u cvětu krěposti bile. Bog i domovina biahu sva čustva i rěči njegove.

Kara Mustafa budući udavljen u Biogradu 25. prosinca 1683, (počem je bio razbijen kod Beča, a izgubio Gran u Ugarskoj) hristjanstvo nadjača, ter Divan carski sidje na blažije misli, i poslě četverogodišnjega strašnoga zatvora povrati slobodu Kabogi i

drugu njegovomu. Uslěd nepreklone njegove postojanosti novi vezir zabaci zahtěvanja svojega predtečnika, i tako se stvari povrate na staro stanje. Kada se vrati u Dubrovnik, věće i sav puk odoše mu na susret, počestvujući velikoga gradjanina, koi u tako težkim vrěmenam jedinstvenim blagorazumjem i postojanstvom biaše odbranio i spasio domovinu od nadstojeće propasti. Okolnosti Dubrovnika biše zatim takve da mu nijesu pružile polje, gdě bi mogo uložiti um i srdce svoje. Ali jošt jedanput bi poslan u Carigrad, a u gradjanskim zvanjam pokaže svakom prigodom svoju pravičnost i mudrost. Umrě dana 12. prosinca 1692. Bog mu nedopusti dug život, da bi uživao sva ona dobra, koja su mu imali pribaviti blagoslovi njegovih sugradjana'.

Ovdě radujemo se, što možemo dično spomenuti njegovu uzvišenost Brnju Kabogu, savětnika carskoga, Čambellana i pod-Marešala, u kojega se nalazi jedna skupočena sbirka pisama' samom rukom našega viteza spisanih. On je Marov unuk, pravim tragom, od četvrtoga koljena. Zahvaljujemo mu, što se je uljudno priklonio našoj molbi, i dopustio, da iz njih izvadimo ove životopisne věsti. Medju ostalim lěpim svojstvam, on je naslědio i ono plemenito domoljubje, koje je ugrěvalo prsi njegovoga velikoga praděda, i koja je jedan od najsvětljih značaja', kojim se odlikuju duhovi visoki i blagorodni.

II.

OPIS

narodnih običaja' u Dubrovniku.

Od

popa Petra Franasovića.

Običaji Stonskoga primorja.

Opis narodnih običaja' nije samo zanimljiva, nego je i mnogo koristna struka književnosti, kako ona iz koje najvećma viri narodni duh u svim zavratkima svojim. Glupost ili razumnost, surovost ili ugladjenost, potištenost ili junačnost, odnošenja domaća i izvanska, jednom rěči, stupanj umnoga i srdčanoga razvitka, sav život jednoga naroda načertan stoji u njegovim običajima, tako da ga može lasno uvidjeti svaki pomnjivi smatratelj ili štioc. Ja ću se sada pobrinuti za običaje *Primorja Stonskoga*, i eto počinjem od ženitbe, najsvečanijega děla u životu čověka, i gdě se obično karateristika naroda najsvětlja pokazuje. Ova je doisto lěpa u Stonu, kako će se osvědočiti, ko god uzhtěde proštiti do kraja ovaj kratki bez ikakva izlišna mudrovanja sastavljeni opis. Neka osobita delikatnost, koja je seoskomu puku malo dje svojstvena, lěp i upravo slavjanski pěsnički umišljaj, nevinost življenja, čutjenstvo poštenja, i ona duboka spasnosna pobožnost, kojom je, da tako rečem, pomašten cěli ovaj obred, tako su vidima svakomu, da nije ni najmanje trebalo,

da jim ja moje pripazke domećem. Evo jih dakle u nagoći njihovoj, pak neka jih svak po svojemu načinu razmatra, tolmači i ocěnjuje.

Ženitba.

Kada otac hoće da oženi sina, prvo se dogovori s roditeljima děvojčinim, ter se uroči dan prstenovanja. Ovaj kada stupi, otac mladoženje sa dva ili tri od svoje rodbine i s kakvim priateljem dodje u kuću děvojčinu, obrne se k domaćinu i počne: „Ja s ovo moje družine ideći putom, ugledah ovdě jedan cvětak veoma uzorit i rumen, koji bi puno žudio presaditi u moj cvětnjak. Molim te dakle, ako je moguće, da mi ga pokloniš.“ Tada domaćin: „Dobrovoljno, dragi priatelju, zadovoljit ću tvoju požudu, budući ja gojim dosta lěpa cvětja.“ Pak izvede jednu od kćerih neobećanih „evo ti, veleći, jednoga lěpa cvěta.“ Cvětak, koi mi poklanjaš, odgovori prosioc, jest prelěp, ama nije onaj, koi ja ugledah. Pak ju daruje jednom jabukom i pošlje. Tako obično do dva se puta učini. Trećom pak pokazuje se prava věrenica, koju on nakiti prstenom, daruje voćem, mahramam, běčvam itd. Zatim podje se veselo ručati; pak se razstane družtvo.

Na svoje vrěme kupe se svatovi za ženitbu. Tko jih više ima, viša mu je čast, jer to znači, da je bogat. Svaki svat mora da nosi pušku i praha za pucanje. Na dan věnčanja jutrom rano juveglia sa svojim svatovima uputi se k kući děvojčinoj. Malo da-

leko od njezina dvora svatovi stanu; barjaktar sam, ostaviv družbu, udje u kuću kano poklisar. Kućani nataknu mu na barjak jedan ubrusac i jedan kolač; ter se on vrati k svojoj družini govoreći: dobar glas, braćo, primiće nas velikom ljubavi, „Tad svi skupa put kuće, gdě jih dočekaju pěvajući ovako:

Svatovi nam pred dvor došli,
Što ćemo jim dara dati?
Svakom svatu po kiticu,
Juvegliji věrenicu.

Družina ulazi veselo lubardajući — Stari svat uhvati se domaćina govoreći: „Poštovani domaćine, nijesam ja došo jesti ni piti u tebe; nego sam došo po ovu jabuku, koja se rodila u ovom perivoju, da ju odnesem. Ti si se dosta s njom dičio; žudio bih i ja se podičiti s njom, dok bude volja božja.“ Domaćin odgovara: „Istina je, obećao sam ti ju; valja mi ti ju poklonit;“ i preda mu děvojku. Nakon malo ide se u crkvu na věnčanje. Idući u crkvu i vraćajući se doma, pěva se:

Magla jezer preklopila;
Pada iz magle tiha rosa,
A moli se juveglija;
Oj svatovi, bratjo moja,
Vi nedajte tihoj rosi
Da mi pada na děvojku;
Kad děvojka k dvoru dodje
Lěpo če vas darovati,
Svakom, redom, po košulju;

Darovat će majku moju
Zlatnom dunjom od sto lista',
Svak se čudi gdě je rasla;
Rasla dunja pokraj mora
Žarkom suncu put pozora.

Uz ovu pèsmu neprestano lubarda se, a vije se barjak věštom okretnosti pred crkvom i kućom uz klikovanje svatova'.

Malo prě oběda stari svat preda nevěstu materi, da je čuva u kakvoj sobi, a majka da starom svatu jednu jabuku, kao zalog za děvojku.

Iza toga svatovi s ostalom družinom sědnu za trpezu. Kada se donese pečeno, stari svat uzme čašu vina u ruku i zapèva:

Prva rèč je pomozi nam Bože!
A druga je, hoće ako Bog dà!
Treća rěč je, u slavu božiju!
Slava božja svieh nas pomogla,
I děvica Maria!
Ká je sinka rodila,
A za nas se molila.
I vino i čelo
Sve nam zdravo veselo,
Zdravo veselo.

I ovako pěvaju, stih po stih, redom na okolo svikolici, pijući vino. Zatim stari svat reće domaćinu: „Moj poštovani domaćine, ja bi tebe vèšto molio: mi smo jeli, pili i pěvali, ma se malo spomen činila o

slavi božjoj, kojoj se vas svět utěče i moli; sad ćemo jošt napiti u ime njeno. Tada uzme dvě gostare vina, obično najboljega, blagoslovi i poměša iz jedne u drugu; nalije čašu i počme: „Bratjo, molimo da nas pomože ova slava božja; neka pomože sve kumove, i priatelje, i ovoga domaćina, koi je skup ovaj sakupio. Slavo božja, jošt te molimo za svetoga otca, da mu daš vladanje dobro; od iztoka do zapada da on bude pravo vladati svetom crkvom; i da bude ugodan tebi, slavo božja.“ I tako napija cesaru i paroku, pak izruči gostare *slave božje*, da se pije na okolo. Pěva se tom prilikom:

Veseli se, stari svate,
Pored njega, domaćine,
Vesel' te se oba brata!
Veselja vam nemanjkalo,
I vesele vazda bile
  Izpred Boga duše vaše!
Veseli se i ti, sopro,
  Sve od kika pa do vîka,
  Oko tebe světli obrazi
Da se budu veseliti!

Pak pristupe pěvačice, i počamši od staroga svata, pěvaju:

Stari svate, dobro ti sědiš
Sa svom bratjom okolo sebe,
Koju veseliš.

I vino i čelo,
Sve nam zdravo, veselo!
Zdravo, veselo!

Domačinu:

Domačine, kućadine,
Ne kreći s nogom,
Stoprv su ti svati došli
Da piju s tobom;
A sjutra će jošt i bolje,
A vidět ćeš ti.
I vino: i tako dalje.

Barjaktaru:

Evo nama barjaktara
Mustolugjie,
Koi nosi dobre glase
Od sve družine.
I vino : i t. d.

Kumu:

Kum jezdi konja
Niz ravno polje,
Na konju sedlo,
Sve živo srebro,
Na njemu kume
Ko žarko sunce.
I vino : i t. d.

Juveglii:

Nagnuo se struk bosioka
Na naš vinograd:
Nije ono struk bosjoka
Na naš vinograd,
Nego zet je, dobro naše,
Svima nama drag.
I vino i t. d.

Děveru:

Děver nevěsti
Prsten naměsti,
Zlatnu jabuku,
Diči se, moj děvere,
S rumenom jabukom,
A ja ću s tobom
Mojim děverom.

Děverbaši:

Děver-baša, diko naša,
More je voda,
Ukloni se, neutopi se;
Pomogo te Bog!
Tebe i tvoj rod!
I vino: i t. d.

Starom svatu od zastave:

Konj junaku govori:
Kuj mi nove podkove,
Ja ću tebe dovesti
Do velike radosti,
Gdě děvojka sama spi.
U njedru joj dunja zdri;
A uz prsi rusmarin,
A za uhom žukov cvět;
Da joj Bog da lijep svět.

Popu:

Dumo nam sědi
U zlatnom stolu,
Pušto je noge
U hladnu vodu;
Ni vode muti,
Ni zla govori,
Neg knjigu drži
I Boga moli;
Pomago 'ga Bog,
Njeg i njegov rod!
I vino i t. d.

Domačici:

Domačice, pira majko,
Poštena ti ruša glava,

Da vesela vazda bila,
Priatelje pričekala,
U ljubavi s njima bila,
Veselja ti nemanjkalo,
U sreći ti Bog pomogo!
I vino: i t. d.

Prvencu:

Pod prvencą konja vode
Od vojevode;
Konj se meće, sedla smeće,
Timara ište;
Dajte mu ga, nedržte ga,
Za njega bo je.
I vino: i t. d.

Nevésti:

Ti si, neve, visokoga vrata,
Nazvala se devet sina' majka,
A desetog popa redovnika;
To ti bila svemu rodu dika.

Kakovu mladiću:

Grize junak jabuku,
Ugrizo se za ruku:
Ajmeh moja ručice,
Děvojčina željice,

Jeda gdĕgod kogod moj
Da sastavi mene s njom?
Vidio bi višnji Bog
Što bi ja činio s njom.

Kakvoj dĕvojci:

O dĕvojko, dĕvojko,
Sapni pucu pod grlom,
Da se grlo nebĕli,
Da me srdce neboli.
I vino i t. d.

Kakvoj dĕvojci, koja sĕdi za trpezom.

Dĕvojčica rĕku brodi,
Noge joj se bĕle;
Mlad je junak s brĕga gleda,
Gleda je, ter veli:
Brodi brodi, dušo moja,
Rĕka te odnĕla;
Ako misliš moja biti,
Na me te nanĕla!
Ak' nemisliš moja biti,
Daleko te odnĕla!
I vino i t. d.

Pred svrhom oběda spravi se i opremi skrinju. Juveglia uzide na nju, uzme času vina, prolije na četiri kraja, pak razbije čašu o zid. Tada skrinjonoše uzmu skrinju i odnesu. Valja znati, da prě oběda obično se skrinja posrebreni. Pěvačice otvore skrinju, gdě su složene haljine nevěstine, i pěvaju:

Prstenčići sandučići
Malo ne puni
Pozvekotaše;
Neve mi se čaći moli
Da joj napuni,
Da joj napuni.

Tada otac pristupi i baca u skrinju novaca'. I tako se pěva svakomu jednako, dok se svi obrede, osim u četvrtomu stihu města „čaći“ imenuje se svakoga svojim imenom. Pak se zaključi:

Podji s Bogom, neve naša,
Dosta ti je to;
Za tobom je sele druga,
Hoće joj se što;
Hoće joj se što.

Po obědu domaćica pristupi k svatovima vodeći děvojku za ruku; a stari svat ustane govoriti: „Pirova majko, ti meni vrati moju jabuku, a evo tebi tvoje.“ Uzme ju iz materine ruke, i posadi medju svatove. Svi stoje na nogam, stari svat nasloni pušku

svoju na jednu stolicu, uzme desne ruke nevěsti i juveglii, i postavi ih na vrh puške. Tada počme njegov blagosov slědećim načinom: „Ćerce moja, ti si dvorila dosta ovu kuću; u njoj si bila ugodna, i bila si ugodna i kumovima i priateljima; niko se nije za tobom potužio. Sada, moja jabuko, ti ideš iz ovoga stana u drugi; spomeni se dobro, da su se ondě svi rodili, a ti si dovedena; imaš biti ugodna najprvo Bogu, pak svakomu, ko se je rodio u onoj kući, i u susědstvu, da se nebudu potužiti za tobom; da budeš živěti u dúgu věku a ni malu grěhu, i da ti Bog dade, da budeš radjati rane kćeri, a pozne sinove, i da budeš kćeri udavati, a sinove dočekati, za uživati jih. „Tada svi zavape — Amen! Amen! Napiju se jošt jednom, pak se upute izmedju pušketanja. A pěvačice na sav glas pěvaju:

Pojte s Bogom, oj svatovi,
Na putu vam dobra sreća,
Na putu vam Bog!
Veselo vam neve hodila;
Medju vama Boga molila;
Pomogo vas Bog!
I vas i vaš rod!

Kada se za nevěstu měse kolači, pěva se slědeća pěsnica:

Poletěla dva sokola
Mimo dvora mlade Mare;

Pitala jih mlada Mare:
Odkle jeste dva sokola?
Jeste l' jutros od Stambola?
Viděste li moga draga?
Svire li mu zlatne diple,
Visi li mu svilen barjak,
Spravlja li se sa svatovim?
A vele joj dva sokola:
Mi smo jutros od Stambola,
Tam' viděsmo tvoga draga;
Svire njemu zlatne diple,
Vije mu se svilen barjak,
Eto ti ga sa svatovim.

A kada se měse kolači mladoženji, pèva se ovako:

Jutros Niko uranio
Sa hrtima i sokolim;
Misli o Niku svoja Majka
Da mlad Niko u lov ide,
A on ide po děvojku.
To mu majka obaznala,
Ter mu dvore zatvorila.
Niko majci govorio:
Otvori mi dvore, majko,
Vodim k dvoru koristnicu,
Tebi, majko, odměnicu,
Mojim sestram drugaricu,
Bratji mojoj razgovore.

OSNOVA

SVESLAVJANSKOGA JEZIKA.

Od

Matije Bana.

Drugi razdĕl.

§. 1.

Vopros sveslavjanskoga jezika od lani je poskočio takvim krokom, kakvomu nije se bilo nadati. Nĕmci u Austri, težeći sve jednakim slĕpilom za ponĕmčenjem Slavjana', tim sve bolje oči nam otvaraju, da uvidimo veliku nuždu našega u svakom smislu ujedinjenja, a najpreče u jeziku. *Jedno književno narĕčje za sav ukupno narod*, to je misal obuzimajuća sada sve providnije slavjanske umove, to glas, koji se svaki dan šire razprostire u svakoj slavjanskoj državi. Gosp. Tkalac predložio je, da to narĕčje bude *rusko*. Predloženje njegovo prozuilo je kroz Evropu. Nerado ga čuše svi narodi, a Nĕmci osobito uzvrdaše se, kano da je ko viknuo *finis Germaniae!* Oni, kao što su nas do sada bezumno malocĕnili, tako nas se stadoše sada bezumno plašiti. Uvĕriše se, ili možda žele uvĕriti samo druge, da je predloženje gosp. Tkalca najočevidniji dokaz, kako Slavjani teže za *sverusinstvom*. Takvo razloženje Nĕmcima je slabo na čest, budući da mnĕnje jednoga čovĕka nemože se uzeti

za dokaz obćenarodnje težnje, ako nije obćenarodnjim privoljenjem odobreno. Slavjani svi do duše, a osobito mi doli na jugu počusmo znamenitom nasladom predloženje Tkalčevo; nu valja li iz toga izvesti, da smo gotovi bezuvětno primiti naréčje rusko, i u rusko pleme preliti se? ne, nipošto; našoj je nasladi, uzrok jedini taj, što narěčje rusko, od svih živih slavjanskih narěčja' našima je južnim najbliže, ter daje se uzeti kao jedan most, po kojem mi bi se vrěmenom mogli bliže k ostaloj bratji primaknuti u jeziku, i tako jednim krokom napred stupiti k ujedinjenju istoga. Dakle naslada, kojom su Jugoslavjani počuli predloženje Tkalčevo drugo nije, nego jedno novo izjavljenje za osnovu sveslavjanskoga jezika.

Ja s moje strane radujem se istomu predloženju koliko god i svi ostali; jer bilo ma kojim putom, samo da se stupa k udělotvorenju osnove napomenute. Medjutim mislim, da mi možemo i k istomu stupati, i sebi s druge strane nestvarati nezgoda' bez nužde; porad čega nemogu inače, nego preporučiti domorodnim književnicima, da svestrano razvidimo i ocěnimo polanko naše narodne okolnosti prě nego izberemo put, kojim da se uputimo k postavljenomu cilju. Mi imamo medju sobom dosta sudarajućih se strasti', koje, ako se podpire, jošt mogu planuti, i strašno nas razdvojiti; a iz vana imamo proti sebi zavist i klevetu němačku, podozrenje velikih evropejsko-zapadnih sila', i neku, kao reko bi, ustrašenost svih naroda'. Ovi nestraše se toliko slobode i narodne osebnosti poje-

dinih naših plemena'; nestraše se možda toliko ni saveznoga svobodnoga sveslavjanstva, koliko se straše samovlastnoga spojenoga sverusinstva. Predlažući, da sví Slavjani uzmu rusko narěčje, tim, okrom što bi se mogle pobuditi naše plemenske osětljivosti, nadasve ako bi jih lukava politika podtakla, otvaraju se odviše kleveti vrata, podozrenje i strah udvajaju se, a to bi nam moglo biti od škode neizměrne u nastupajućem političnom preustrojenju Evrope.

Za to, prě nego se upustimo u predmet ovoga drugoga razděla, to jest, u praktično razvijanje naše teorie o jeziku sveslavjanskomu, izložene u razdělu prvom, neće biti neuměstno, da malo izvidimo, bi li se i koliko bi se dalo u dělo privesti predloženje g. Tkalca. — U prvi mah svakomu se pokazuje najpraktičnije, da uklanjajući se od svakih zadocnjavajućih i s mnogim tegobama skopčanih teoria', odma i prosto primi se za obće narěčje ono, kojem već služi se veći děl Slavjana', i to onaj děl, koi svojom znamenitosti političnom mora imati i ima svakako upliva na sve ostale, a koje je izvan toga u svakoj znanstvenoj struki već prilično obděljano. Ali kada se malo dubše u ovu stvar zaviri, i uvide se sve strasti, koje ključaju, ili bi mogle proključati, pod tom prividnom korom, nahodi se, da je mnogo teže to usiljeno narinutje, preki taj prelaz s mnogih narěčja' na jedno, nego li njihovo postupno skoro neprimětno medju sobom približavanje. Što god je prenagleno, ili neizpade, ili izpade težko, a teže obstane. Moguće je, da

jedno maločisleno pleme, koje se nemože nadati nikakvoj znatnoj posebnoj budućnosti, prisloni se uz drugo, obližnje i mnogočislenije, ter spoji se s njim i u narěčju; ali da mnoga velečislena plemena, pred očima kojih trepti mogućnost budućnosti velike, prime jezik jednoga, s kojim ako se nemogu podpuno izjednačiti u broju, mogu zaisto u izobraženju, to se meni čini pretežko; dapače u sadašnjem stanju prosvěte i političnoga razvitka raznih slavjanskih plemena' čini mi se savršena utopia hotěti, narinuv svima njima jedno narěčje živo bez ikakve modifikacie, preliti jih u jedno pleme, bilo isto ma kako mnogobrojno. U broju stoji samo tělesna sila; ali ova u stvari našoj nerěšava ništa, no jedina sila duhovna. Slavjani svi skupa neće, gotovo bez sumnje, na ništa drugo pristati izvan na to, da svi ostanu Slavjani. U tom samo nazivu, i u svim mislima istomu slědstvenim, oni se mogu susresti najpreče; u tom samo nazivu, i u mislima istomu slědstvenim, mogu vrěmenom izčeznuti plemenske strasti, ter učiniti města konačnomu spojenju; ali da svi skupa prozovu se imenom Rusa', ili Poljaka', ili Čeha, ili Srba', i sa plemenstvom da uzmu narěčje rusko, ili poljsko, ili česko, ili srbsko za obće, to, u koliko ja mogu viděti, neće biti nikada. — Nu stavimo da se varam; stavimo da stěšteni od inoplemenih vlada', ili od iznenadnih dogodjaja' političnih, oni se nadju u prekoj nuždi spojiti što prě svoje duševne sile, kako bi mogli odbraniti narodno bitje, a državno predugotoviti, ter da, odbaciv nesrećne razdorljive strasti, svi složno odaberu jedno

narěčje za obće, i to narěčje da bude rusko. Ja pitam hoće li svi oni posve ruski pisati? Neće li svako veliko pleme, koje već sada ima jedno književstvo i narěčje podobro obděljano, u taj uobćeni jezik nešto od svojega osobnoga narěčja umetati, ili po duhu istoga tamo ovamo štogod preinačavati? Hoće li Poljak, Čeh, Slovak, Srbin, ili Bugar pisati po ruski: *molodost*, *boroda*, *perelom*, *osenj*, *dolg* na město pravo-slavjanskoga *mladost*, *brada*, *prelom*, *jesen*, *dlug* (*dug*)? Nebi li sva plemena složno uzela popravljati malo po malo u narěčju ruskom i na pravi slavjanski obrazac dotěrivati ove i tisuću drugih ovakvih rěči', koje su Rusi po vlastitosti svojega priměstnoga izgovaranja od rečenoga obrazca oddalečili? — A iz svega toga, što bi slědilo? slědilo bi za kratko vrěme to, da bi narěčje rusko izgubilo svaku svoju sadašnju neurednu osobitost, a dobilo drugi lik, u kojem bi se vidjale sastavljene sve čiste čerte ukupnoga slavjanskoga govora, ili da reknem kratče a jasnije, *narěčje rusko poslavjanilo bi se.* O tom neka niko nesumnja, jer eto nam u svedočbu samoga izkustva. Rusi kada su uzeli crkveno narěčje, dosta ga porusiše; Srbi preddositejevi istim narěčjem pišući dosta ga posrbiše; Hrvati kada su odabrali narěčje srbsko, nešto ga pohrvatiše; pisatelji raznih naših plemena', odkada su počeli učiti srodna narěčja, svaki je i počeo iz istih u svoje prenašati ne samo rěči, no kadkada i same obrazce: a tako isto kada bi svi skupa prisvojili narěčje rusko, svaki bi naravno u istomu popravljao ono, što bi našo da nije prirodno

slavjanskomu jeziku, a okrom toga, svaki bi ga, ako i malo, po svojem narěčju prekrojio. Tim za koje vrěme opet bi bilo više narěčja, premda mnogo bližih nego što su sada, koja bi opet valjalo spajati u jedno. Dakle u predpostavljenom slučaju čisto sadašnje narěćje rusko nebi moglo postati i obstati obće-slavjanskim, kao što se može zaključiti iz Tkalčevoga predloženja, nego samo ono bi služilo za osnov, na kojem bi se lakše i pospěšnije, čisti obće-slavjanski jezik podigo i doradio. Sbog čega nemaju se bojati Němci ni drugi narodi, da bi se Slavjani, primiv Tkalčevo predloženje, porusili; to nije naměra naša, jer i primiv ga iz nužde, mi bi samo za jedan čas ostali na toj točki, pak bi odma uzeli dalje stupati u smislu čisto slavjanskom k svojemu cilju sve-slavjanskoga jezikoslovnoga ujedinjenja.

Ali ma kako mi razjasnivali ovu stvar, i njenu nerusinstvenost dokazivali, težko da ćemo uvěriti inostrance, a put prekratiti strastima nutrašnjim. Treba dakle da ištemo za osnov rečenoga ujedinjenja kakvo ino narěčje, koje bi se bolje ugadjalo i sa izvanjskim i sa nutrašnjim našim okolnostima. Takvo narěčje nemože drugo biti, nego *staro-slavjansko*, ili *crkveno*. Ovo će najmanje podozrenje pobudjavati kod inostranaca', a izmedju naših plemena' nemože podpiriti nikakvu sarevnivost, budući da nije narěčje živo, nije vlastita svojina nijednoga pojedinoga plemena, nego naprotiv može se i mora se smatrati kano svojina svih skupa, kano vladajuće ili vladavše narěčje u narodnoj crkvi svih Slavjana', bili iztočnoga bili zapad-

noga věroizpovědanja. Okrom toga pečata pověstničnosti i svetinje, staro-slavjansko narěčje jest i u obziru jezikoslovnom mnogo više od ruskoga prikladno, a upravo reći, najprikladnije je od svih što god jih je, da postane glavni osnov sveslavjanskoga, jer u njem kano u nekom čvoru svezani su trakovi svih živih narěčja' naših. Svako od ovih više će naći svojih čerta', prě će upoznati čitavu svoju sliku u staroslavjanskom, nego li u ikakvom drugom; i to je uzrok, sbog kojega svi do sada važniji naši jezikoslovci obratili su na isto osobitu pomnju. Dakle *čisto staroslavjansko narěčje neka služi na město ruskoga za osnov obće-slavjanskomu književnomu jeziku.* Tom zaměnom, koja na izust mnogo je znatna, premda je malo u stvari, (budući da rusko književno narěčje drugo nije, nego staroslavjansko malo poruseno) mi ćemo postići skoro u istoj měri sve koristi, koje su skopčane sa Tkalčevim predloženjem, a nećemo ni kod svojih ni kod inostranaca' udariti na one prevelike tegobe i nesgode izvěstne, na koje bi po njem udarili.

§. 2.

Počem je jednom osnov postavljen, pristupimo k samoj gradji. Da bi se književna naša narěčja dovela postupno do ujedinjenja, treba jih razvrstiti, opisati, neuredne jednostranosti svakoga odbaciti, i razlike njine po pravom obrazu slavjanskomu ujednoličiti. Za opreděljivanje čistoga obraza slavjanskoga predloženo je do sada jedno sredstvo, koje nemože zdrava kritika odobriti; predloženo je, to jest, *da se oni obrazci*

(forme) odabraju, koji su obični kod većega broja Slavjana'. Taj način doisto bio bi najpospěšniji, ali ne najbolji; jer ako bi se njim najpreče naša narěčja ujednoličila, nebi čerte toga jednoličja bile sve čisto slavjanske; mi imali bi jedan jezik, ali ne jezik čist i doslědan do kraja. Radeći tako, obzirući se jedinstveno ili ponajviše na broj, tim se u ovom važnom poslu jezikoslovnoga ustrojenja sve skoro ostavlja slučaju, a ništa, ili malo razumu. Može jedan obrazac biti običan kod veće strane naroda, pak opet ne biti čist obrazac narodnji: jedno ili i više velikih plemena' měšajućih se sa inostranim narodima mogu grdje pokvariti svoja narěčja, nego li jedno maločisleno pleme, živeće o sebi, zatvoreno u svojim predělima, neizloženo svim onim druževnim i političnim uplivima, kroz koje se jezici preinačuju i kvare. To mi neće niko odreći. Dakle u poslu našem broj nije glavna stvar; nevalja ga, niti ga se može iz vida pustiti; ali i pri tom nije logično paziti na broj Slavjana' kod kojih je jedna forma u običaju, nego po prč paziti valja na broj narěčja', u kojima se ta forma upotrebljava. Čislena većina pojedinih osoba', to je samo fizični dokaz; ali većina narěčja' to do nekle može biti dokaz moralni. Na priměr *golos i glos, pohoroniat, i hronić* govori se u dva narěčja, u ruskom, to jest, i u poljskom, koja broje do 60 miliona' slědovatelja; *glas i hraniti* govori se u svim ostalim narěčjam, premda sva skupa jedva broje 20 miliona' poslědovatelja. Pak na kojoj strani pravi slavjanski obrazac? Upravo na onoj, gdě je manji

broj osoba', ali veći narěčja'; jer u napomenutim rěčima slovo *a* jest korěno slovo, kojemu nalazim trag kod istih Rusa' i Poljaka': Rusi za *enterrer* govore *pohoroniat;* ali za *conserver* negovore *sohoronit*, nego *sohranit*; a Poljaci premda iz korěnite njihove rěči *glos* izvode *glosić (divulguer)*, opet po pravom slavjanskom korěnu kažu *glasać (appeler)*, i *glaskać (flatter)*. Iz ovoga može se uviděti, kako bi mi nepravilan i nedoslědan jezik sastavili, kada bi se povodili u opreděljivanju obrazaca' njegovih za brojem osoba' a ne narěčja', pak uz to, kada nebi pazili na uzroke jezikoslovne, na zdravu logiku, i na onu obću jezikovnu filosofiu, koja je duh ljudskoga govora. — Trojaka su obrazca: rěčnički, slovnički i slogovni. U opreděljivanju obrazaca' rěčničkih ima nas ponajviše rukovoditi korěnoslovje, dakle uzroci jezikoslovni; u opreděljivanju obrazaca' slovničkih rukovodit će logika; a u opreděljivanju sloga, ili štila, jezikovna filosofia duhom slavjanskim nadahnuta. — Ovo su načela, po kojim sam odredio u mojem poslu postupati, uvěren da se po drugim nemože. Da bi jih svak odma sada na početku shvatio, razjasnit ću jih jednim priměrom. — U srbskom narěčju i piše se i govori: *mio*, *pepeo*, *dio*, a u svim ostalim *mil*, *pepel*, *děl*; dakle po broju pravilan je ovaj drugi obrazac. Ali to meni nije dosta; ja moram malo dalje unutriti se, i logičnom lučom uzrok jezikoslovni potražiti. Mi Srbi istina da pišemo *mio* u neopreděliteljnom smislu, ali u opreděliteljnom pišemo *mili*; onaj prvi pak napravljamo kod svih pridavnih imena' od ovoga dru-

goga ukidajući mu u prvom padežu jedinstvenoga broja poslědnje slovo *i*, kao: *visoki i visok; dragi i drag*; *zdravi i zdrav;* tako isto dakle i od *mili* imamo načiniti *mil*; od *běli*, *běl*; od *mali*, *mal*, od *truli*, *trul*; tim više što ovo korěnito slovo *l* nalazimo i kod samih pridavnih imena' neopredělitelјnoga smisla u svim ostalim padežima; kao: mio čověk, mila čověka, milu čověku, mila čověka, mili čověče, s milim čověkom. Tako isto i *pepeo*, *dio*, u drugim padežima imaju: *pepela,děla; pepelu*, *dělu; pepelom*, *dělom;* dakle korěnito slovo *l* ima se zadržati takodjer i u prvom padežu, pišući: *pepel*, *děl*, kao što se piše i u svim ostalim narěčjam. — Rekoh da u opredělјivanju slovničkih obrazaca' zdrava logika ponajviše rěšava. Evo kako to razuměvam. U srbskom i českom narěčju priměstni padež nije drugo po obrazcu, nego datelјni, kojemu se predpostavi predložka *u* (*v*), ili *o*, *na*, *po*, *pri;* u narěčju polјskom ova dva padeža jednolična su kod svih imena' ženskoga i srednjega roda, a od mužkoga samo kod imena' životnih; kod neživotnih pak to je znamenito, da ako priměstni padež nije jednoličan sa datelјnim polјskim, a ono jest sa datelјnim srbskim; u slovačkom narěčju jednolična su dva rečena padeža kod svih bez izuzetka ženskih imena', a od mužkih samo kod životnih; u ruskom samo kod imena' ženskih; najposlě u staroslavjanskom kod svih ženskih, kod svih mužkih (izuzimajući ona, koja se svršuju na *j*) i kod svih srednjih, okrom imena' okončavajućih se na *ie*. Budući dakle, da su dva napomenuta padeža jednolična u jedinstvenom

broju kod svih narěčja', izuzimajući nekoliko slučajeva', iz toga slědi, da je njihova jedinost pravi slavjanski obrazac. Dovle samo opreděljava jedan jezikoslovni uzrok, osnovani na čislu. Ali što je u jedinstvenom, to nepostoji u množnom broju. Tamo sva narěčja, izvan srbskoga, različan imaju priměstni padež od dateljnoga. Nu ja pitam, što je slično medju sobom u jedinstvenom, zašto da nebude i u množnom? tomu neima nikakva razumna uzroka; ovdě dakle u prkost čisla ima rěšiti uzrok logični, ter održati i u množnom čislu isto pravilo, koje služi za obrazovanje priměstnoga padeža u jedinstvenom, shodno narěčju srbskomu, koje se jedino izmedju svih pokazuje doslědno u ovom slučaju. — Rekoh da pri obrazovanju sloga, ili štila, obća ljudskoga govora filosofia ima rukovoditi. U srbskom a i u drugim narěčjam piše se gděgod: *udaren od munje*, *potopljen od vode*, *učiniti s rukom*, *pomaknuti s nogom*. Ja razuměm, da se u prvom slučaju, po sili figuratnoga razgovora, dava bezživotnim predmetima, kao što su munje i voda, životna dělateljnost; ali mislim, da to nije najbolje, nego da ova dělateljnost ima se samo pripisivati životnim stvorenjama, a bezživotni predmeti da se imaju uzimati u razgovoru, kano orudja stvorenja živih, ili naravi, koja je mati svakoga i svačega. Sbog toga najlogičnije je reći: udaren munojm, potopljen vodom, kao što se govori i *posěčen mačem od nepriatelja*, *prevaren od laskatelja' sladkim rěčma*. A u drugom slučaju, *učiniti rukom*, *pomaknuti nogom*; jer ruka i noga, budući dva uda čověka, dva orudja

njegova, neprimaju predložku *s*, *sa*, koja samo označava sdruženje. Razlika izmedju orudnoga i družbenoga padeža najjasnije odskače u slědećem priměru: *ja sam ovo s mojim bratom sve golim rukama napravio*. . . . U srbskom narěčju govori se: razstaviti se s kim, ili s čim. Predložka *raz* označava oděljenje, a predložka *s* sadruženje: jedan sasvim je uništen od drugoga; oni ujedno nemogu obstati. Valja jih dakle ugoditi, i reći: razstavljati se od čega, ili od koga, kao što se kaže i *odděliti se od čega i koga.* Na priměr: *ja sam se zajedno s mojim bratom razstavio od priatelja;* u ovom priměru uvidja se sva logična sila razlike izmedju običnoga govora i mojega predloženja. Jošt jedan slučaj, pak ću svršiti. Mi Srbi govorimo: *izběgavati koga.* Po duhu naravnoga govora i po priměru mnogih stranih jezika' i mi bi tako mogli reći; ali tu nam se protivi osobiti duh našega jezika, po kojem ima se kazati: *běgati od koga*, *uklanjati se od koga*; i zato rekoh da u obrazovanju sloga ima nas rukovoditi obća svih jezika' filosofia, ali ta duhom slavjanskim nadahnuta. — Eto priměrima razjasnjena su moja načela. Reći će mi kogod, da sam suviše optimista u ovom poslu; da bi htio jezik u svačem dotěrati do onih filosofičnih načela', koja se samo postizaju pomislom, ali nikada dělom. Budi, ja taj ukor primam; ja se neću nikada zastiditi, ako me logična sila i doslědnost zanese u ovakim predmetima i preko granica' praktičnosti. Ali taj slučaj ovdě nepostoji. Priznajem da govorni jezik nemože biti do kraja izvrstan; jer on

ostaje u vlasti puka, koi, uzet ukupno, nemože dovoljno imati ni jezikoslovne ni logične tančine; ali jezik pisani, koi ostaje učenim osobam u vlasti, taj može i mora izvrstan biti kod svakoga izobraženoga naroda, i sramota je za istoga ako nije. Neka mi se neiznosi priměr Angljana', Němaca', Italianaca' i Francuza', u jezicima kojih mnoge se svakojake mane vide. Neimamo li mi uzeti od ovih naroda' ono samo, što je dobro i uredno, a sve odbaciti, što god je kod njih neuredno i zlo? ako su oni samo do polovine svoj jezik usavršili, zašto nebi mi dalje stupili, i doveli ljudski govor do kraja izvrstnosti? mi, iza njih došavši na polje izobraženja, za što nebi svršili dělo od njih započeto? Oni se mogu sasvim izpričati za mane nahodeće se u njinim jezicima tim, što su ovi obradjivani za vrěmena obće gluposti, kada je slabo ili nimalo jezikoslovne svěsti u světu bilo; docnije pak, kada su jim jezici sasvim oteli mah, nije bilo moguće u svem jih izpraviti. Ali mi stoprva sada počinjamo napravljati naš književni jezik, to jest, u ovo doba pune izobraženosti, kada je luča jezikoslovne nauke najživlje zasvětlila u Evropi; po tom, kada bi napravili jezik pun mana', bili bi dostojni najgrdjega ukora. Neima nas nigdě zadržati strah, da ćemo se mnogo udaljiti od pučkoga govora. Mi nepravimo jezik za puk sav ukupno, no samo za književnu klasu puka; nigdě kod nikakvoga naroda na světu prosti puk nerazumě ni na pola jezik književnika'. Neka se u svakom plemenu našem knjige potrebne za izobraženje prostoga puka pišu na prostom

narěčju njegovom, bilo ovo ma kako pokvareno; ali jezik svih književnika' slavjanskih neka bude prost od uličnih mana', neka bude u svem filosofičan, neka bude dostojan učenih ljudi' jednoga velikoga naroda.

§. 3.

U nas je devetero glavnih književnih narěčja', a to su: staroslavjansko, rusko, bugarsko, srbsko, vindsko, slovačko, česko, lužičko i poljsko. Staroslavjansko jest osnov, na kojem leže sva ostala; s jedne mu strane ostaju rusko i srbsko-ilirsko, kojima je sveza bugarsko; a s druge česko i poljsko, koja zavezuje lužičko: izmedju ove dvě velike grane ilirsko-ruske i česko-poljske, koje se obično nazivlju jugo-iztočnom i zapadnom, narěčje slovačko stoji kano prelazni most. U koliko ja znam, svi do sada jezikoslovci uvrstili su ga u granu zapadnu; ali, ako se potanko izpita toliko rěčnička koliko slovnička njegova osnovnost, doisto će se naći, da su obrazci i jedne i druge grane toliko u njem směšani, da ga se nemože nijednoj izključno pridružiti, nego mu valja dati jedno osrednje město. Da bi se ovo razpoloženje narěčja' bolje uvidilo, evo ga izvodim u geometričkom vidu:

Za pribaviti naréčja, i pripraviti njino spojenje treba najpré sva glavna podobro spoznati i sa réčničke i sa slovničke strane. Početi ćemo sa osnovnoga, to jest, staroslavjanskoga; s ovoga ćemo preći na srbsko (a mimogredno na vindsko) i na rusko, dva glavna naréčja jugoiztočne grane; pak na naréčje sredotočno ili slovačko; na svrhu na poljsko i česko, koja su važniji ogranci zapadne grane. Kako to svršimo, tada ćemo jih medju sobom sravnati, i njihove razlike ujednoličiti; na svrhu označit ćemo njihove pojedinosti neuredne, da bi svak odbacio kukolj od pšenice.

§. 4.

Narěčje staroslavjansko.

A) Njegova znamenitost rěčnička jest najveća ta, što u tisućam rěči', gdě druga narěčja pred pismenom *l*, *r*, *k*, *m*, *n*, *nj*, *c*, *č*, imaju, neka *a* ili *e*, a to tako gdě, neka *e* ili *o*, neka *o*, *e*, *a*, *i*, *u* ili *je*, staroslavjansko svud ima samo tanko il debelo *jer*. Na priměr: u ruskom i českom narěčju stoji *den*, u poljskom *dzen*, u srbskom *dan*, a u staroslavjanskom *don;* u českom stoji *písek*, u poljskom *piasek*, u srbskom *pěsak*, u ruskom *pesok*, a u staroslavenskom *pěsok;* u srbskom govori se *vuk*, *žuč;* u českom *vlk*, *žluč*, u poljskom *vilk*, *žolč*, u ruskom *volk*, *želč*, a u staroslavjanskom *vljk*, *žljč;* dakle gdě druga narěčja měnjaju često samoglasnike, staroslavjansko ostaje pri ova dva ь, ъ, koja kada bi pisali, drugi Slavjani uklonili bi od svojih narěčja' mnoge prividne razlike, premda u izgovaranju svako pleme moglo bi jim dati različiti zvek, kako to pada po njegovom rodnom narěčju. Svi jednako mogli bi pisati dьn, pěsъk, vlъk, žlъč, i tim bi svi u pismenom ili književnom narěčju bili složni; u izgovaranju pak svaki bi jih mogo izustivati po svojem načinu; Čeh, Poljak i Rus *den*, a Srb *dan*, Čeh. *žluč*, Poljak *žolč*, Rus *želč;* itd.

B) Staroslavjansko narěčje ima trojaka skloněnja. Prvomu pripadaju sva imena mužka, drugomu ženska, a trećemu srednja. Svako pak sklonjenje děli se na tri odsěka, okrom prvoga, koje ima samo dva.

Prvo sklonjenje obuzima sva imena mužkoga roda, okrom *test*, *tat*, put, i ona, koja premda su roda mužkoga, imaju žensko okončanje; kao *sudija*, *juno ša*, *vsevoda*, *sluga*, i proča.

Prvoga sklonjenja odsěk I. — ovomu pripadaju sva imena mužka, koja izhode na *debelo jer*, bila životna ili ne; kao: *rab*, *sin*, *nrav*, *dom;* tom jedinom razlikom, što bezživotna imaju viniteljni padež podoban imeniteljnomu, a životna roditeljnomu. Evo okončateljnih pismena' za sve padeže.

Jedinstveni broj.	Množni broj.
Imen. ъ.	i, ove.
Rod. a, u.	ъ, ôv.
Dat. u, ovi.	ôm, ovôm.
Vin. a, ъ.	ł, ove.
Zvat. e.	i.
Prim. ě, u. (*)	eh, êh.
Tvor. om.	î, ami.

a) Imena svršavajuća se na *g*, *h*, *k*, *c* měnjaju u zvateljnom padežu jedinstvenoga broja *g* na *ž*, *h*, na *š*, *k* i *c* na *č*. Drug *druže*, duh *duše*, čelověk, člec, *čelověče*, *čleče*. Ista, izvan poslědnjih na *c*, měnjaju u priměstnom padežu jedinstvenoga, a u imeniteljnom,

*) Ovo poslědnje jest staro okončanje, koje je obstalo samo kod nekih imena', kao dom, v domu; čin, po činu; sin, o sinu; pol, na polu.

zvateljnom i priměstnom množnoga broja *g* na *z*, *h* na *s*, *k* na *c*. Rog, *rože*, *rozi*, *rosěh;* grěh, *grěše*, *grěsi*, *grěsěh;* prorok, *proroče*, *proroci*, *prorocěh*.

Prvoga sklonjenja odsěk II. — U ovaj padaju sva imena mužka na *jer tanko*, i na *j*, bila ili neživotna; samo što u tom slěde pravilo izloženo u prvom odsěku. Takva imena jesu: *car*, *konj*, *ognj*, *otec*, *knjaz*, *zvěr*, *raj*, *kraj*, *rataj*, i proča.

Jedinstveni broj.			Množni broj.	
I.	ь.	j.	i, ïe, eve.	i, je.
R.	a, ja.	ja.	ь, ej, ev.	j, jev.
D.	u, ju, evi.	ju.	em.	jem.
V.	a, ja, ь.	ja, j.	i.	i.
Z.	ju, e.	ju, je.	i, ie, eve.	i, je.
P.	i.	i.	eh.	jeh,
T.	em.	jem.	i, mi.	i, mi.

a) Imena na *ec* měnjaju u zvateljnom jedinstvenoga broja to okončanje na *če*; kupec, *kupče*; a končovku z na *ž;* knjaz, *knjaže*.

b) Mnoga imena izhodeća na *en*, kao: *greben*, *koren*, *kremen*, *den*, *jačmen*, *stepen*, *plamen*, *kamen*, svršuju roditeljni padež rečenoga broja na *e*: *grebene*, *korene;* a dateljni i priměstni na *i*, *grebeni*, *koreni*.

Drugo sklonjenje. — Ovamo dalaze sva imena ženska, s dodatkom nekih mužkih, koja imaju žensko

okončanje, kao sudija, junoša, sluga, i ova tri na tanko jer svršena *tat*, *test* i *put*.

Druga sklonjenja odsěk I. — Po njem se sklanjaju sva ženska imena na *meko a*, kao: *ča*, *ša*, *šča*, *ža*, *lja*, *nja*, *ja*, *žda*, a neka i na *ca*.

Jedinstveni broj.			Množni broj.	
I.	a.	ja.	i.	i.
R.	i.	i.	ъ.	ь (ii) ladija, ladii.
D.	i.	i.	am.	jam.
V.	u.	ju.	î.	î.
Z.	e.	je.	i.	i.
P.	i.	i.	ah.	jah.
T.	eju.	jeju.	ami.	jami.

a) Po ovom odsěku sklanjaju se i mužka imena na *meko a*, kao sudija, junoša.

Drugoga sklonjenja odsěk II. — Njemu prinadleže ženska imena na *tvrdo a*, kao *voda*, *zvězda*, *desnica*, *riba*.

Jedinstveni broj.		Množni broj.
I.	a.	i.
R.	i.	ъ.
D.	ě.	am.
V.	u.	i.
Z.	o.	i.
P.	ě.	ah.
T.	oju.	ami.

A) Na ovaj način sklanjaju se pomenuta imena mužka ženskim okončanjem na *a tvrdo;* kao *voevoda, sluga, vladika,* i proča.

B) Imena, koja pred poslědnjim *a* imaju *g, h, k* měnjaju u dateljnom i u priměstnom padežu jedinstvenoga broja g u *z*, h u *s*, k u *c*. Noga *nože*, ruka *rucě*, vladika *vladicě*.

Drugoga sklonjenja odsěk III. — U ovaj odsěk idu imena ženska na *tanko jer*, kao *čest, zapověd, kost, plot, blagodat, rěč, sěn, misl.*

	Jedinstveni broj.	Množni broj.
I.	ь.	i.
R.	i.	ii, ej.
D.	i.	em.
V.	ь.	i.
Z.	i.	i.
P.	i.	eh.
T.	iju.	mi, i.

A) Na ovaj sposob sklanjaju se imena ženska, koja neimaju jedinstvenoga broja, kao: *dveri, prsi, plešči, mošči, jasli, otrěbi;* pak i *děti*, koje u broju jedinstvenom sklanja se po trećem sklonjenju.

B) Ovdě spadaju takodjer i navedena tri mužka imena, *tat, test, put.*

C) Od občega pravila izuzimaju se, I.: *mater* i *dščer*, koja se sklanjaju, kao što slědi:

Jedinstveni broj.		Množni broj.
I.	Mater.	Matere.
R.	e.	ii.
D.	i.	em.
V.	Mater.	e.
P.	i.	eh.
T.	iju.	mi.

II. Imena na *ov*, kao: *ljubov*, *neplodov jarov*, *svekrov*, *krov*, *crkov*. Ova u jedinstvenom broju sklanjaju se kao obična imena ovoga odsěka, a u množnom kao što slědi: I. *crkve*, R. *crkvii*, D. *crkvam*, V. *crkve*, P. *crkvah*, T. *crkvami*.

Treće skloněnje. — Pripadaju mu sva imena srednjega roda.

Trećega skloněnja odsěk I. — Pod ovaj dolaze sva imena na *o*, kao: *dělo*, *slovo*, *čelo*, *tělo*, izvan *ramo*.

	Jedinstveni broj.		Množni broj.	
I.	o.	o.	a.	esa.
R.	a.	ese.	ъ.	es.
D.	u.	esi.	ôm.	esem.
V.	o.	o.	a.	esa.
Z.	o.	o.	a.	esa.
P.	ě.	esi.	êh.	esah.
T.	om.	esem.	î, ami.	esami.

A) Mnoga imena ovoga odsěka mogu narastěti slovkom *es*, u někim padežim i jedinstvenoga i množnoga broja. Na priměr: tělo *tělese*, čudo *čudese*, nebo *nebese*, slovo *slovese*.

B) Druga pak naraštaju samo u množnom broju, kao: drevo *drevesa*, dělo *dělesa*, udo *udesa*, uho *ušesa*, oko *očesa*.

C) *Kolo* odma u imeniteljnom množnoga broja može se reći *koleso*.

Trećega sklonĕnja odsěk II. — Po njem se sklanjaju imena srědnja na *e*, kao: *lice*, *srdce*, *poprišće*, i imena na *je* i *ïe*, kao: polje, molenïe, pěnïe.

	Jedinstveni broj.			Množni broj.		
I.	e.	je	ïe	a	ja.	ïja.
R.	a.	ja	ïja	ъ.	ij.	ïj.
D.	u.	ju	ïju	em.	jem.	ïem.
V.	e.	je	ïe	a.	ja.	ïja.
Z.	e.	je	ïe	ah, ěh.	jah.	ijah.
P,	ě.	ji	ii	î, ami.	i.	ijami, i.
T.	em.	jem	ïjem			

Trećega sklonĕnja odsěk III. — Ovomu pripadaju sva ostala imena srednjega roda. Ista, od roditeljnoga padeža u jedinstvenom pak na dalje, naraštaju slovkom *te*, kao: otroča *otročate*, tela *telate;* ili slovkom *ne*, kao: imja *imene*, sěmja *sěmene*,

	Jedinstveni broj.		Množni broj.	
I.	a.	ja.	ata.	ena.
R.	ate.	ene.	ât.	ên.
D.	ati.	eni.	atem.	enem.
V.	a.	ja.	ata.	ena.
Z.	a.	ja.	ata.	ena.
P.	ati.	eni.	ateh.	eneh.
T.	atem.	enem.	ati, tami.	enami.

A) Ramo spada u ovaj odsěk; takodjer i *děta* u jedinstvenom čislu, jer viděsmo da u množnom sklanja se po trećem odsěku drugoga skloněnja.

Imena prilagateljna, kako god i samostalna, ili su tvrda okončanja, kao: *zdravi*, *stari*, ili su meka, kao: *maternji*, *višnji*. Okrom toga svako okončanje može biti ili dovršeno, kao *svjati*, *krěpki*, *nagi*, ili usěčeno, kao *svjat*, *krěpk*, *nag*. Dakle poděli ćemo sva imena prilagateljna na dvě vrste; to jest: na tvrdo-okončana i na meko-okončano; a svaku vrstu na dva odsěka, na dovršena i usěčena.

Od toga obćega pravila izuzimaju se nekoja što se ne daju usěći, kao: *božji*, *vražji*, *velji*, *divji*, *rabji*, *ovčji*, *kravji*, *kozji*, *pesji*, *lisji*, *pročji*; i druga koja naprotiv nemogu imati dovršena okončanja, kao što su sva skoro pritiažateljna: *Andrejev*, *Markov*, *Marin* itd. Neusěčima sklanjaju na sposob dovršenih; a nedovršima na sposob usěčenih tankoga ili tvrdoga okončanja, po razměrju svojega okončanja sobstvenoga.

Tvrdo-okončanih odsěk I. — Pripaduju mu sva prilagateljna tvrda a dovršena okončanja; to jest: na i, aja, oje; kao: zdravi-aja-oje; sviati-aja-sviatoje.

	Jedinstveni broj.			Množni broj.		
	Muž.	žens.	sred. rod.	Muž.	žens.	sred. rod.
I.	i.	aja.	oje.	i.	îja.	aja.
R.	ago.	ia.	ago.	îh.	îh.	îh.
D.	omu.	oj, ěj.	omu.	îm.	îm.	îm.
V.	ago, i.	uju.	oje.	îja.	îja.	aja.
Z.	i.	aja.	oje.	î.	îja.	aja.
P.	om, ěm.	oj, ěj.	om, ěm.	îh.	îh.	îh.
T.	îm.	oju.	îm.	îmi.	îmi.	îmi.

Tvrdo-okončanih odsěk II. — Po ovem se sklanjaju sva prilagateljna tvrdoga a uséčenoga okončanja, to jest: na ъ, *a*, *o*; kao: krěp, krěpa, krěpo.

	Jedinstveni broj.			Množni broj.		
	Muž.	žens.	sred.	Muž.	žens.	sred.
I.	ъ.	a.	o.	i.	î.	a.
R.	a.	î.	a.	ъ.	ъ.	ъ.
D.	u.	ê.	u.	îm.	îm.	îm.
V.	a, ъ.	u.	o.	î.	î.	a.
Z.	e.	a.	o.	i.	î.	a.
P.	ě.	ě.	ě.	îh.	îh.	îh.
T.	îm.	oju.	îm.	îmi.	îmi.	îmi.

A) Prilagateljna u kojih končovna je suglasnica *g*, ili *h*, ili *k*, ako su dovršena, mogu imati priměstni padež jedinstvenoga broja dvojak; to jest, ili pravilno okončan na *gom*, *hom*, *kom*, ili mogu izměniti gom na *zěm*, hom na *sěm*, kom na *cěm*: *nagom* ili *nazěm*; *vethom* ili *vetsěm*, *krěpkom* ili *krěpcěm*. Ako su pak usěčena sklanjaju se na ovaj podob. Jedinst. Imen: *krěpk*, *krěpka*; Rod. *krěpka*, *krěpki;* Dat. *krěpku*, *krěpcě;* Vin. *krěpk-a*, *krěpku;* Zvat. *krěpče*, *krěpka;* Prim. *krěpcě*, *krěpcě;* Tvor. *krěpkim*, *krěpkoju*. Množni Imen. *krěpci*, *krěpki;* ostali padeži ovoga broja i u mužkom i u ženskom rodu idu pravilno, kao što rod srednji svud je takav, sbog čega nijesmo ga ni navodili. Dakle uzimajući sve ujedno k prelěva se u *c* i *č*; *h* u *s* i *š*; *g* u *z* i *ž*. *Nagi*, *nazi*, *naže; vethi*, *vetsi*, *vetše*.

B) Prilagateljna na *ki* označujuća prinadležnost, ako su dovršena, měnjaju kod imena mužkih jedinstvenoga broja ono *k* na *t* ali to samo u priměstnom padežu; a kod imena ženskih u dateljnom i priměstnom; na priměr: *rimski*, *rimstěm*, *rimstěj;* u množnom pak broju ta proměna čini se u imeniteljnom i zvateljnom padežu: *rimstii*, *rimsti*. Ako su ista prilagateljna usěčenoga okončanja, tada se *k* měnja na *t* samo u zvateljnom jedinstvenoga broja: *rimste*, *zemste*.

Meko-okončanih odsěk I. — Ovomu prinadleže sva prilagateljna mekoga, a dovršenoga okončanja; kao *višnji*, *maternji*, *velji*.

	Jedinstveni broj.			Množni broj.		
	Muž.	žen.	sred.	Muž.	žen.	sred.
I.	ji.	jaja.	jeje.	ji.	ija.	jaja.
R	jago.	jija.	jago.	ih.	ih.	ih.
D.	jemu.	jej.	jemu.	im.	im.	im.
V.	jago, ji.	juju.	jeje.	ija.	ija.	jaja.
Z.	ji.	jája.	jeje.	ija.	ija.	jaja.
P.	jem.	jej.	jem.	ih.	ih.	ih.
T.	im.	jeju.	im.	imi	imi.	imi.

Meko-okončanih odsěk II. obuzima sva prilagateljna mekoga a usěčenoga okončanja; kao: višenj, materenj, i. p.

	Jedinstveni broj.			Množni broj.		
	Muž.	žen.	sred.	Muž.	žen.	sred.
I.	j, ь.	ja.	je.	i.	i.	ja.
R.	ja.	i.	ja.	ь.	ь.	ь.
D.	ju.	i.	ju.	im.	im.	im.
V.	ja, j, ь.	ju.	je.	i.	i.	ja.
Z.	je.	ja.	je.	i.	i.	ja.
P.	ě, i.	ě, i.	ě, i.	ih.	ih.	ih.
T.	im.	jeju.	im.	imi.	imi.	imi.

Sravniteljni stupanj pravi se od položiteljnoga měnjajući okončanje *i* na *ši*. Na priměr *mladi*, *mladši*, mladšaja, mladšeje; stari, starši, staršaja, staršeje. — Prilagateljna na *ki*, ako su dvosložna, izostavljaju samo *k*; ako su pak trosložna, izostavljaju

i *k* i samoglasnicu koja je pred njim. Na priměr: *legki* legši, gorki gorši; široki širši, visoki viši.

Prevoshodni stupanj; i on pravi se od položiteljnoga měnjajući mu konačno *i* na *ějši*; kao *čestni čestnjejši*, *svjati svjatějši.* — Koja se svršuju na *gi*, *di*, *ki*, *zki* u položiteljnom, ta u prevoshodnom měnjaju *g*, *d*, *zk* u *ž*, *k* u *č*, a okončavaju se na *ajši*. Na pr. nagi, mladi, nizki, *nažajži*, *mlažajši*, *nižajši*; krěpki, *krěpčajši*. Okončavajuća se na *ži* imaju *žajši*; *svěži*, *svěžajši*. — Ovaj stupanj čini se jošt stavljajući predložku *pre* pred položiteljni; kao: *premladi*, *premudri*. Kada se pak ova predložka *pre* stavi pred sami prevoshodni, tada je ovaj udvojen, i najviši stupanj označava; kao: *presvjatějši*; *prečestnjejši.*

Od obćega pravila izuzimaju se slědeća:

Polož.	sravn.	prevosh.
Veliki,	bolji, vjaščši,	veličajši.
Mali,	mní, menši,	malějši.
Dobri,	lučši,	dobrějši.
Zli,	gorši,	slějsi.
Blagi,	unji, unši,	blažajši.

Sravniteljna i prevoshodna sklanjaju se po istim pravilam, po kojim i položiteljna.

Imena kolikočna. — *Jedin*, *jedina*, *jedino* sklanja se kako prilagateljna tvrdo-okončana drugoga odsěka.

Dva i *oba* kao što slědi:

I. V.	dva; dvě.		oba; obě.
R. P.	dvoju; dvěju.		oboju; oběju.
D. T.	dvoma; dvěma.		oběma.

Tri i *četiri*:

I. V.	tri, trie.	četiri.
R. P.	treh, trieh.	četereh.
D.	trem, triem.	četirem.
T.	tremi, triemi.	četirma.

Pjat, šest, sedm, osem, devjat, desjat:

I. V.	pjat, šest, sedm.
R. P.	pjatih, šestih, sedmih.
D.	pjatim, šestim, sedmim.
T.	pjatma, šestma, sedma, iju.

Desjat ako je složeno s kojim drugim čislom, sklanja se samo u zvateljnom i tvoriteljnom padežu; kao *pjatnadesjate*, *pjatnadesjatma*.

I. V.	Sto,	dvěsta,	tri sta,	četiri sta,
R.	sta,	dvěju stu,	treh sôt,	četirěh sôt,
D.	stu,	dvěma stôm,	trem stôm,	četirem stôm,
T.	stom,	dvěma stom,	trema sti,	četrma sti,
P.	stě,	dvěju stu,	treh stěh,	četireh stěh,

I. V.	pjat sôt.
R.	pjati sot.
D.	pjatim stôm.
T.	pjatmi sti.
P.	pjati stěh.

Ovako se sklanjaju i *šest sôt*, *sedm sôt*, *osem sôt* i *devjat sôt*.

Tisjaśća sklanja se po drugom odsěku drugoga skloněnja samostalnih imena'.

Jedinstveni broj.

I.	Oboj.	oboja.	oboje.
R.	obojego.	obojega.	obojego.
D.	obojemu.	obojej.	obojemu.
V.	obojego.	oboju.	oboje.
Z.	oboj.	oboja.	oboje.
T.	oboim.	obojeju.	oboim.
P.	obojem.	obojej.	obojem.

Množni broj.

I.	oboi.	oboja.	oboja.
R.	oboih.	oboih.	oboih.
D.	oboim.	oboim.	oboim.
V.	oboja.	oboja.	oboja.
Z.	oboi.	oboja.	oboja.
T.	oboimi.	oboimi.	oboimi.
P.	oboih.	oboih.	oboih.

Dvoje i *troje* sklanjaju se kako *oboje* u imeniteljnom, viniteljnom i zvateljnom jedinstvenoga broja, a u roditeljnom, priměstnom, dateljnom i tvoriteljnom množnoga. *Dvoje*, *dvoih*, *dvoim*, *dvoimi*.

I. Z. četvero.	
R. četverih.	
D. četverim.	Ovako se sklanjaju i *pjatero*
V. četvero, rih.	*šestero*, *sedmero* i ostala.
T. četverimi.	
P. četverih.	

Prvi, vtori, treći, četvrti, pjati; sugubi, tregubi, trojaki, storični, sklanjaju se po pravilam prilagateljnih imena'.

Město-imena. — Az, ti, on.

Jedinstveni broj.

I.	Az.	ti.	
R. V.	mene, mja.	tebe, tia.	sebe, sja.
D. P.	mně, mi.	tebě, ti.	sebě, si.
T.	mnoju.	toboju.	soboju.

Množni broj.

I.	mi.	vi.
R. P.	nas.	vas.
D.	nam.	vam.
V.	nas.	vas vi.
T.	nami.	vami.

Jedinstveni broj.

J.	ono.	ona.	ono.
R.	jego.	jeja.	jego.
D.	jemu.	jej.	jemu.
V.	i, jego.	ju.	je.
P.	jem.	jej.	jem.
T.	im.	jeju.	im.

Množni broj.

J.	oni.	oni.	ona.
R. P.	ih.	ih.	ih.

D.	im.	im.	im.
V.	ija.	ja.	ija.
T.	imi.	imi.	imi.

Kada pred město-imenom *on* stoji kakva predložka, tada mu se pridoda na početku pisme *n*; kao: *s nim*, *v nem*, *za nimi.* Po ovom město-imenu sklanja se i *sej*, *sja*, *sje; sego*, *semu;* samo što u ženskom imeniteljni množnoga broja ima *sija*; — sklanjaju se takodjer i *moj*, *tvoj*, *naš*, *vaš*, *koj*, *čiji*, *čto.* — *Kto* i *česo* imaju *kogo česogo*, *komu česomu*, *kom česom.* — Iže ježe, jaže nijesu drugo u svim padežim, okrom imeniteljnoga; nego *on*, *ona*, *ono*, kojim je na kraju dometnuto *že.* — *Ovi*, *a*, *o; oni*, *a*, *o*, *sami*, *a*, *o* sklanjaju se po prvom odsěku tvrdo-okončanja *im* imaju *em;* a u roditeljnom, dateljnom, priměstnom i tvoriteljnom padežu broja množnoga u město *ih*, *im*, *imi* imaju *ěh*, *ěm*, *ěmi*.

Glagoli imaju šest različnih obrazaca', to jest: 1. na *ati*, kao: *vitati;* 2. na *vati*, kao: *ratovati;* 3. na *ti*, kao: *pasti*; 4. na *nuti*, kao: *kosnuti;* 5. na *ěti*, kao: *viděti*, 6. na *iti*, kao: *moliti.* Ovo šestero obrazaca' děli se na trojaka sprezanja; prvo i treće sprazanje upoznava se po prvom i drugom licu vrěmena sadašnjega, naklona izjaviteljnoga, broja jedinstvenoga.

U prvom odsěku prvoga sprezanja gorirečena lica izhode na *ju* i *ješi*, a pred tim izhodom stoji jedna samoglasnica. Kao *biju*, *biješi.*

U drugom odsěku izhod je takodjer na *ju* i *ješi*, ali pred njim u město samoglasnice stoji jedna suglasnica; kao *zoblju zoblješi*. U trećemu odsěku izhod je na *u*, *eši*, a pred istim stoji izključno jedna od ovih soglasnica' *ž*, *š*, *č*, *šć;* kao *pišu* pišeši. Evo kako se sprežu sva tri odsěka.

Odsêk 1.		Odsěk 2.	Odsěk 3.
		Naklon neprediěliteljni.	
	Biti,	Zobati,	Pisati.
		Naklon izjaviteljni.	
		sadašnje.	
Jed.	Biju,	Zoblju,	Pišu.
	Biješi,	Zoblješi,	Pišeši.
	Bijet,	Zobljet,	Pišet.
Mn.	Bijem,	Zobljem,	Pišem.
	Bijete,	Zobljete,	Pišete.
	Bijut,	Zobljut,	Pišut.
		Prvo prošlo.	
Jed.	Bìh,	Zoblah,	Pisah,
	Bì,	Zobla,	Pisa,
	Bì,	Zobla,	Pisa,
	Bìhom,	Zoblahom,	Pisahom,
	Bìste,	Zoblaste,	Pisaste,
	Bìšą, bìhu,	Zoblašą, hu	Pisaša, hu.

Buduće vrěme nekada ima obrazak sadašnjega, a nekada obražava se iz naklona neopreděliteljnoga glagola *budu*, *hošću*, *imam*.

Naklon poveljiteljni.

Jed.	Bij,	Zobli,	Piši,
Mn.	Bijm,	Zobljem,	Pišem,
	Bijte,	Zobljete,	Pisěte.

Dějstvujuće sadašnje pričastie.

Jed.	Bijušći,	Zobljušći,	Pisjušći.
Mn.	Bijušćě,	Zobljušće,	Pišušće.

Dějstvujuće prošlo pričastie.

Jed.	Bivši,	Zoblavši,	Pisavši.
Mn.	Bivše,	Zoblavše,	Pisavše.

Stradajuće sadašnje pričastie.

Jed.	Bijem, a, o	Zobljem, a, o	Pišem, a, o
Mn.	Bijemi, î, a	Zobljemi, î, a	Pišemi, î, a

Stradajuće prošlo pričastie.

Jed.	Bijen, a, o	Zoban, a, o	Pisan, a, o
Mn.	Bijeni, î, a	Zobani, î, a.	Pisani, î, a.

Pridavno.

Jed.	Bil, a, o	Zobal, a, o	Pisel, a, o.
Mn.	Bili, î, a	Zebali, î, a	Pisali, î, a.

Ovomu dakle sprezanju prinadleži veći děl glagola' prvoga obrazca na *ati*, i neki četvrtoga obrazca na *iti*.

U prvi odsěk drugoga sprezanja spadaju glagoli, koih prvo lice vrěmena sadašnjega okončava se na *u* sa jednom predhodećom soglasnicom tvrdom; kao *pasu*; u drugi pak odsěk spadaju oni koji pred okončateljnim *u* imaju *n*, kao *minu*.

Odsěk 1.	Odsèk 2.

Naklon neoprедèliteljni.

Pásti. — Minuti.

Naklon izjaviteljni.

Sadašnje.

	Odsěk 1.	Odsèk 2.
Jed.	Pasu,	Minu,
	Paseši,	Mineši,
	Paset,	Minet,
Mn.	Pasem,	Minem,
	Pasete,	Minete,
	Pasut,	Minut,

Prošlo.

	Odsěk 1.	Odsèk 2.
Jed.	Pasoh,	Minuh,
	Pase,	Minu,
	Pase,	Minu,
Mn.	Pasohom,	Minuhom,
	Pasoste,	Minuste,
	Pasoša, hu,	Minuša, hu.

Naklon poveljiteljni.

	Odsěk 1.	Odsèk 2.
Jed.	Pasi,	Mini,
Mn.	Pašem,	Minjem,
	Pasěte,	Minjete,

Děstvujuće sadašnje pričastie.

	Odsěk 1.	Odsèk 2.
Jed.	Pasušći,	Minušći,
Mn.	Pašušće,	Minužće.

Děstvujuće prošlo pričastie.

	Odsěk 1.	Odsèk 2.
Jed.	Pasuši,	Minuvši,
Mn.	Pasuše,	Minuvše.

Stradajuće sadašnje pričastie.

Jed.	Pasom, a, o.	Minom, a, o.
	Pasomi, î, a.	Minomi, i, a.

Stradajuće prošlo pričastie.

Jed.	Pasen, a, o.	Minut, a, o.
Mn.	Paseni, î, a.	Minuti, î, a.

Pridavno.

Pasl, a, o.	Minul, a, o.
Pasli, î, a.	Minuli, î, a.

Ovom sprezanju pripadaju glagoli trećega obrazca na *ti*, i *četvrtoga* na *nuti*. Od ovih poslědnih svi oni koji, počem jim se odcěpi *nu*, konče na soglasnicu imaju u prošlom vrěmenu oh no město *nuh;* na priměr *usěkoh* od *usěk-nu*, *prozaboh* od *prozabnu:* Neki glagoli prvoga obrazca na *ati* koji u sadašnjem konče na *u* prosto, a nemaju pred istim ni ž, ni š, ni č, ni šć, sprežu se u tom vrěmenu po ovom sprezanju, a u svim ostalim vrěmenam po sprezanju prvom.

Sprezanje treće ima u drugom licu sadašnjega vrěmena okončanje na iši. Prvi odsěk njegov okončava se u prvom licu navedenoga vrěmena na *ju*, a prošloga na ěh; Odsěk drugi na *u* posle pismena ž, š, č, šć; treći na ju, a prošloga na *ih*.

Odsěk 1.	Odsěk 2.	Odsěk 3.

Naklon neopreděliteljni.

Videti,	Ležati,	Taiti,

Naklon izjaviteljni.

Jed.	Vidiu,	Težu,	Taju,
	Vidiši,	Ležiši,	Taiši,
	Vidit,	Ležit,	Tait,
Mn.	Vidim,	Ležim,	Taim,
	Vidite,	Ležite,	Tajte,
	Vidiut,	Ležut,	Tajut.

Prošlo.

Jed.	Viděh,	Ležah,	Taih,
	Vidě,	Leža,	Tai,
	Vidě,	Leža,	Tai,
Mn.	Viděhom,	Ležahom,	Taihom,
	Viděste,	Ležaste,	Taiste,
	Viděša, hu,	Ležaša, hu,	Taiša, hu.

Naklon poveljiteljni.

Jed.	Vidi,	Leži,	Tai,
Mn.	Vidim,	Ležim,	Taim,
	Vidite,	Ležite,	Taite.

Děstvujuće sadašnje pričastie.

Jed.	Vidijašći,	Ležašći,	Tajašći,
Mn.	Vidijašće,	Ležašće,	Tajašće.

Děstvujuće prošlo pričastie.

Jed.	Videvši,	Ležavši,	Taivši,
Mn.	Videvše,	Ležavše,	Taivše.

Stradajuće sadašnje pričastie.

Jed.	Vidim, a, o	Ležim, a, o	Taim, a, o.
Mn.	Vidimi, î, a	Ležimi, î; a	Taimi, î, a.

Stradajuće prošlo pričastie.

Jed. Viděn, a, o	Ležan, a, o	Tajen, a, o.
Mn. Viděni, î, a	Ležani, î, a	Tajeni, î, a.

Pridavno.

Jed. Viděl, a, o	Ležal, a, o	Taih, a, o.
Mn. Viděli, î, a	Ležali, î, a	Taili, î, a.

U ovo sprezanje idu glagoli petoga obrazca na *ěti*, okrom nekih na ěju, koji se sprežu u sadašnjem vrěmenu po prvom odsěku prvoga sprezanja, s ovom uzpored idu i oni koji na město okončanja *ěti* u neopreděliteljnom naklonu imaju *jati*; kao *stoju*, *stoiši*, *stoj*, *stojte*. Istomu sprezanju pripadaju takodjer veći děl glagola šestoga obrazca na *iti*.

A) Ima mnogo glagola u jeziku staroslavjanskom koji u nekim vrěmenam sprezu se po jednom odsěku, a u nekim po drugom; gděgod pak i sasvim prelaze iz jednoga u drugo sprezanje. Takovi se nazivlju dvolični, i većom stranom pripadaju prvomu obrazcu na *ati*; kao *zvati*, *dajati*: *gnati*, *mlčati spati*. Neki pripadaju i obrazcu drugomu na *věti*, kao: *melěti*, *prostrěti*, *mrěti*, ili drugomu na *vati*, kao: *kupovati*, *vojevati*, i proča. Kratkoća kojom pišem ove značajne čerte staroslavjanske slovnice ne dava mi opustiti se u potanko izlaganje ovde-pripadajućih pravila'.

B) Nepravilni glagoli jesu: *jesm*, *jam* (jadm), *sněm*, *věm* (vědm), *imam*, *dam*; ovi u sadašnjem vrěmenu, na město pravilnoga okončanja *u* ili *ju*,

imaju *m*; a u drugom licu na město *ši* imaju *si*, kao: *jasi*, *sněsi*, *věsi*, *dasi*, okrom samoga *imam*, koji se pravilno okončava imaži. Spregnut ću tri glavna.

Naklon neopreděliteljni.

Biti.	Věděti, věsti.	Jasti.

Naklon izjaviteljni.

Sadašnje.

Jed.	Jesm,	Věm,	Jam,
	Jesi,	Věsi,	Jasi,
	Jest,	Věst,	Jast,
Mn.	Jesmi,	Větmi,	Jami,
	Jeste,	Věste,	Jaste,
	Jesut,	Vědat,	Jadat,

	Prošlo 1.	Prošlo 2.
J.	Bějah,	Běh,
	Bějaše,	Bě,
	Bějaše,	Bě,
M.	Bějahom,	Běhom,
	Bějaste,	Běste,
	Bějahu,	Běsa, behu.

Prošlo 3.

J.	Bih,	Věděh,	Jadoh,
	Bi,	Vědě,	Jade,
	Bi,	Vědě,	Jade,
M.	Bihom,	Věděhom,	Jadohom,
	Biste,	Věděste,	Jadoste,
	Biša, hu.	Věděša, hu.	Jadoša, hu.

Buduće.

J.	Budu,	Uvěm,	Izjam,
	Budeši,	Vvěsi,	Izjasi,
	Budet,	Uvěst,	Izjast,
M.	Budem,	Uvěmi,	Izjami,
	Budete,	Uvěsti,	Izjaste,
	Budut,	Uvědat,	Izjadat.

Naklon poveljiteljni.

J.	Budi,	Věžd,	Jaèd,
M.	Buděm,	Věždmi,	Jaždmi,
	Buděte,	Věždte,	Jaždte.

Dějstvujuće sadašnje pričastie.

Sušći.	Vědušči.	Jadušči.
Sušće.	Vědušće.	Jadušće.

Děstvujuće prošlo pričastie.

Bivši.	Vědevši.	Jadši,
Bivše.	Věděvše.	Jadše.

Stradajuće sadašnje pričastie.

J.	—	Vědom-a-o.	Jadom-a-o.
M.	—	Vědomi-î-a.	Jadomi-î-a.

Stradajuće prošlo pričastie.

J.	Zabven-a-o.	Věděn-a-o.	Jaden-a-o.
M.	Zabveni-î-a.	Věděni-î-a.	Jadeni-î-a.

Pridavno.

J.	Bil-a-o.	Věděl-a-o.	Jal-a-o.
M.	Bili-î-a.	Věděli-î-a.	Jali-î-a.

Tri prošla opredělitelj na gl. *biti*

J.	jesm,	běh, — bîh.
	Bil-a-o jesi,	bě, — bî.
M.	jeat,	bě, — bî.
	jesmi,	běhom — bîhom.
	Bili-î-a jeste,	běste — bîste.
	sut,	běhu — biša.

Glagol *dati* nepravilan je u prvom licu sadašnjega. *Dam* u naklonu pove'it: *dažd*, u drugom i trećem licu prošloga *dast.* — Glagol *imam* čini u trećem licu sadašnjega *imut*, u pričastiu dejstvujućem *imušći*, *iměvši*, u povelit: *iměj*; a prošlom *iměl.* — *Sněn — ěsi — ěst*, *sněmi — ě ta — ědat.* Povelit: *sněžd*, *snědim—ite.* Pričas: dějst: *sněušći*, *sněděi:* Pridavno *sněl.*

C) Glagoli nedostatočni zovu se oni koji po sebi nejmaju sva vrěmena. Takova jesu: *idu*: poveliteljn: *idi*, *iděm*, *iděte*; prič. děst: *idušći*; vrěme prošlo *idjah* i *idoh.* Druga vrěmena uzima od *šedu*: *šel*, *šla*, *šlo.* — Od gradu jest gradi, gradasći gradiah, gradoh; a druga vrěmena uzima od *idu*, *hoždu.* — *Reku*, *rekoh* i *rěh.*

D) Glagoli bezlični imaju samo treće lice jedinstvenoga broja. Takovi su: *slučaetsa*, *ključacsta*, *doždit*, *dostoit*, *nadležit*, *podobaet*, *mnitsa*, i druga.

Staroslavjansko narěčie ima dvojni broj toliko kod samostalnih i prilagateljnih imena', koliko kod glagola'. Ja ga nijesam nigdě naveo budući da isti neće imati města u mojoj osnovi sveslavjanskoga jezika.

O predložkam, o prislovkam, o spojkam i umetkam ništa ne govorim, budući da neimaju ništa osobitoga.

U Dubrovniku, 25. Srpnja 1850.

NEKOLIKO

DOMORODNIH POPĚVAKA'

I

ANAKREONKA'

Matija Bana.

I. Generalu Knićanin.

Oda.

Božiom rukom rinuta,
Kroz pučinu nebesa'
Jure světova' bezbrojnih
Světla kô plam tělesa;
Al sunce, vrelo světlosti,
Sred njih ugasi, jurit-će,
Nu nevidjena već.

I junak tako: sjajnoga
Bezsmrtia njemu nema
Ako je pěsna o njegovim
Činima hrabrim něma;
Ime se gubi ako ga
Kroz věke ne oglašava
Pěsnika zvečni glas.

A tebe ja ću glasiti. —
Ja pěsnik tvoj. — U muku
Čeko sam dok se razpiri
Plam tvoje slave u puku;
A sad bez straha laskanja
Tebi se pěsna pravedna
Iz duha diže mog. —

Počem Mišara i Sěnice
Top zaniemi gromni,
Ter s lica zemlje izčezne

Hip Karagjorgja ogromni,
Zavjen u tamnom, ričućem,
Vïero-letnom oblaku
Kano bojeva' duh,
Muk Jugoslavje pritisne
I mrtvežna tegoba;
Ter sablja vodje velikog
Hrdjaše iznad groba,
Ječeći kadkad, podobne
Što više nije děsnice
Da van iztrgne nju.
Al iznenada sěver se
Burïom nadme rata,
Ter ona sablja iz burïe
Sěvne čistia od zlata
Na Pančevu i Tomaševcu,
Na Mošorinu i Vilovu,
Na Tisi u Morišu.
Ona, o knićki junače,
Sjaše u tvojoj ruci;
Ter uplašeni poběgnu,
Gordi izpred tebe puci;
Odoše kano vrtletni
Oblaci pěska, pustinjom
Kad větar goni jih.
Od jakih vodja' njihovih
Ni jednog bi da stane
Pred tobom, pak da junački
Na městu svom ostane;...
Ti sam kô kam medj' valovim;...

Svaki tvoj boj bi poběda,
Svaki tvoj udar smrt.
Kud god si prošo žigosni
Kô da je prošo plamen;
Svud stopa' tvojih krvavih
Ostade dubok znamen;
I kad god na njih naidje
Madjar, on uvek natrag će
Udarit zgrožen sav;
Jer će mu svaka spominjat'
Nevěrojatnu bědu,
Kano Podhajce Tataru,
Poltava kano Švedu;
Ti čuda ista ponovi;
I možda věk će budući
Basnom oceňit njih.
A da su tebe okružili
Punom voïnstva silom,
Jekom topova', prostranim
Polkova' plamenilom,
Pod težkim tvojim korakom
Ugarska kruna bila bi
Razprsnula se sva.
Al ništa za to; svršeno
Jošt dělo tvoje nije:
Zvězda se dana' budućih,
Vidim, nad tobom smîje:
Ja vidim stazu světlosti
Medju dva mora prostrtu
Nebeski kano luk;

A ti uz klik i blagoslov
Plemena' uzkrsnuti'
Njoni stupaš, i bezsmrtia
Na prestol podignuti
Sědnuv, svoje ime srećnije
Izmedju Žižke i Košćuška
Mećeš na věčni list.

I. Domorodne pěsne.

---

2. Hrvatima.

Na noge, na noge,
Hrvatski ljudi,
Kojim duh slobodan
Ugrěva grudi,
Na svetu ustanite
Obranu svi.

Hoće vam oholo
Da sgaze glave,
Otačbe i svake vas
Da liše slave,
Da tminam obstru vas
Sramotnimi.

Ko će toj podlosti
Da se povine?
Pustit da hrvatsko
Ime mu izgine?
Da rodom svlada mu
Tudjinski rod?

Hrvati u krvavim
Ležat' će grobjam,
I svim će slavjanskim
Majkam u utrobam

Sasvim usahnuti
Junački plod;

Pak tad, tad jedino
Tudjin će moći
Sred hrama pustoga
Zasědsti u moći
I jezik, zakon nam
Sbacit u pra'.

Jezik i zakoni
Naših dědova'?
To nam je svetinja
Starih věkova',
Ne sgazit ne da se
Svetinja ta.

Na puške i noževe,
Oružje kleto,
Mi Slavci mrzimo:
Nam pravo sveto,
Nam rěč, to prvo je
Oružje nam.

Samo ako zaludna
Padsti rěč bude,
Tad ćemo sklonit se
Na misli hude,
I rata užasni
Užeći plam.

Bog pravde i poběde
S nami će biti,

Ter će ustat odkupljen,
Ter neće žiti
Već Hrvat robskoga
Naroda rob. *)

Na noge, k dělama
Prioni svaki,
I žena slabahna,
I čověk jaki; . . .
Svet će sinovima
Biti naš grob.

Matere; oj matere,
Vi novim ljudma
K svobodi upaljujte
Ljubav u grudma,
Vi sloge i našinstva
Presveti plam.

Ko njega, o děvice,
Věrno ne goji
Jak zmiju uklonte ga
Od prsi' svoji'
Taj će bo nevěra
Da bude i vam.

O momci, uvěta
S strancem nemojte;

*) Ova sva pěsna směra na Madjare, koji za Meternjihova vrèmena, ugnjetavajući Slavjane, bili su i sami ugnjeteni od Němaca'. Njihova svoboda bila je gola sèna. Sada je pak sve propalo. Žàlimo ovaj suviše oholi, ali inače plemeniti i nesrećom posvećeni narod.

Jošt snos'te, al desnicam
Na nožma stojte,
Spravni ako bojnički
Zovne vas rog.

Starci, što dišete
Dihom poslědnjim,
Ta rěč nek umre Vam
Na ustam lednim:
*„Proklet izdaica,
Naroda svog!“*

---

3. Materi srbskoj. *)

Srbska mati, sina goj,
Mladjahnu mu duh opoj
Svakom krepostnom kakvoćom;
Dělaj danom, dělaj noćom;

---

*) Do sada, u ovim našim stranama, a i svud gotovo, pod imenom Srbá razuměvao se samo onaj dėl našega plemena, koji slědi iztočnu crkvu. Ta ubitočna misao poizčezla je osobito u poslědnjim dogodjajima, ter smo uvi'ěli da smo Srbi svi koji srbskim narěčiem govorimo, bili pak iztočne ili zapadne crkve, hristianske ili turske vėre. Kao što se narod razlikuje od naroda jedino po jeziku, tako se i pleme razlikuje od plemena jedino po narěčiu. Kao što mnogi narodi i mnoga plemena mogu izpovědati jednu věru, tako isto i jedan sam narod, jedno samo pleme, mogu se podėliti na više vėra', bez da to njihovu rodoslovnu jedinost razkidne. I Francuzi nijesu svi jedne vėre, pak su opet jedan narod; i Němci nijesu svi jedne vėre, pak su jedan narod i oni takodjer. I mi Srbi, neki smo iztočne crkve, neki zapadne, neki uniatske, a neki prešli smo na tursku

Sad je vrĕme kada srbstvu
Treba krepostnih sinova'
Da mu sreća se dosnuje:...
Da mu sreća se dosnuje.

Srbska mati, sina goj;
Duh junaštvom njem opoj;
Nek jošt dĕte konja vrši,
Pali pušku, sablju krši,
Da junačnost srbska stara
U srdcu mu ne omekša,
I dĕdinsku slavu shara;...
I dĕdinsku slavu shara.

Srbska mati, sina goj
Duh svobodom njem opoj;
Srbska ê svobod neocĕna,
Bí iz krvi izcrpljena;
I on svoju krv nek lije
Prie nego da nasilnik
Pod sramni ga jaram sbije;...
Pod sramni ga jaram sbije.

Srbska mati, sina goj;
Duh slavjanstvom njem' opoj;
Da u ledu pust ne čami
Dje se živi žegu plami;

---

vĕru; ništa manje svi smo Srbi, ter sastavljamo srbsko pleme, kojima god srbsko narĕčie jest narĕčie materinsko. Ima nas preko pet miliona' a živemo u Dalmacii, u Ercegovini, u Crnojgori, u nekim predĕlima gornje Albanie i Mačedonie, u Srbiji, u Slavoniji, i u južnoj Ungariji.

Ime Slavjana svakoga
Da mu bude milo i sveto
Kano ime brata svoga;...
    Kano ime brata svoga.

Srbska mati sina goj;
Duh naukom njem' opoj;
Da se izoštri miso tupa,
Da probije iz mraka glupa,
Ter na polju srbske umnosti
Pri světlilu slavskog sunca
Nikne věčni cvět mudrosti;...
    Nikne věčni cvèt mudrosti;

Srbska mati, sina goj:
Buduću mu slavu poj;
Jer junačnost i svoboda,
Mudrost prava i ljubav roda
Na visinu ga izvesti će
Dje pri novoj prošla slava
Ponizni mu prašak bit će;...
    Ponizni mu prašak bit će.

4· Kozak

posvećena mojemu najdražemu, od dětinstva, priatelju, Ivu Lazareviću, sada stanajućemu u Rusii. *)

Na konju hrlom
    Kopjem u desni
    Trči niz polje
    Kozak zlodesni:

*) Ova popěvka směra na rusko-francuzki rat godine 1812.

Dje god mu konjic
Kopitom stane
Tu vatra živa
Iz zemlje plane;

Dje god mu dopre
Kopje probije,
Ter dušu čověk
U krvi lije.

„O stoj, Kozače,
„Sa Spreje i Sene
„Kletće te ljuto
„Matere i žene;

„Kud god se slavsko
„Slovo ne kliče,
„Kozače, grozno
„Ime ti bit će.

Al za to ništa
Kozak ne haje,
No smrt još ljućim
Gnjevom zadaje.

Proklet je samo
Onaj od Boga
Ko mene hoće
Da liši moga;

Ko grob mog otca
Potlačno gazi,
I bludnim okom
Ženu mi pazi;

Ko van iz zibke
Děcu mi izvali,
I krov nad glavom
Mojom zapali.

Tako promišlja
Kozak zlodesni,
Ter bez milosti
Sěče i běsni.

Polje Smolensko
I Borodina;
I Bug i Němen
I Berezina

Nasuti stoje
Padšim stranima,
Prostrano grozno
Groblje nad svima.

S njeg' Kozak světu
I sad jošt prěti:
Ko me ovdě uztraži
Uvdě će i gnjeti.

II. Anakreonke.

Ove pěsne plod su najprve moje mladosti, kada čitajuči klasičnike dubrovačke po njinomu duhu i pisao sam. Neke biše sastavljene na italianskom, a neke na našem jeziku, italianske preveo sam, davajući jim slavjansku pomast, kako sam najbolje znao. Sve u obće težko da se dopadu ljubiteljima sadašnjega romantičizma; ali romantičizam pravi nije plod jugo-slavjanskoga duha. Mi pěvamo ljubav i rat; nu ljubav sjajnim uobraženjem iztočnih naroda', a rat muževnom krepčinom naroda' sěvernih. Nešto to razmišljenje, a nešto ono prirodno čustvo, kojim svaki spisatelj njeguje svoje prve sastavke, jer u njima često-krat leže mu sakrivene najdraže uspomene života, ne dadoše mi žertvovati ove moje, i još druge, kakve god bile pěsnice, nego jih eto u svět šiljem, s molbom na čitatelje, da oproste što nijesam važnijim umotvorima ovaj prostor ustupio.

1. Děvojčin poklon.

Onomadne děvojka mi dade
    Cvět čemina běli;
Danas kad je već uveho čemin
    Ružu mi udělí.

Oj děvojko, daj uživat meni
    Ujedno i ružice
I čemina cvětak; daj mi tvoje,
    O děvojko, lice.

---

2. Lubovna busia.

Zeleni se trava u vrtu zelena;
A po travi, potok stopljenog
    Srebra, teče vodica;
A nad travom i nad vodicom
    Pěva slavulj-ptičica.

Dodje moma, kano lěpir lagahni,
I vode se hladne napie,
    I legne sred travice,
I umilni stade slušajuć
    Glasak slavulj-ptičice.

U razbludi lěpa moma poklikne:
Meka li je trava zelena;
    Čarovna li pěsnica

Slavuljeva! grlu suhomu
Sladka li je vodica!

Na to od nekud nomče: mekše tvoje su
Grudi běle; tvoja ljubavi
Čarovnija rěčica;
Sladje sladje celov izpit je
S mednih tvojih ustnica'.

---

3. Prvi uzdah.

Vidio sam jednu
Nad zvězdom uglednu;
Jednoč ju vidio
Okom mojim, ali
Navěk upamtio.

Po licu joj živa
Rumen se proliva
Lěpše nego o zori
Kad nježahnim płamom
Bělo obzorje gori.

Žice od zlata njeni
Prami su svileni,
A oko je živa
Iskra iz sunca koja
U razbludi pliva.

Jak dugu šarenu
Po nebu povjenu,
Milo je viditi

Haljino okol' tankog
Těla joj se vìti.

Čověk nju motreći
Mora uzhitjen reći:
Ova iz rajskih četa'
Duh je koî, što šeće
Po tminama světa.

Oj! od kud god bila,
Rajska il světska vila,
Meni si od Boga
Poslana da budeš
Rajnik srdca moga.

---

4. Větriću.

Větriću, oj něžni
Lěta razbludniče,
Da mi je vozdušno
Imat tvoje bitje!

Slobodam po poljam
Nebesa' letěti;
Zvězdice gdě trepte
Na moj dah viděti;

Pisnuti nevidjen
Duh niz more gladko,
Ter ga čut' pod sobom
Nadimat se sladko;

Okol' vitih grana'
Igrat se u dubravi;
Žamoriti niježno
U cvètju, u travi;

Na krilama svojim
Nosit glasak ptice,
I ljubovni uzdah,
I miris ružice;

Gladeć njim, celivat
Mladoj momi lica,
Pak se u njena spuštat
Razbludan njedrica.

Oj vĕtriću, nježni
Ljeta ruzbludniče,
Daj mi za čas tvoje
To vozdušno bitje;

A ja posle tebi
Pozajmitću moga
Uma zrak, i možnost
Čustva ljubovnoga.

---

5. Veličina moje ljubavi.

O njoj mislit u razbludam
Očarane pameti;
Kadgod javom, kadgod zlatnom
U sanku ju vidĕti, . . .
Ta mi radost najveća je,
Radost najveća.

Nu da mi se s njom jošt jednoč
Samo jednoč sastati,
I uzhitom silne moje
Ljubavi joj kazati,
Ja te ljubim, dušo moja,
    Dušo moja, ljubim te!

Za rěč svaku, za najmanju
Rěč odziva njenoga
Ja od sladkog ovog doba
Moje prve mladosti
Godinu bi jednu dao,
    Jednu godinu.

A kad bi se s ustam mojim
Njena u ljubcu sklopila,
Ah sve mislim za sam jedan
Usta njenih poljubac
Sav moj život ja bi dao;
    Bi, sav život dao bi.

---

6. Dvie zatočnice.

Na prozoru cvěta
    Ružica rumena,
Vozduh je na okol'
    Pun mirisa njena.

Koî god ide momak
    Podložnom stazicom
Veli: nije lěpše
    Nad ovom ružicom.

Ali do nje jedno
Prokomoli lice,
Ter biaše dvie
Vidět tu ružice.

Počem drugu samo
Svak gledati stane,
Prva sklopì od bola
Listje, pak usa'ne.

---

7. U petak veliki.

Kroz oblake mutno sjaše dan u komu
Krstianin pobožni
Jaduje o grěhu židova' veljomu

U hram, Jezusovi gdě grobac stojaše,
Muklo je svak išo;
I ja podjoh, tamo i ona bijaše.

Ona je u crnu do grobca klečala;
Pri prsim je ruke
Sklopjene, a glavu nica je držala.

Oh u město crnog onoga oděla
Da je njoj prenježno
Pokrivala tělo haljinica běla.

Po stojanju njenom toli pobožnomu,
Po lěpoti koja
Sjaše onda tol sveto na licu njenomu.

Ja bio bih reko da je rajnik koga
Zapanjene spaze
Svete žene u grobu čelověko-boga.

---

8. Uvěrenje.

Zašto, o sladka moja,
Od doba nekoga
Ti se resiš preko
Običaja tvoga?

Zašto kad se naši
Pogledi sastanu
Obrazi ti živim
Rumenilom planu?

Zašto kad do uši'
Glas ti moj dospie
Po ustnicam laki
Osměh ti se vije?...

Ah ne, već me želja
Ljubavna ne vara,
I ti, sladka moja,
Goriš od mog' žara.

---

9. Ljubovni savět.

Je li kadgod bilo
Pogledati tebi

Lagahan i zlatan
Oblačak na nebi?

On prelestno sjaji,
Nu odma se razspe
Čim ga vĕtrić hladnim
Svojim duhom zaspe.

Oblačak je, dušo,
Prilika mladosti
Koju ljubav svojom
Obujmi sjajnosti.

Dakle i ti se spusti
Razblude u ljubovne,
I svu izpij čašu
Mladosti čarovne

Prĕ neg na nju hladni
Vĕtarac godina'
Puhne ti, i otruni
Cvĕt njenih milina'.

---

10. Prvi zaklad.

Ti mi podá ružu,
Cvĕt najlĕpši, to je
Sav do sada zaklad
Ljubavi mi tvoje.

Poda mi ju jučer
Mirisnu, rumenu;

A ona već danas
U ruci mi uvénu.

Vaj! zaklada takvog
Neću, zlo mi sluti;
Mila moja, meni
Pošlji neven žuti.

Ako lěp i nije
Neven věčno traje,
Kô što věčna želim
Ljubav tvoja da je.

II. Pismo.

Golubica běla
K meni doletila,
Pismo iz kljunka svoga
Na skut moj pustila.

Pismo list je zlata;
Taj list bez priměra;
Svako u njem slovce
Zrno je bisera.

Ona rukom svojom
Zrna je zvezala
U rěči kakve je
Ljubav njoj šaptala.

Ah, rudu bi zlata
Za list ostavio;

A pri ruci i světa
Krunu bi odbio.

---

12. Milki želećoj pěsnicu.

Čemu, Milko, tebi
Pěsna moja mala?
Ona se u jeku
Gubi tvojih hvala';

Kano ptici glasak
Nježnih iz prsica'
U romonu bujnom
Svirka' i guslica'.

Pěsna ti je, dušo,
Svaki stvor naravi;
Svaki tebe u divnom
Svom jeziku slavi.

Kada se prolětja
Mirisni uzdasi
Zvrcima igraju
Zlatnih tvojih vlasi',

Oni okol uha
Ljubovnom hitrosti
Pršeći ti šapću
Kraljico lěposti!

Ako u listnom lugu
Cvětnoj il' baštici

Ti se u tvojoj javiš
Vilinskoj prilici

Listje svo i cvětje
Smamljeno od ljubavi
Za tobom zašušti,
Kô da te pozdravi.

Spustiš li se lěti
U jezero bělo
Da razhladiš svoje
Bělje od kufa *) tělo?

Jezero tog časa
Zlatim svo zasjaji,
I u ružam buknu
Na okolo kraji.

A kad medju děve
U bělom odělu,
Osměkom na ustnam,
A věncem na čelu

Stupiš ti sva čarom
Ogrta miline,
Odma sav potamni
Blisk lěposti njine.

Kano sunce kad se
Popne na nebesa
Pred njim sva izčeznu
Světleća tělesa;

*) Labuda.

Ter on u bezkrajnoj
Nebeskoj pučini
Na prestolu ostane
Světilnik jedini.

Onda prama tebi
Veselo trepteći
Kan' u svom bi htio
Treptenju ti reči:

Ja sam u lěpoti
Prvi na nebesi',
Kano što najlěpša
Na zemlji ti jesi;

Ja vlastnik světlosti,
A ti si ljubavi;
Mi dvojica carstvo
Držimo naravi.

---

13. Vlasi.

Vlasi tanke i zlatne
Kô zrački sunčani
Ja na grudma nosjah,
Poklon obožani.

Nu vlasi kroz grudi
Do srdca podrěše,
Ter okol' njeg sviv se
Sasma s njim srastěše.

Sad ne mogu sladku
  Mrežu tu smaknuti,
  Van ako bi htio
  Srdce raztegnuti.

I tako il' sužanj
  Ostal njen u věke
  Il' od smrti moram
  Ja poginut preke.

---

14. Izvor mojih pěsana'.

Zlatna pčela leti
  Na lakim krilami
  Kamo pramalětje
  Mirisom ju mami.

I s cvětka na cvětak
  Skačuć sok jim pije,
  A sok pak u sladki
  Med obratjen lije.

Tak čarom primamljen
  I duh moj obleta
  Okol nje koja je
  Sladja od svakog cvěta;

Ter joj slast iz njedra
  Iz usta', iz oči'
  Srčeći, u pěsnam
  Ljubavi ju toči.

---

15. Děvica i ljubice.

Na travici prolětnoj
Uz busac ljubica'
Zamišljena blěnjahna
Ležaše děvica.

Dodje větrić, lagahno
Pirne u ljubice
I otetim mirisom
Děvi obaspe lice.

Pozrí ona žalostno
Na cvětje, pak reče:
Naše, o jadna ljubico,
Jednake su sreće.

Kano i ja ljubiš ti;
Moj je stid ko tvoj;
S stida ti obraz zemlju svedj
Gleda kô i moj.

Kada větrić dahne ti
Ti zatreptiš sva;
Tak mimo-me kad prodje on
Tak treptim i ja.

Mal' po malo miris tvoj
Větrić ti otima
Kô što otme pokoj on
Mojima mislima.

Čim te reči žalostne
Teku iz usta' momi

Větrić puhne pojače
Ter ljubice slomi;
Ona od zemlje odskočí,
I pozriv na cvětje
Vikne, ah! da l' će *ljubav mâ*
I men' da posěče?

---

16. Očima.

Oči, lěpe
Neba iskrice, uvěk sjale!
U radosti
Čistoj uvěk vi plivale!

Slike hude
Nikad pred vas ne stupile!
Izvan cvětja
Ništa drugo ne pazile!

Izvan cvětja
I sunašca veseloga,
I osměha,
I mladoga lica moga!

Nu jošt čije
Ako željno vi pozrile,
Nevěrne oči,
Sve u suzam izkipile!

---

17. Zaludno izkanje.

Isko sam ju gdě se sjaji
    Lèpost sto děvica',
Gdě kucaju mlada srdca
    Uz zvek zlatnih žica',
Nu najlěpšeg ja vidjoh
    Tamo njenog lica.

U baštici gděno cvětje
    Miris svoj izdiše,
Pokraj mora gdě večerni
    Větrić nježno diše
Isko sam ju, al ju moje
    Oči ne spaziše.

Gdè je nebo světlje, gdě su
    Miline naravi
Više sbrane duša moja
    Pohlepom ljubavi
Ćekala ju, al ni tamo
    Ona se ne javi.

Ja najposle u božiem
    Hramu, smislih, bitće,
Stan rajnika' doisto ona
    Nad-a-svim ljubit će,
Al' i tam je i tam njenih
    Stopá uvehlo cvîtje.

Ah! već gdè ću iskat posle
    Tolikog iskanja?...

Počinje se gasit nada
Dugog mog čekanja;
Žalostno mi srdce veli
Da me se ona uklanja.

Al' našo ju, il ne našo
Moram svud iskati;
Ona došla il ne došla
Ja ću ju čekati;
Jer je lakše umrět nego
Njoj se ne nadati.

18. Uzdahu.

Uzdahu žalostni, što mi iz prsi' izteče,
O k njoj podji koja
Od mane tol dugo stoji na daleče.

I na zujnim tvojim krilama joj tako
Mim uho prozuji
Da srdca, joj svaku stresaš žicu jako.

Za tvojim će zvekom ona možda doći;
Ter će iz ovih tmina'
Da opet mi sladki dan ljubavi izkoči.

19. Sliki.

Slike do divote
Ti si čisti odzrak
Drage mi lěpotę:

Sva je u tebi njena
Prelest, sva si njenim
Duhom oblivena.

Što te pazim više
Sve mislim da s moga
Srdca te snimiše.

Oj zlatom se sjala
Ruka vrstna, koja
Taku te izpisala!

Odkle je tvojima
Taj žar živi dala
Vilinskim očima?

Ili je u čistu
Světlost sunca svoju
Zamočila kistu?

Je l' rumenom lice
Obtočeno, il' je
Listak to ružice?

Zrim polotvorena
Na poznati osměh
Ustašca medena;

A s zvěžih ustnica
Sad će, mislim, živa
Poletit rěčica.

Sad ću iz mekih vlasi'
Mirisa ja čuti
Gdě dihaju dasi;

A njedra će běla
Dić se i padsti silom
Uzdisaja vrela. —

Počem eto tebe
Vaj imam, i sladko
Stiskujem uz sebe,

Zašto jošt; o mila
Sliko, dotle moja
Ne dolazi sila

Da životni s nebi
Otmem plam, ter život
Probudim u tebi.

---

20. Platno na prsima.

Oj běla platna tanašna
Na lěpim tvojim prsima!...
Odkle ti, Milko, reci mi,
Bělo to platno tanašno?
Il si zanj sama sukala
Čemina i krina lističe?
Il ti je vila uprela
Běle s nebesa oblake?
Il ti ga zora tankim je
Zracima svojim podkala?
Ako si sama sukala
Čemina i krina lističe,
Čemin i krin usahli ti,

I s tebe na tle odpali!
Ako je vila uprěla
Běle s nebesa oblake,
Pirnuo větrić s gorice,
Ter oblake ti razsuo!
Ako je zora svojim ga
Podkala tankim zracima,
Da Bog da žarko sunašce
U tvoje prsi uprlo,
Ter zraci zore izčezli,
A prsi lěpe sinule!

---

20. Cvětju.

Rasti cvětje, děvojčina
Požudo i slasti;
Što god brže što god lěpše
Ti możeš izrasti.

Listke ugladi i u žive
Šare jih umoči,
A mirisom njcžni skutac
Najsladjim obtoči.

Nestraši se, kad te odraslo
Budem odtrgnuti,
Da u tebi prekrasni će
Život uvehnuti:

Drag ljubavi bit-ćeš darak,
Ter će te Milčica

Svit' u kitu, i u svoja
Sakriti njedrica.

Tamo ljubav divnom moći
Sva od smrti brani;
Tamo věčnoj u svěžini
Teći će ti dani.

S B I R K A

onih rěči nalazećih se u 1. u 2. svezku ovoga lětopisa, koje su novo skovane, ili slabo u obće poznate dalmatinskoj mladeži.

Sa

kirilskom i latinskom azbukom.

Quae quidem res (*varietas alphabetorum*) quanto detrimento dedecorique sit, dum ejusdem linguae homines iisdem caracteribus ut deberent saltem in operibus praelio mandandis, nemo est qui non videat quique tanto incomodo ac malo tandem aliquando occurri vehementissime non exoptet.

F. Appendini.

Abeceda latinska. — *Azbuka kirilska.*

A	—	a	А	—	а
B	—	b	Б	—	б
C	—	c	Ц	—	ц
Ć	—	ć	Ћ	—	ћ
Č	—	č	Ч	—	ч
D	—	d	Д	—	д
Dj	—	dj	Ђ	—	ђ
E	—	e	Е	—	е
F	—	f	Ф	—	ф
G	—	g	Г	—	г
H	—	h	Х	—	х
I	—	i	И	—	и
J	—	j	Й	—	й
K	—	k	К	—	к
L	—	l	Л	—	л
M	—	m	М	—	м
N	—	n	Н	—	н
O	—	o	О	—	о
P	—	p	П	—	п
R	—	r	Р	—	р
S	—	s	С	—	с
Š	—	š	Ш	—	ш
T	—	t	Т	—	т
U	—	u	У	—	у
V	—	v	В	—	в
Z	—	z	З	—	з
Ž	—	ž	Ж	—	ж

B.

Baštnik, *possidente.*
Bešica, *difelluccio.*
Bezbědnost, *sicurezza.*
Bezplatežno, *gratuitamente.*
Bezprikladno, *senza confronto.*
Bezprimĕrno, *senza esempio.*
Bezpristrastno, *spassionatamente.*
Bezstrastni, a, o, *imparziale.*
Bezufanje, *disperazione.*
Bezvladie, *anarchia.*
Bědni, a, o, *misero.*
Běžimice, *alla sfuggita.*
Blagoglasnost, *eufonia.*
Blagostanje. *benessere.*
Blagovrĕmeno, *a tempo.*
Blisk, *lampo.*
Bližnjak, *vicino.*
Bogomilstvo, *credenza dei patareni.*
Bogoslov, *teologo.*
Bogoslovka, *teologa.*
Brězuljak, *collina.*
Brižljivo, *premurosamente.*
Brodovlje, *flotta.*
Brodovodja, *pilota.*
Budućnost, *l' avvenire.*
Bukvar, *alfabeto.*

C.

Cěl, i, *fine*, *scopo.*
Cilj, a, *scopo*, *bersaglio.*

Č.

Čamiti u gluposti, *languir nell' ignoranza.*
Čerta, tratto, *linea.*
Cin, *impiego*, *fatto.*
Činovnik, *impiegato.*
Čislo, *numero.*
Čistodušno, } *ingenuamente.*
Čistosrdačno, } *ingenuamente.*
Čitavi, a, o, *intero.*
Clanak, *articolo.*
Člen, *articolo (nel sensò gramaticale).*

Ć.

Ćudorednost, *moralità.*

D.

Danak, *tributo.*
Dati povod, *occasionare.*
Dateljni, *dativo.*
Dělanje. *azione.*
Dělovnost, *attività.*
Diviti se, *maravigliarsi.*
Divni, a, o, *maraviglioso.*
Dočim, *mentre che.*
Doizvoliti, *concedere, acconsentire.*
Domašaj, *portata.*

Dokaz, *prova.*
Dokazanje, *dimostrazione.*
Dokazati, *provare, dimostrare.*
Dopasti se, *piacere.*
Dopriněti, *contribuire.*
Drmati, *scuotere.*
Državoslovni, a, o, *politico.*
Drevni, a, o, *antico.*
Drevnoslovac, } *antiquario.*
Drevnoizpitatelj, }
Drum, *strada.*
Druževni, a, o, *sociale.*
Dvogubi, a, o, *duplice.*
Dvoumiti, *dubitare.*
Dvoznačajni, a, o, *di doppio significato.*

G.

Gibanje, *movimento, ondulazione.*
Gibati se, *muoversi, agitarsi.*
Glagol, *verbo.*
Glasnik, *organo.*
Glupost, *ignoranza.*
Gordost, *orgoglio.*
Gorostasan, a, o, *gigantesco.*
Gospodština, *signoria, feudo.*
Gost, *ospite.*
Gostoljubnost, *ospitalità.*
Gradivo, *materiale.*
Gradja, *edifizio.*
Gradjanstvo, *cittadinanza.*

H.

Hram, *tempio.*
Hrid, *roccia.*

I.

Imeniteljni, *nominativo.*
Italianština, *italianismo.*
Izjaviteljni, *indicativo (in senso gram).*
Izdržavati, *mantenere qualcuno.*
Izgled, *vista prospetto.*
Izkazanje, *manifestazione.*
Izključiteljan, *eslusivo.*
Izkustvo, *esperienza.*
Izlišni, a, o, *superfluo.*
Izložiti, *esporre.*
Izobraženi, a, o, *civilizzato.*
Izobraženost, *civilizzazione.*
Izostaviti, *omettere.*
Izpit, *esame.*
Izraz, } *espressione.*
Izražaj, }
Izručiti, *consegnare.*
Izuzetak, *eccezzione.*
Izvanredni, a, o, *straordinario.*
Izvanski, a, o, *esteriore.*
Izvěstiti, *informare.*
Izvěstni, a, o, *certo.*

Izvor, *fonte.*
Izvorni, a, o, *originale.*
Izvornost, *originalità.*
Izvršujuća vlast, *potere esecutivo.*

J.

Javni, a, o, *pubblico.*
Jedinstveni, a, o, *singolare unico.*
Jednobraznost, } *uniformità.*
Jednoličnost, }
Jednobražavati, *uniformare.*
Jednoplemeni, a, o, *di una schiatta.*
Jednostručni, a, o, *ciò che non è doppio.*
Jednovrěmeno, *nell' istesso tempo.*
Jednozvečni. a, o, *unisono.*
Jeziko-pověstno izpitivanje, *ricerche istoriche della linqua.*
Jezikoslovac, *filologo.*
Jezikoslovni, a, o, *filologico.*
Jug, *mezzogiorno.*
Južni, a, o, *meridionale.*

K.

Kakvoća, *qualità.*
Klisura, *rupe.*
Književnost, *letteratura.*
Kolebanje, *fluttuazione.*

Količina, } *quantità.*
Kolikoća, }
Konačno, *totalmente.*
Koračanje, *il procedere.*
Korak, krok, *passo.*
Korěnost, *etimologia.*
Kraljozastupnički, *vicereale.*
Kraljozastupnik, *viceré.*
Krasnorěčje, *eloquenza,*
Krug, *circolo.*

L.

Lanite, *quance.*
Laskati, *adulare.*
Latinopisac, *latinista.*
Latinština, *latinismo.*
Lěpotica, *donna bella.*
Lětopisac, *analista.*
Lik, *ritratto.*
Luka, *porto.*
Livnica, *fonderia.*
Lice, *persona.*
Log zemlje, *strato di terra.*
Lon, *seno.*

M.

Marljivost, *cura, premura.*
Mastilnica, *tintoria.*
Medjunarodni, a, o, *internazionale.*

Město-ime, *pronome.*
Mnogo-uvažajemi, a, o. *apprezzabile.*
Množni broj, *numero plurale.*
Možda, *forse.*
Mudrak, *saggio*, *filosofo.*
Mudroslovni, a, o, *filosofico.*
Munjavi, munjasti, a, o, *elettrico.*

N.

Načelnik, *superiore*, *capo.*
Načelo, *principio.*
Načertaj, *skizzo.*
Nadgledatelj, *proveditore.*
Nadmašnost, *maggior portata*, *superiorità.*
Nadutost, *gonfiaggine.*
Nadvladati. *soggiogare superare.*
Nadmet, *superposizione.*
Naklon, } *modo (nel senso gramaticale).*
Naklonĕnje, }
Nagon, *istinto.*
Nalikovati, *somigliare.*
Namĕra, *intenzione.*
Namĕravati, *aver intenzione.*
Napis, *iscrizione.*
Narĕčie, *dialetto.*
Narodnost, *nazionalità.*
Narodoljubie, *amor nazionale.*
Naselbina, *colonia.*
Nasilie, *violenza*, *tirannia.*

Natěčnik, *concorrnete, emulo.*
Naučebni, a, o, *scientifico.*
Navedeni, a, o, *riportato.*
Naviknuti, *avvezzarsi.*
Nazadak, *retrocessione.*
Nedoslědan, a, o, *inconseguente.*
Nadostatak, *insufficienza.*
Negodovanje, *scontento.*
Neizvěstni, a, o, *incerto.*
Neizgladim, a, o, *incancellabile.*
Neobhodimo, *inevitabilmente.*
Neodělimi, a, o, *inseparabile.*
Nesobstveni, a, o, *improprio.*
Neopozivajemi, a, o, *inapellabile.*
Neprovržimi, a, o, *inconfutabile.*
Neopreděljeni, a, o, *infinito (in gram.)*
Neugonetni, a, o, *inesplicabile, indovinabile.*
Nezavisnost, *indipendenza.*
Něžnost, *delicatezza.*
Nijednostranost, *neutralità.*
Novcoslovje, *numismatica.*
Nužda, *necessità.*
Nuždni, a, o, *necessario.*

O.

Obezsmrtiti, *immortulare.*
Obilnovati, *abbondare.*
Obistinjavati se, *verificarsi.*
Oblast, *autorità.*

Obnovitelj, *restauratore.*
Obnovljenje, *restaurazione.*
Obožatelj, *odoratore.*
Obratno, *in senso contrario.*
Obrazac, *forma.*
Obrazovati se, *formarsi.*
Obred, *ceremonia.*
Obrtnost, *attività, industria.*
Obstanak, *durata.*
Obučavanje, *istruzione.*
Oćutljiv, *sensitivo.*
Odanost, *annegazione.*
Oddvojenje, *separazione.*
Odlikovati se, *distinguersi.*
Odnošenje, *rapporto.*
Odobriti, *approvare.*
Odpravljati, *sbrigare.*
Odpremiti, *spedire.*
Odprto, *apertamente.*
Odsěk, *dipartimento.*
Odstraniti, *mettere da parte.*
Odufati, *disperare.*
Oduljenost, *protissità.*
Oduševljeni, a, o, *animato.*
Odvažnost, *coraggio.*
Ognjište, *focolare.*
Ogorčenje, *inasprimento.*
Ogromni, a, o, *grande.*
Okolnost, *circostanza.*
Okončanje, *terminazione.*

Okončati, *finire.*
Okretnost, *attività, raggiro.*
Opastnost, *pericolo.*
Oplemeniti, *nobilitare.*
Opojen, a, o, *imbevuto.*
Oprededěljenost, *definizione, precisione.*
Opunovlastiti, *dar pieno potere.*
Orudie, *istromento.*
Osěćati, *sentire.*
Oskuděvati, *mancare, esser mancante.*
Osnov, *base.*
Osnovost, *tessitura organismo.*
Osnutak, *piano.*
Osobitost, *particolarità.*
Ostrov, *isola.*
Osvojiteljski, a, o, *conquistatore.*
Otegnuti, a, o, *allungato.*
Otačbina, *patria.*
Označiti, *segnare.*

P.

Padež, *caso (in gramatica).*
Pečatak, *siggello.*
Pedalj, *palmo.*
Pěsmarica, *canzoniere.*
Pisarnica, *cancelleria.*
Pisateljstvo, *professione di scrittore.*
Pisme, ena, *lettera (dell' alfabeto.)*
Pitanje, *questione.*

Poběda, *vttioria.*
Pobědonosan, a, o, *vittorioso.*
Poboljšati, *migliorare.*
Pobornik, *campione.*
Podanik, *suddito.*
Podli, *a*, o, *vile.*
Podnarěčie, *sotto-dialetto*, *provincialismo.*
Podobni, a, o, *simile.*
Podozrivi, a, o, *sospettoso.*
Pogibel, *i pericolo.*
Pogrěška, *errore.*
Pohititi, *affrettarsi.*
Poimiti, *ricuperare.*
Poitalianiti, *tradurre in italiano. italianizzare.*
Pojaviti se, *manifestarsi.*
Pojav, *apparizione*, *fenonemo.*
Pokoriti, *sottomettere.*
Pokret, *movimento.*
Pokroviteljstvo, *protettorato.*
Pokušaj, *prova. tentativo.*
Pokvaren, a, o, *guastato.*
Polagateljni, *positivo (in gram.)*
Polatinjenje, *traduzione latina.*
Položaj, *posizione.*
Polučiti, *ottenere.*
Poludni, a, o, *meridionale.*
Poluglasnik, *semivocale.*
Poluostrov, *penisola.*
Ponjatie, *idea.*
Popečitelj, *ministro.*

Poročnost, *diffettosità.*
Porodbina, *famiglia.*
Porok. *diffetto.*
Porota, *il giurì.*
Posebnost, *individualità.*
Poslanik. *inviato.*
Poslědica, *conseguenza.*
Poslovica, *proverbio.*
Posrědnik, *mediatore.*
Posrědovati, *intervenire.*
Postići, *conseguire.*
Postiženje, *conseguimento.*
Postupno, *gradatamente.*
Postupnost, *gradazione.*
Posrbiti, *tradurre in serbo.*
Prvobitni, a, o, *primitivo.*
Poticaj, *impulso.*
Poveliteljni, *imperativo.*
Pověriti se, *affidarsi.*
Pověstnik, *istorico.*
Pověstnica, *istoria.*
Povlastica, *privilegio.*
Pozivateljni, *vocativo*, (*meglio* zvateljni).
Pozni, a, o, *posteriore.*
Pozorište, *teatro.*
Pozoristni, a, o, *teatrale.*
Požertvovanje, *sacrifizio.*
Pravac, *direzione.*
Pravilni, a, o, *regolare.*
Pravilo, *regola.*

Pravo, *diritto*, *jus.*
Pràvonaravni, a, o, *morale.*
Pravopis, *ortografia.*
Pravica, *giustizia.*
Pravosudni, a, o, *legale.*
Predavati, *insegnare.*
Predbrojnik, *abbonato.*
Predĕl, *parte di un paese.*
Predĕlnost, *spirito municipale.*
Predgradie, *sobborgo.*
Predložiti, *proporre.*
Predložka, *preposizione.*
Predslovje, *prefazione.*
Predsudak, *pregiudizio.*
Predmet, *oggetto.*
Preinačiti, *riformare*, *cambiare.*
Prepirka, *disputa*, prepiranje.
Prepona, *ostacolo.*
Preporodjenje, *rinascimento*, *risorgimento.*
Prevod, *traduzione.*
Prevoshodni, a, o, *superlativo.*
Prevrat, *rivoluzione.*
Preduzetje, } *intrapresa.*
Preduzetak, } *intrapresa.*
Predstaviti sebi, *imaginarsi.*
Predpostaviti, *supporre.*
Pribavljati, *acquistare.*
Pričastie, *participio.*
Pridržavati se, *attenersi.*
Prilagateljni, a, o, *aggettivo.*

Prilagoditi, *applicare.*
Prilagodjenje, *applicazione.*
Prinadležati, *appartenere.*
Priměstnost, *municipalismo, loalità.*
Prinuditi, *sforzare.*
Primněti, *rimarcare.*
Priobćiti, *communieare.*
Pripěvak, *episodio.*
Priroda, *natura.*
Prirodni, *naturale.*
Pripisati, *attribuire.*
Pristanište, *porto, luogo di ancoraggio.*
Pristranik, *partigiano.*
Pristrastie, *parzialità.*
Pritomnost, *presenza.*
Prividno, *apparentemente.*
Privrěmeni, *provisorio.*
Prizrenje, *riguardo.*
Priznati, *riconoscere..*
Probitačno, *vantaggioso.*
Proglas, *proclamazione.*
Progutati, *inghiottire.*
Prokrčiti drum, *aprire la strada.*
Proizvod, *prodotto.*
Promašiti, *non cogliere, passar oltre.*
Promisal, *providenza.*
Pronašastie, *scoperta.*
Propovědnik, *apostolo, predicatore.*
Proračuniti, *calcolare.*
Prosti, a, o, *semplice.*

Prostodušnost, *semplicità di animo.*
Prostoslovje, *prosa.*
Prošlost, *il passato.*
Prostor, *estensione.*
Prouzrokovati, *cagionare.*
Protislovje, *contradizione.*
Protolmačiti, *spiegare.*
Protresati, *agitare.*
Prozračni, a, o, *trasparente.*
Prvoroditelj, *progenitore.*
Prud, *vantaggio.*
Pučnost, *popolarismo.*
Pukovlastni, a, o, *democratico.*

R.

Račun, *conto*, *calcolo.*
Radinost, *industria.*
Ravnodušan, a, o, *imperturbaile.*
Ravnověsje, *equilibrio.*
Ratovati, *guerreggiare.*
Razdor, *scissione.*
Razdvajati, *dividere.*
Razmetnost, *sparpigliamento.*
Razmotriti, *considerare.*
Razni, a, o, *diverso.*
Raznobraznost, *diversità di forma.*
Raznopredmetni, a, o, *di diverso argomento.*
Raznozvečni, *di diverso suono.*
Razpitati, *esaminare.*

Razpra, *dissensione.*
Razpraviti se, *giudicarsi*, *conciliarsi in giudizio.*
Razpuditi, *squarciare.*
Razrěšaj algebлični, *soluzione algebrica.*
Razsud, *critica.*
Razsudni, a, o, *critico.*
Razvijanje, *svolgimento.*
Razvitak, *sviluppo.*
Revnost, *zelo.*
Roditeljni, *genitivo.*
Rodoslovni, a, o, *genealogico.*
Ruda, *miniera.*
Rukopis, *manoscritto.*
Rukovodìti, *condurre.*

S.

Sabor, *congresso*, *dieta.*
Sačinitelj, *compositore.*
Sajuznički, a, o, *alleato.*
Samoglasnik, *vocale.*
Samokupstvo, *monopolio.*
Samostalno ime, *nome sostantivo.*
Samostalnost, *assolutezza*, *indipendenza.*
Sanjar, *visionario.*
Sastavak, *componimento.*
Satočništvo, *rivalità.*
Savez, *lega*, *alleanza.*
Savršenost, } *perfezzione.*
Savršenstvo, }

Sebarski, a, o, *plebeo.*
Sbirka, *raccolta.*
Sbrisati, *cancellare.*
Sbiti se, *accadere.*
Sebičnost, *egoismo.*
Sěmenište, *seminario.*
Shodnost, *opportunità.*
Skazateljni, *abblativo.*
Sklanjanje, } *declinazione.*
Skloněnje, }
Sklanjati, *declinare.*
Sklonište, *luogo di ricovero.*
Sklonost, *inclinazione.*
Skloniteljan, *pieghevole.*
Skopčati, *congiungere, affibiare.*
Skorašnji, a, e, *moderno, fresco, recente.*
Sitnički račun, *calcolo differenziale.*
Slavjanština, *slavismo.*
Slavjanstvenost, *slavicismo.*
Slědovatelj, *seguace.*
Slědovateljno, *per conseguenza.*
Slog, (meglio) spis, *stile.*
Slovesnost, *bella letteratura.*
Slovnica, *gramatica.*
Slovnični, *gramaticale.*
Slučaj, *caso, combinazione.*
Smalaksati, *indebolire.*
Smatrati, *considerare.*
Směrati, *prendere di mira, tendere.*
Smisal, *senso.*

Snošenje, *relazione.*
Soglasje, *armonia*, *accordo.*
Soglasnik, *consonante.*
Sorevnivost, *rivalità.*
Spisatelj, *scrittore.*
Spisateljstvo, *professione di scrittore.*
Spletka, *intrigo.*
Spojiti, *fondere.*
Spojka, *congiunzione.*
Spoljašnji, a, e, *esteriore.*
Spomenik, *monumento.*
Sporazuměti se, *intendersi.*
Sposoban, a, o, *capace*, *abile.*
Spravedljiv, *giusto.*
Sprezanje, *conjugazione.*
Sprezati, *conjugare.*
Sprovoditi, *accompagnare.*
Sravniteljni, *comparativo.*
Sravniti, *comparare.*
Srědište, } *centro.*
Srědocilj, } *centro.*
Srědozemni, a, o, *continentale.*
Sredstvo, *mezzo.*
Srodstvo, *affinità.*
Srbstvenost, *serbismo.*
Srda, *furia.*
Staklo, *vetro.*
Stalnost, *costanza.*
Starožitnost, *antichità.*
Staza, *strada.*

Stěcište, *luogo di concorso.*
Stěg, *bandiera.*
Stih, *verso.*
Stihotvornica, *poetessa.*
Stihotvorstvo, *poesia.*
Stoljetie, *secolo.*
Stolište, *città capitale.*
Stranka, *partito.*
Stranica, *pagina.*
Strogi, a, o, *rigoroso, severo.*
Struka, *ramo di scienzo.*
Struna, *corda.*
Stvarno, a, o, *materiale.*
Stupanj, *grado, scalino.*
Sudbina, *destino.*
Suvremenik, *coetaneo.*
Sveslavjanski, a, o, *panslavo.*
Svekopni obsěd, *assedio continentale.*
Svestrani a, o, *ognilatere.*
Sveštenik, *sacerdote.*
Svezka, *fascicolo.*
Svod, *arcata volta.*
Svojeljubnost, *amor proprio.*
Svojstvo, *qualità.*

T.

Tajna, *segreto.*
Tajnik, *secretario.*
Tankoumnost, *sagacità.*
Tečaj, *corso.*

Tečnozt, *fluidezza.*
Tegoba, *aggravio*, *difficoltà.*
Težiti, *tendere.*
Težnja, *tendenza.*
Tědan, *settimana.*
Tkalnica, *tesseria.*
Točka, *punto.*
Točnost, *esatezza*, *precisione.*
Tovarište, *scalo.*
Trag, *traccia.*
Trajati, *durare.*
Trpělost, *tolleranza.*

U.

Učenost, *istruzione.*
Učestvovati, *prendere parte.*
Udesiti, *combinare*, *adattare.*
Udesni, a, o, *fatale.*
Udělotvorenje, *realizzamento.*
Udiviteljan, *mirabile.*
Udomaćiti se, *affamigliarsi.*
Ugladjen, a, o, *levigato*, *polito*, *forbito.*
Ugovor, *trattato.*
Ukletba, *imprecazione.*
Ukup, skup, *massa.*
Ukupnost, *totalità.*
Ukus, *gusto.*
Ulomak, *sqarcio.*
Uměrenost, *moderazione.*

Umišljenje, *imaginazione.*
Unaprediti, *far progredire.*
Unužden, a, o, *necessitato.*
Uobičajen a, o, *messo in uso.*
Upečatljenje, *impressione.*
Upletati, *intessere, intricare.*
Upliv, *influenza.*
Upotrebljavati, *far uso.*
Uprkost, *ad onta.*
Uprava, *direzzione.*
Usavršivanje, *perfezzionamente.*
Uslovje, *condizione.*
Uslovno, *condizionale.*
Usluga, *servizio.*
Usrědociljiti, *centralizzare.*
Ustrojiti, *organizzare.*
Ustručavati se, *astenersi.*
Ustupìti, *cedere.*
Uticaj, *influenza.*
Utícati, *influire.*
Utvaranje, *affettazione.*
Uvaženje, *considerazione.*
Uvažiti, *apprezzare, approvare.*
Uvěnčati, *coronare.*
Uvětnički, a, o, *feodale.*
Uvrstiti, *mettere nel numero, nel rango.*
Uzajamnost, *reciprocità.*
Uzdrhtati, *cominciare a tremar tutto.*
Uzetje, *presa.*
Uzhitjenje, *entusiasmo.*

Uzklik, *grido.*
Uzpěh, *successo, riuscita.*
Užasni, a, o, *orrido.*
Užestočiti, *incalorire.*

V.

Važan, a, o, *importante.*
Vanski, a, o, *esteriore.*
Velikodušnost, *manjanimità.*
Věćnik, *senatore.*
Věroizpověd, *religione.*
Věroizpovědni, *religioso.*
Věrojatno, *probabilmente.*
Věrozakonski, a, o, *religioso.*
Věstnik, *nunzio.*
Vihar, *tempesta.*
Viniteljni, *accusativo.*
Vior, *turbine.*
Višnji, a, o, *sublime.*
Visočina, } *altezza.*
Visokost, }
Vlada, *governo.*
Vlastoljubac, *l'ambizioso.*
Vodja, *condottiere.*
Vodovodja, bolje vodovodnik, *acquidotto.*
Vojna, *guerra.*
Vopros, *questione.*
Vospitatelj, *educatore.*

Z.

Zabuniti. *confondere.*
Zagranak; *ramoscello.*
Zahtěvati, *pretendere.*
Zaime, *pronòmo.*
Zajaziti, *ingorgare.*
Zakasniti, *tardare.*
Zaključiti, *conchiudere.*
Zakonodavac, *legislatore.*
Zakonodavna vlast, *poter legislativo.*
Zakonoslovje, *scienza della legislazione.*
Zakonoslovni, a, o, *legale.*
Zanimljiv, a, o, *piacevole, interessante.*
Zakonik, *codice.*
Zapanjen, a, o, *attonito.*
Zasluga, *merito.*
Zaslužiti, *meritare.*
Zastava, *bandiera.*
Zastupatelj, zastupnik, *rappresentante.*
Zavěra, *fede data.*
Zavladanje, *conquista.*
Zauzeti, *occupare.*
Zauzeti se, *impegnarsi, darsi cura.*
Zemljodělie, *agricoltura.*
Zemljište, *territorio.*
Zid, *muro.*
Značaj, *carattere.*
Značajni, a, o, *caratteristico, significante.*
Znatni, a, o, *notorio, considerevole.*
Zvaničnih, *impiegato.*

Ž.

Žiti, *vivere.*
Žitije, *vita.*
Živali, *elemento.*
Živopisac, *pittore dell' umano.*
Životnost, *vitalità.*
Životopis, *biografia.*

BESĚDICA

o prazdniku svetoga Save.

Od

Petra Marinovića Dubrovčanina,

učitelja u Srbii.

Izmedju onih prazdnika', koje srbin narodnim oduševljenjem slavi, prazdnik svetoga Save zauzimlje prvo město. Prazdnik je ovo srbskoga izobraženja, dan u koji se oltar umnosti věncima kiti, i sveti plamen na njemu goreći a srbsku zemlju obasjavajući podtaknuje. Dostojno je zajsta, da dan ovaj nosi označeno na svojem čelu ime jednoga svetca, i kraljevskoga sina ove domovine, čim svet i narodan nama biva. Ja vas srdačno pozdravljam, o blagorodni revnitelji prosvěte, koji ste se ovdě sakupili, da prisutstvom svojim prinesete k svečanosti ovoga sastanka, i vas pozdravljam, o ljubezni mladci, na kojim se osnivaju sada sve naše nadežde a docnije će se osloniti sreća domovine; sve vas ukupno ja pozdravljam i pozivam, da udostojite vašega saslušanja besědicu moju, u kojoj ću vam na kratko govoriti o važnosti izobraženja u državnom obziru. Dao Bog da rěči, koje ja crpim iz mojega rodoljubja, budu dosta silne, ter se kosnu rodoljubivoga vašega srdca, i prve utvrde u daljem podpomaganju izobraženja u domovini našoj, a druge u revnijem razvianju svojega sobstvenoga izobraženja. —

Država je jedno pravo organično tělo; tělu organičnomu da se dviže treba duša, a duša državi jest izobraženje: dakle država bez izobraženja jest ono, što je tělo bez duše. Ova istina ne trebuje dokazivanja, počem je pověstnicom dokazana. Pogledajmo na narode prošlih věkova', pak ćemo viditi da su oni

samo održali duže vrěmena svoju važnost u světu, koji su izobraženiji bili; a narodi neizobraženi, i ako su blistali svojom tělesnom silom, padoše vrlo brzo, pod istom silom svojom satirući se. Biše i nestaše. Tako je kraljevstvo egiptsko duže trajalo i od asirjanskoga i od asirskoga carstva ujedno, jer je od njih prosvěćenije bilo; grci, premda malobrojni a na mnoge državice raztrgnuti, odmetli su slavodobitno od svojih granica' oružje najsilnijega naroda, što je onda svět ugrožavao, oružje persianaca'; a to se ima jedinstveno pripisati slědstvama nadmašnijega njinoga izobraženja; rimljani sredstvom onih kreposti', koje izobraženje daje, pokoriše sav svět. Ali ova istina može se najjasnije uviditi u sadašnje doba. Turci počem su osvojili veliki děl Azie, i bili prě trista godina' najsilniji narod u evropi, sad su u ovoj istoj evropi narod najslabši; a iz kojega uzroka? iz toga, što su prenebregli izobraženje. Posle ovakvih dokazateljstva' ne treba druge tražiti, da bi se uvěrili o važnosti izobraženja u državnom odnošenju; najjasnije iz njih vidi se da sila, sreća, i stalnost državna stoji u ravnověsju sa državnom prosvětom.

Svaki čověk može lasno dokučiti uzroke toga ravnověsja. Sila telesna pokorava carstva, ali samo umna i duševna održava jih. Što sablja otme, to utvrdi i obezbědi sama mudrost i dobrodětelj; bez ovih sve na skoro pada; plod sablje bio je uvěk smrt; život je pak plod mudrosti.

Iz važnosti izobraženja iztiče važnost izobrazitelja, sirěč onih světlih muževa', koji počnu prvi sějati

zlatno sěme nauke i dobrodětelji na zemljištu jednoga naroda. Takovi muževi najveći su utemeljitelji domovine svoje, najzaslužniji su dobročinci svojega naroda, dostojni su, da jim se ime pripověda od roditelja sinovima i tako da se od naraštaja do naraštaja večito održava, da se zapiše zlatnim slovama na zidim hramova, na javnim spomenicima, u narodnoj pověstnici, kako bi jih potomci pri svakom koraku, u svakom času imali u očima i u pameti. Toga visokoga počitanja, te věčite harnosti narodne dostojno je ime svetoga Save, prvoga prosvětitelja srbalja'. Do njegovih vrěmena' naš je narod samo tělesno živio; snagu je cěnio za najveću slavu; ali svom snagom i slavom svojom jedva je uspio pod Nemanjom, da se nešto organizira, i jedno kraljevstvo osnuje. Nu što je sila osnovala, sila nije mogla održati. Sinovi Nemanje zavade se, i kraljevstvo od otca jim ostavljeno dovedu do propasti. Lukavstvo inostranaca' polzujući se něvěštinom i strastima njihovim sve jih većma na medjusobno uništenje natěrivaše. Tada se pokaže jedan učen i dobroděteljan čověk, kraljevski sin takodjer i brat njihov, Sava sveti, ter blagorazumjem svojim prekine razpru medju braćom postojeću, i domovinu spasi. Spasi ju i po drugi put, kada ublaži madjarskoga kralja zavidećega podižućoj se srbskoj sili, i od nepriatelja učini ga Srbima priatelja. Toj domovini dva puta spašenoj on metne temelj buduće sreće, zavodeći u istoj učilišta i crkvu uredjujući. Eto što je u stanju učiniti jedan sam učen čověk kada ima sredstva' u ruci, a narod ga njegov sluša. Ljudi koji su se po-

sle svetoga Save brinuli o narodnomu prosvěćenju, dělo su njegovo nastavili, ter slavan spomen zaslužuju. Ali ondašnja obstojateljstva nijesu prosvěti dozvoljavala veliki razvitak, i s toga je Nemanjino kraljevstvo palo. Da su kraljevi i carevi naši imali okolo sebe više prosvěćenih ljudi', oni bi věštije bili uredili svoju državu, i věštiju vodeći politiku održali svoj narod u cělosti. Ali poročni državni osnov, mala věština u vladanju nutrašnjem i spoljašnjem, oskudost učenih ljudi'; nad tim strasti velikaša', hitrost inostranih obližnjih naroda' i napadenje tursko, eto uzroka', o braćo, iz kojih je proizteklo razrušenje Dušanove carevine. Naša plemena jošt od prě razdvojena tada se sasvim jedna od drugih otudje: dalmatinac nije već poznao graničara za brata svojega, ni ercegovac crnogorca, ni bošnjak slavonca, ni banaćanin srbianca. Ove nesretne grane našega naroda izgubivši svaku samosvěst o narodnosti svojoj, nijesu znale da jedna krv u njima teče, nijesu uvidjale da je jedan njihov jezik, da su jim jedni običaji, jedni praděđovi, jedna pověstnica, i da zemlja koja leži izmedju Timoka, Mačedonie, Jadranskoga mora, Hrvatske, Drave i Dunava jest zemlja, u kojoj jednokrvna braća obitava, jest domovina srbska. Eto u kakvu je bezdnu glupost bacila naš narod! veća čast istoga ostade u tom stanju gotovo četiri stolětia. Po iztečenju ovih zvězda karagiorgeva rukom sudbe izvedena pokaže se na zrěniku srbskom, ter ova mala čast Nemanjićeve domovine, u kojoj mi živimo, pouzdigne se iz groba, i barjak slobode razvie. Mišica' je imala, ali nije umova'. Promisal bo-

žia bijaše već i ove prepravila, ter jih pošlje. Kada su se pradědovi naši izselili u tudje carstvo za izběći nesnosni jaram turski, ko bi onda bio reko, da će to biti u buduće polezno i spasonosno onoj istoj domovini, koju su onda ostavljali? a to se je upravo dogodilo. Kako se je pročuo glas rata za srbsku nezavisnost, braća naša učenija potrče svud izokola k nama, da temelj uzkrsnujućoj domovini utvrde. Što je za ovo pol stolětia uradjeno pomoću njihovom, to sami vidimo. Mi imamo ustav, državne, vojene, i crkvene zakone; imamo učilišta' velikih, srednjih, i malih, po varošima, po varošicam, po selama; novina', knjiga', čitavu književnost imamo; naš narod jošt nikada nije bio u ovakovom stanju.

Ali pri tom nemislite, draga braćo, da smo mi postigli znatan stepen izobraženja: ovo je kod nas jošt u začetku; izobraženje naše prama izobraženju evropejskomu jest sitna zvězdica prama žarkomu suncu. Kod nas je mnogo koješta zavedeno, ali ništa usavršeno nije; sěme je bačeno, nu stoprva počinje nicati; a da doiznikne i sazri, treba mu vrěmena'. treba mu věštoga i neprestanoga njegovanja', treba mu sunca i vozduha prostranijega. Pak ni samo sěme nije jošt sve bačeno. Medju našim prosvětnim zavodima ima jošt praznoća' koje popuniti valja. Najveća, najosětljivija praznoća jest sovršena neobrazovanost ženskoga pola. Naš gradjanin, naš trgovac, naš rukodělac, naš seljak znadu čitati; a ne samo obične gradjanke naše, no češće puta' i žene viših činovnika' to jošt neznadu. Gradja je izobraženja naše-

ga bez temelja, jer temelj svenarodnomu izobraženju jest izobraženje žensko. Ako hoćete da mati sitnomu svojemu dětetu ulije u dušu domorodno i sva u obšte dobroděteljna čuvstva, ako hoćete da ona to děte věšto upravlja, da njegove poročnosti uvidi i utamani, da njegov um razvie kako treba, jednom rěči, da ga čověkom učini, a vi, braćo moja, izobrazite mater. Neobrazovanost ženskoga pola, to je jedna sramota koju vi nemate duže trpiti medju sobom. Slědite priměr gospodara zemlje ove, koji svojoj ženskoj děci daje, kako god bi i mužkoj, podpuno izobraženje: slědite priměr Beograda, Kragujevca i Milanovca, gradjani kojih već utemeljiše ženska učilišta. Utemeljenjem istih nastaje nova epoka u pověstnici srbskoga izobraženja, gdě će imena rečenih varoša' i podticatelja' toga važnoga děla biti dično opominjana. Blagorodni Užičani, bi li se vi pustili preteći i zastiditi od drugih? što mogoše učiniti manje obštine, zašto vaša ne bi mogla? dobrom i krěpkom voljom može se sve. Ne žalite troška; trošak taj roditi će vam srećnîm plodom: novac koji se polaže na oltar izobraženja jest blagoslovjen novac. — Ali ja sam reko više nego i treba za pobuditi vaše prosvětoljubivo domorodno srce. Ja se nadam da će prazdnik svetoga Save u godini 1848 ostaviti jedan lěpi, vas dostojni spomen u Užici, črez ustanovljenje jednoga ženskoga učilišta. Sbog toga sav će vas srbski narod dično pozdraviti, a Sava sveti blagoslovitće vas s neba. Amin.

Duh od stepe.

Od Bogdana Zaleskoga.

(S poljskoga XII.)

Vietar stepe, duša boža, —
Povietrena moja loža,
Uznešena na svoj osi
K drugoj strani vid mi nosi.
Vidim blagi kraj preliepi,
Zelenilom se pretvora, —
Gore, luge i tri mora,
A ljubljeni narod kriepi
Na cvieću se zračan roji.
Oh pra-pra-pra- oci moji!
Šibko zlata — oh ta sama —
Presadjeni hrek Adama
Pod šatorim Abrahama!!...
Boži duh ti žive u slovu:
Hljeb božije s Boga zovu!
S Boga jesu bogatiri
S Boga ide kvar i plata.
Na uboga na bogata:
Otca k dieci svoj skloniva,
Prem da griešno griešno vêle
Izmoljuje prosto tele
Te on sve im dozvoljiva,
Nit u znoju nit u boju,

A slobodni a jednaci
Oni leže u pokoju.
U koga im stoje vlasti?
Oh kraljuju im djevice
Razljubljene krasotice!
Kratki razum — duge vlasi
Gledaj, gledaj pred Tatrama.
Narod slavi kćer Krakusa,
Gledaj, gledaj, za Tatrama
S českom braćom je Libusa,
Pred kraljevi' red guslara'
A za očim, za piesnama
S pokućenim puk glavama,
Zašto naglo iznenada
Sva se zemlja blиešti sada?
Nut Poljaci i Drevljani,
Raznog imena slavljani
Tàrče slavit svetilišta,
Bieže z sela' i z gradišta'...
Gledaj tamo kitne chore
Kako slaze s Lisje gore,
I na Rieci piesnu viju!
Glašnje šire, piesna zveči,
Čiju slavu glasi, čiju?
„Oj Perunu čast i hvala
„Sveti oganj za kupala“
Kako dugi Bog, — sve dolom
Kolo vije se za kolom,
Puk plesanjem Boga časti,
Krasotice s viencem cvita,

U zlatu se promičuju,
A sva mladost smiela, vita
Od napasti do napasti
Prek ognjišta preskakuju,
I u stepu vietar zganja
Buku smieh i cielovanja: . . .
A s ponora duh Vojtjeha
Sveti majstor, s pod svitanja
Svojoj djeci se nasmieha.
Pustoš malo s' utišuje,
Čeljad kupi se do sriedka,
Guslar guskar ustupuje,
Bradatoga vidim predka,
Lica mila i živahna,
K nebu svraća gusle i oči
Čuj molitve zveka skladna!
„Lado, Lado o Kupalo, *)
Da b' u dobro sve nam palo!
Bože, svaki Bog na nebi
Kano k duzi, gleda k tebi.
„Da nam milo Bozi dragi

*) Tako pripieva narod u Ukrajni na obredni Subotek, ili kako se na miestu kaže, na svetac kupala to jest u vidjiliu S. Ivana Kàrstitelja. Lado se je zvao kod Slaviana' poganskie' božić liepote, sudeći po etimologii z izraza lad ladni, i. t. d. Perun, božić gromovladni, Svetovid (Sveti Vojtieh) sunce, božić pokoja, Radegost, božić gostoljubnosti; Tur, boja; Djevana božica poljodielstva, vegetacie; Morana, smàrti i. t. d. U svemu su predanja o mitologii slavjanskoj, tamna i zamućena. (Lada je boginja ljepote i ljubavi.)

Dadu ljetos pokoj blagi
Mater plodnu, ćer ljubljivu
Mliečno stado, žitnu njivu.
„Da nam miesta i starosta
Sjaju s ljubve Radagosta
Da nas Djevna brani i cieni
Da smo sriećni kô pošteni.
„Lado, Lado o Kupalo,
Da b' u dobro sve nam palo,
Molimo se bože tebi,
Moli za nas boge u nebi'.
„Nek nam Perun da prigodu
I Svetovid slogu rodu
Nek nas mora čuva šteta'
Otcim našim pridà lieta'.
„Sam Tur neknam stoj' na grani'
Od lupeža' strašnieh brani,
Od Litvina', Bojemaca'
Od tudjina', svieh niemaca'.
„Molimo se, Bože, tebi,
Moli za nas Boge u nebi'.
Lado, Lado o Kupalo,
Da b' u dobro sve nam palo!“
Za guslarom gàrmi buka
Nad okolniem vodam huka:
„Lado, Lado o Kupalo,
Da b' u bobro sve nam palo!“
A s ponora duh Vojtjeha
Svojoj djeci se nasmieha. —

Zora s mora nebo krasi,
    Šta mučeći stoje naši?
    Vietar, jek li bije uho?
    Sveta Rieka se preloma,
    Bog Bozima šapće gluho,
    Glašnje, glašnje – Roma Roma
    A što s neba glas odvraća?
    Naglo glas u gàrm s' obraća:
    „Hura! Hura! gon'te konje
    Do Panonje do Panonje“.
Kao klisura vodja sprieda
    Veleliepno jezdi, gleda,
    Kriče s pàrsih: mir il vojna?
    „Mir, mir“ viče mu spokojna
    Čeljad idué s lieva s prava.
    Ali tàrči guslar k sriedku
    Svaka žila mu kàrvava
    Oho! bies je u môm predku.
    Zvečna pukne s gusle struna
    Glasno klikne: „Za Peruna!
    Sam Tur jezdi, štujte Tura
    Bozi hoće: tko da brani?“
    A već hura! hura! hura!
    Lete za njim Podoljani.
Kao potoci od ulieva
    Briezi Dnjepra s desna s lieva
    S desna s lieva Visle briežci:
    Pobratimi Vilci Svevci,
    Svak se diže da napane
    Na Germane Alemane.

I k njekomu od tieh miesta
Vojevoda' jur dvanaesta
Skaču s bukom, s svečanosti
„Roma, Roma, idu gosti.
Tko da skaže i odkrije
Ma i zračić z slov' božije'?

Kleveteticima Rusije 1831.

Od Puškina.

(S ruskoga.)

Šta bučite pučki govorači?
Šta li kletvam prietite Rusiji?
Šta vas muti? bune se Poljaci? —
Man'te se! to 'e svadja med sobom Slavjana',
Domaća i stara sudbini poznana,
To j' upitaj kojeg, ne riešite vi.

Jur odavna medju sobom
Plemena se ta inade,
I neriedko jur pod borbom
Njina i naša strana pade . . .
Tko će ostat u neravnom sporu?
Vierni Rusian il oholi Poljak?
Slavske rieke teć će k ruskom moru?
Tol' ć' osušit? eto vam upitak!

Man'te se nas; vi bo niste
Štili kàrvne ove liste,

Vam neznata, vam je tudja
Medjurodna ova svadja;
Za vas muči Krem i Praga,
A nehote zabavlja vas
Bezufanog boja odvaga
Te màrzite vi svi na nas . . .

Zašta? zašta? recite! za to li
Što u plamih, na svaljenoj Moskvi
Mi nehtiesmo dat se nagloj volji
Onog pod kiem dàrhtali ste vi svi?
Il u ponor za to, što svalismo
Taj preteški božić nad carstvama,
I slobodu i čast odkupismo
Našom kàrvi Evropi i vama?

Vi ste strašni u riečima; kažite se u dieli'!
Il već stari spokojeni junak u postelji
Neima sile, da zahvati Izmaljski svoj šiljak?
Il je Ruskog veće cara bezsileno slovo?
Il je nama po Evropi vojevati novo?
Il odvikne od pobiede rusiski gdje vojak?
Il nas malo? Od Perme ili do Tavride
Ol Finskijeh studen-hridi' žarke do Kolhide,
Stresenoga oda Kremlja
Do Kitaja nekretjena
Tvàrdiem gvoždjem zabliešlena
Neće ustat Ruska zemlja?

Tak, pošljite govoreći, nama
Te ljutite vaše sve sinove

Jest im miesta ruskim na poljama
Uz netudje tude im grobove

Piesma Kozačke.

Od J. P. Beranger-a.

(S francuzkog.)

Hoj moj ždriebče, ljubimče Kozaka
Leti zvekom trublje od sievera!
Spravna k boju, na jurišu jaka
Nos'me, nos'me i daj smàrti pera!
Ni'e ti sedlo, ni'e ti uzda s zlata!
Moja slava to t' je sama plata.
Hàrži, vierni ždriebče, ponosito
Care, puke, sve zbij pod kopito.

Mìr bieženći meni te predade,
Već obrana' star-Evropa nema!
Hajd da blaga žedja mi s' nakrade
Da počinem gdje s divota sprema,
Vrat se piti na tu *Senu* živu
Gdje jur dvaš si oprô kàrvnu grivu
Hàrži vierni ždriebče ponosito
Care, puke, sve zbij pod kopito.

Od nevoljnich kada podanika'
Kralj, pop, plemić u grad zaćerati
„Dodj'te na nas, kraljujte“ zavika
„Budmo kmeti ma sljedimo klati“

Zgrabih koplje i prid njim će svi ti
Žezle, kàrste njihne pokoriti
Hàrži vierni ždriebče ponosito
Care, puke, sve zbij pod kopito.

Gle golema nakaz s žar-očima
Na naš tabor, vičući, napada:
Moje carstvo iznova se prima“
A siekirom kaže put zapada,
Hunskog kralja to je siena sveta,
Sin Atilin, tog ja slušam svieta
Hàrži vierni ždriebče ponosito
Care, puke, sve zbij pod kopito.

Sva ta sjajnost kôm se Europa hvali
Sve to znanje što je pomoć neće,
Sve će zginut u tieh prašnieh vali'
Što pod mnom ti kopito razmeće!
Hajde, spleši noviem tàrkom svudi
Càrkve, dvore, zakone i ćudi
Hàrži vierni ždriebče ponosito
Care, puke, sve zbij pod kopito.

Pospiešimo se 1831.

Od Berenger-a.

(S Francuskoga.)

Da sam zrieli junak pravi
Na kataoski sviet bi obijo,
Zasukô bi svoj bàrk plavi,
Sjajni mundir bi obukô,
Mač u rukah, svud bi s' tukô;
Hajd konjicu, k Poljskoj leti,
S smàrti narod hajd' oteti.
Lienovoljam sviem na sram,
Pospiešmo se, čast je tam.

Da sam mladić ljepoticu,
Znam da b' imô za ljubovcu;
„Skoč' na sapi mom konjicu
O djevojko, izgled beri
Od hrabrenieh poljskieh ćeri',
Sve razprodaj skupe urese
Kroji s platna kàrpu, veze
Da im rane umotam
Pospiešmo se, čast je tam!“

Kamo sreće da sam bogat!
Tad bi odmah njima reko:
„Podkupimo tieh diplomat',
Evo praha! gle haljine
Za viteškieh junačina!

Ta Europa kak se smuče
Ne vieruje da joj tuče
Pod kàrpinam kriepki plam!
Pospiešmo se, čast je tam.

Da sam paka kralj mogući
Štali nebi tad činijo?
Moje plavi sletajući
Polumiesec bi zbudile
Kàrvca bi Ševcim uzavrila:
„Poljska vičuć“ nut pomoći!
Do kraj svieta još će doći
Starom snagom štap tvoj sam!
Pospiešmo se, čast je tam.

Ah da mi je jednom biti
Onaj Bog kog Poljska moli
Prije zore stô b' suditi,
Car bi u dvoru pobliedio...
S Poljacim je duh moj cijo!
Ja bi znao krom udesa
Posiati im put s čudesa'..
Joh! bez čuda, šta će? kam?
Pospiešmo se, čast je tam!

Pospiešmo se, šta li s' hoće?
Bože, s neba plač m' usliši!
Od slobode svete oče!
Sama nado puka tega!

Angjela mu stvor' stražnjega,
Daj mi glasu trublja' sile
Koe će oživiet sve gomile.
Da svem svietu zapievam:
Pospiešmo se, čast je tam!

Popravke.

Strana	Linea	Pogrěšno	Izpravljeno
1	13	znamenitih	znameniti.
2	6	preuzme	priuzme.
5	26	sva	dva.
23	24	čista	čiste.
—	25	koja	koje
25	17	Siena	Siona.
26	22	koja	koje.
27	12	laštine	taštine.
45	21	zinom	sinom.
46	4	koja	koje.
—	8	čoviek nemože	nemože se.
52	12	osvieta	osveta.
53	8	sitarovi	vitezovi.
55	5	broč	broi.
67	6	proiztvozte.	proiztvor te.
—	15—16	pridošal	pridošli.
—	16	najzadnji	nazadniji.
69	27	s docnije	a docnije.
73	28	osodeni	osobeni.
74	8	na oružati	neoružati.
80	15	o njih	ovih.
87	8	zvanični krug	u zvaničnom krugu.
88	6	dovela.	dovela?
89	11	hrane, ako	hrane. Ako
106	2—3	neprostirućn	neprostiruća se.
—	5	Marko Kaboga	Maro Kaboga.
—	16	osvětjuju	osvětljuju.
—	21	Mapo	Maro.
109	7	neumornim	neumorim.

Princeton University Library
32101 073760561